

Leermiddelenmonitor 17/18

Leermiddelen in het po en vo: gebruik, digitalisering, beschikbaarheid en beleid

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

slo

Leermiddelenmonitor 17/18

Leermiddelen in het po en vo: gebruik, digitalisering,
beschikbaarheid en beleid

September 2018

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

2018 SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling), Enschede

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteurs: Erik Woldhuis, Maaïke Rodenboog, Maud Heijnen, Petra Fisser

In samenwerking met: Onderwijs Innovatiegroep (OIG)

Informatie

SLO

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 666

Internet: www.slo.nl

E-mail: leermiddelenmonitor@slo.nl

AN: 7.7785.757

Inhoud

1.	Inleiding	5
2.	Leermiddelengebruik door leraren	9
2.1	Welke leermiddelen gebruiken leraren?	9
2.2	Papier of digitaal?	12
2.3	Speelt leeftijd een rol?	14
2.4	Hangen digitaal/papier en methode/eigen leermiddelen samen?	15
3.	Methoden en eigen leermiddelen	17
3.1	Hoe worden methoden gebruikt?	17
3.2	Ontwikkelen leraren zelf leermiddelen?	17
3.3	Waarom leermiddelen zelf maken, zoeken of aanvullen?	22
3.4	Hoe worden leermiddelen getest?	26
3.5	Welke ondersteuning is gewenst?	28
4.	Papier en digitaal	31
4.1	Wat is de meerwaarde van papier of digitaal?	31
4.2	Wanneer gaan scholen meer digitale leermiddelen gebruiken?	34
4.3	Welke kwaliteitskenmerken zijn belangrijk?	36
4.4	In welke mate zijn digitale leermiddelen beschikbaar?	38
4.5	Hoe verkrijgen scholen digitale leermiddelen?	40
4.6	Zijn digitale leermiddelen direct bruikbaar?	42
4.7	Wat vinden scholen van het gebruik van digitale leermiddelen?	45
5.	Leermiddelenbeleid van schoolleiders	49
5.1	Wie neemt beslissingen?	49
5.2	Wordt het zelf ontwikkelen van leermiddelen gestimuleerd?	50
5.3	Is er behoefte aan ondersteuning?	52
5.4	Hebben scholen een visie op ICT-gebruik?	53
	Referenties	54
	Bijlage 1 Vragenlijst leraren	55
	Bijlage 2 Vragenlijst schoolleiders	61

1. Inleiding

Het leermiddelengebruik in Nederland wordt door SLO, nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling, al vanaf 2007 bijgehouden en in kaart gebracht, in samenwerking met Kennisnet. Het onderzoek is uitgevoerd door middel van vragenlijsten onder leraren en schoolleiders in het primair onderwijs (po) en voortgezet onderwijs (vo). Dit is de zevende keer dat SLO de Leermiddelenmonitor uitbrengt. De Leermiddelenmonitor zoomt in op leermiddelengebruik in het algemeen, het gebruik van methoden en zelf gevonden of ontwikkelde leermiddelen, het gebruik van digitale leermiddelen, verschil in gebruik tussen leraren in het po en vo, verschil in gebruik tussen leraren in het vmbo en havo/vwo, en leermiddelenbeleid.

1.1 Leeswijzer

Voor u ligt een overzichtspublicatie waarin de uitkomsten van alle vragen die in de monitor zijn gesteld zijn weergegeven op een zo gestructureerd en overzichtelijk mogelijke manier. De publicatie is bedoeld om specifieke resultaten op te zoeken en als verantwoording bij de [publiekssamenvatting](#).

In hoofdstuk 1 vindt u verder de theoretische en methodologische achtergrond van de leermiddelenmonitor. In hoofdstuk 2 wordt het algemeen gebruik van leermiddelen in het Nederlandse onderwijs besproken in zowel het po als het vo. In hoofdstuk 3 worden de resultaten besproken rond het gebruik van methodegebonden leermiddelen, het zelf zoeken, aanpassen en ontwikkelen van leermiddelen, en de overwegingen die bij de keuze daartussen een rol spelen. In hoofdstuk 4 wordt het gebruik van digitale leermiddelen besproken en de afweging tussen het gebruik van papieren en digitale leermiddelen. In hoofdstuk 5 wordt vervolgens het leermiddelenbeleid van scholen besproken. De vragen uit hoofdstuk 5 zijn alleen aan schoolleiders gesteld. De overige vragen zijn allemaal in ieder geval aan leraren gesteld en sommige ook aan schoolleiders.

1.2 Theoretisch kader

Bij het realiseren van goed onderwijs speelt de keuze, de vorm en het gebruik van leermiddelen een cruciale rol. Leermiddelen zijn belangrijke instrumenten in de handen van leraren. Het kiezen van relevante en bruikbare leermiddelen is een van de tien aspecten van het succesvol uitvoeren van een curriculum. Deze curriculumaspecten en hun samenhang zijn gevisualiseerd in het curriculaire spinnenweb, zie figuur 1 (Van den Akker, 2003).

Figuur 1. Curriculair spinnenweb

De kern van een curriculum betreft doorgaans de visie op het leren (waartoe leren leerlingen?). Veranderingen in die kern veronderstellen meestal ook wijzigingen in andere curriculumaspecten, waaronder de keuze van de leermiddelen. Het kiezen van geschikte leermiddelen ten behoeve van de uitvoering van het curriculum is echter een complex proces. Dat geldt zowel voor het keuzeproces dat tot de aanschaf van een methode leidt, als voor het kiezen van materiaal ter aanvulling op de methode, of al dan niet zelf ontwikkeld, methodevervangend, materiaal.

In deze monitor worden leermiddelen op twee eigenschappen onderscheiden: methodegebonden of niet, en papier of digitaal. De niet methodegebonden leermiddelen zijn verder te verdelen in zelf ontwikkelde of gevonden leermiddelen. Alle mogelijke combinaties van deze eigenschappen komen in de praktijk ook voor. De volgende definities zijn aan de respondenten voorgelegd bij het invullen van de vragenlijsten.

1. zelf ontwikkelde leermiddelen: leermiddelen die door leraren 'vanaf 0' ontwikkeld zijn;
2. gevonden leermiddelen (papier en/of digitaal): leermiddelen die bijvoorbeeld via internet, collega's of bibliotheek gevonden zijn en die door de leraar, met of zonder verdere bewerking, zijn toegevoegd aan het reeds aanwezige lesmateriaal;
3. digitale leermiddelen: leermiddelen waarvoor een elektronisch apparaat (pc, tablet of ander device) nodig is om ze te gebruiken. (Een gescand artikel uit een krant dat als pdf op de elektronische leeromgeving staat is dus een digitaal leermiddel; een word-bestand dat wordt geprint en in de klas wordt uitgedeeld is een papieren leermiddel)

De voorliggende uitkomsten geven leraren en schoolleiders inzicht in hun eigen leermiddelengebruik in vergelijking met dat van anderen. Op schoolniveau kunnen de uitkomsten helpen bij de onderbouwing van het leermiddelenbeleid. Ook landelijke beleidsmakers, educatieve uitgeverijen, distributeurs en softwareleveranciers kunnen gebruik maken van de resultaten van de leermiddelenmonitor. SLO gebruikt de uitkomsten zelf om de ondersteuning van leraren en schoolleiders bij de inzet van leermiddelen nader vorm te geven.

1.3 Methodologie

De resultaten van de *Leermiddelenmonitor 2017/2018* zijn gebaseerd op twee digitale vragenlijsten, één voor leraren en één voor schoolleiders. De vragenlijst voor leraren bestond, afhankelijk van de antwoorden die zij gaven, uit maximaal 23 inhoudelijke vragen en is volledig ingevuld door 637 leraren uit het po en 1208 leraren uit het vo. De vragenlijst voor schoolleiders bestond, afhankelijk van de antwoorden die zij gaven, uit maximaal 15 inhoudelijke vragen en is volledig ingevuld door 317 schoolleiders uit het po en 121 schoolleiders uit het vo.

De vragenlijsten vindt u in de bijlagen.

Per vraag worden naast de resultaten van de leraren po en vo en/of de schoolleiders po en vo ook de resultaten van de leraren vmbo, N= 447, en havo/vwo, N= 690, gepresenteerd als die significant van elkaar afwijken zoals gemeten met een χ^2 -toets op 5%-niveau.¹ Deze maat voor significantie betekent dat we alleen kunnen zeggen dat de totale verdelingen van antwoorden op een vraag verschillen en dat we geen uitspraken kunnen doen over de percentages voor één antwoordcategorie. Als er geen resultaten voor vmbo en havo/vwo leraren zijn weergegeven, verschillen deze dus niet significant van elkaar. Als in de tekst gesproken wordt over verschillen, dan zijn die, tenzij anders vermeld, significant. Door het beperkte aantal vo-schoolleiders dat de vragenlijst heeft ingevuld, vinden we vrijwel nergens significante verschillen tussen schoolleiders die werkzaam zijn in het vmbo en die werkzaam zijn op havo/vwo.

In een aantal vragen wordt gekeken naar antwoorden van leraren in de verschillende vakgebieden in het vo. De aantallen respondenten hiervoor staan in de tabel hiernaast. Bij een aantal vakgebieden kunnen door een (te) geringe respons maar beperkt conclusies uit de data worden getrokken.

vakgebied	respondenten
Nederlands	125
Andere talen	248
Rekenen en wiskunde	156
Natuur en techniek	233
Mens en maatschappij	273
Kunst en cultuur	14
Beroepsgerichte vakken	68
Informatica	10

De dataverzameling is, evenals voorgaande jaren, uitgevoerd in samenwerking met de Onderwijs Innovatiegroep (OIG) en vond plaats in het najaar van 2017. De data is verzameld met een steekproefgrootte die zorgt dat de uitkomsten voor po-leraren met een kans van 99% binnen 5% van de gevonden waarde liggen. Die kans is 93% voor po-schoolleiders, 99% voor vo-leraren en 74% voor vo-schoolleiders.

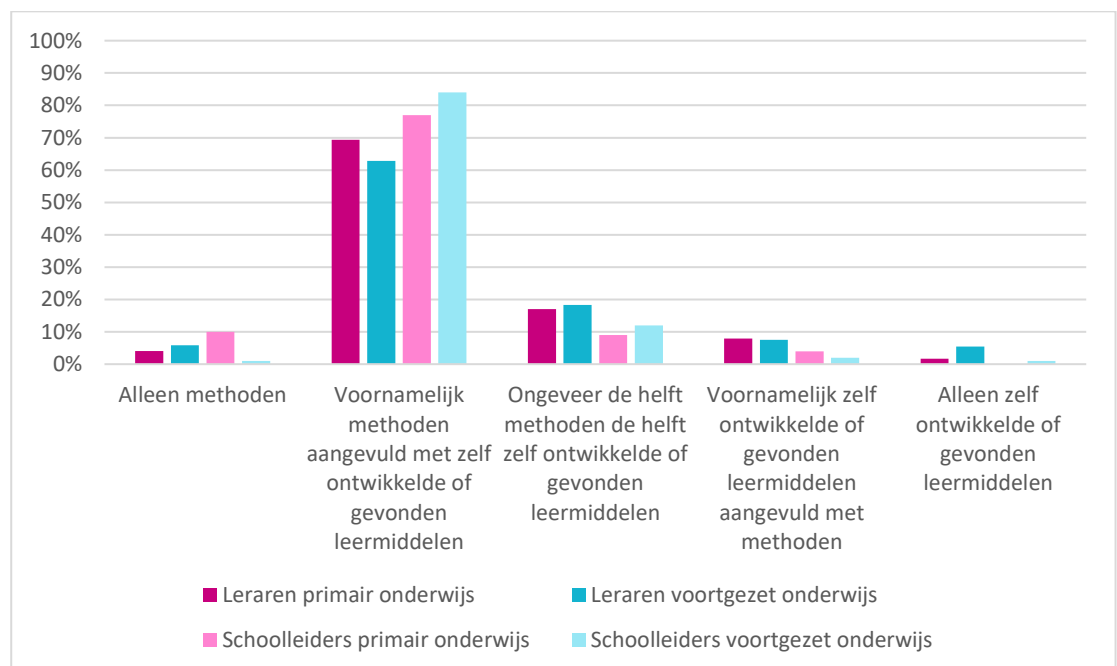
¹ Dit telt niet op tot 1208 omdat er ook een categorie 'overig' was

2. Leermiddelengebruik door leraren

Dit hoofdstuk beschrijft welke leermiddelen leraren gebruiken. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen methodegebonden en niet-methodegebonden leermiddelen en tussen papieren en digitale leermiddelen; zie paragraaf 1.2 voor de definities die daarvoor gehanteerd zijn. Aan leraren is gevraagd hoeveel zij zelf de verschillende typen leermiddelen gebruiken. Aan schoolleiders is gevraagd in te schatten hoeveel de verschillende typen leermiddelen in hun school of afdeling worden gebruikt.

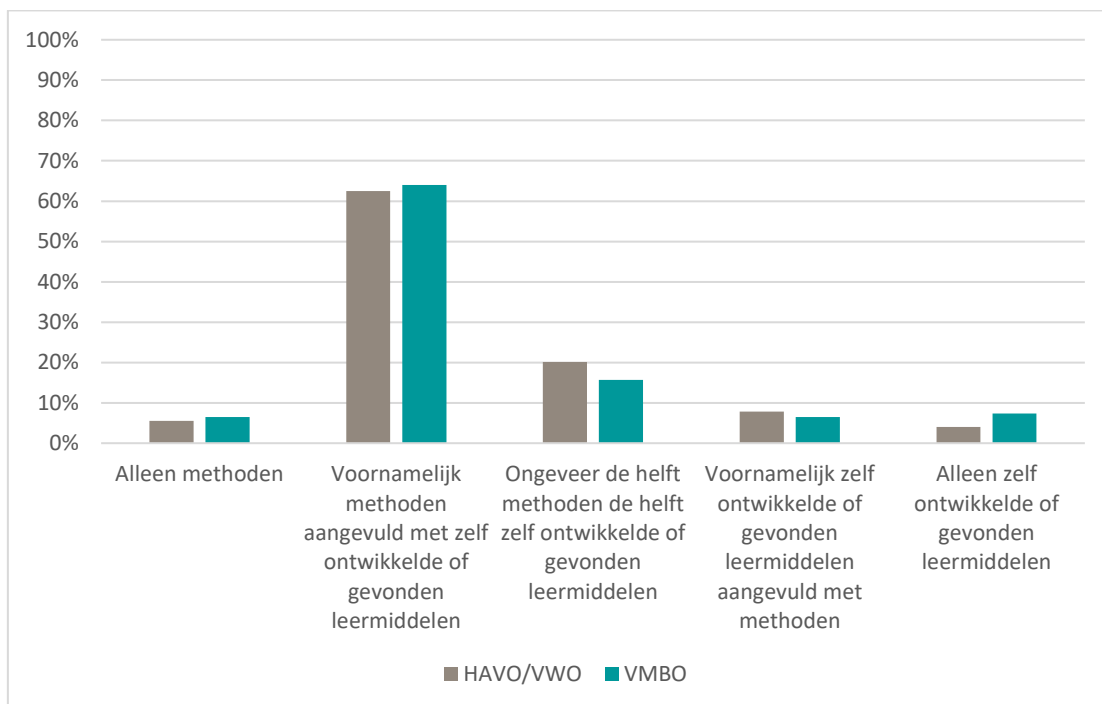
2.1 Welke leermiddelen gebruiken leraren?

In elke leermiddelenmonitor die de afgelopen jaren is uitgezet wordt gevraagd in welke mate leraren gebruik maken van bestaande methoden en van zelf ontwikkelde of gevonden materialen. Net als in voorgaande jaren geven de meeste leraren aan voornamelijk methoden te gebruiken, aangevuld met zelf ontwikkelde of gevonden leermiddelen (69% van de po-leraren, 63% van de vo-leraren). Ook de meeste schoolleiders schatten dit in, meer nog dan de leraren (77% van de po-schoolleiders, 84% van de vo-schoolleiders). Omdat dit jaar een nieuwe antwoordcategorie is toegevoegd, zijn de percentages niet een op een te vergelijken met eerdere resultaten, maar op hoofdlijnen komt het beeld overeen.

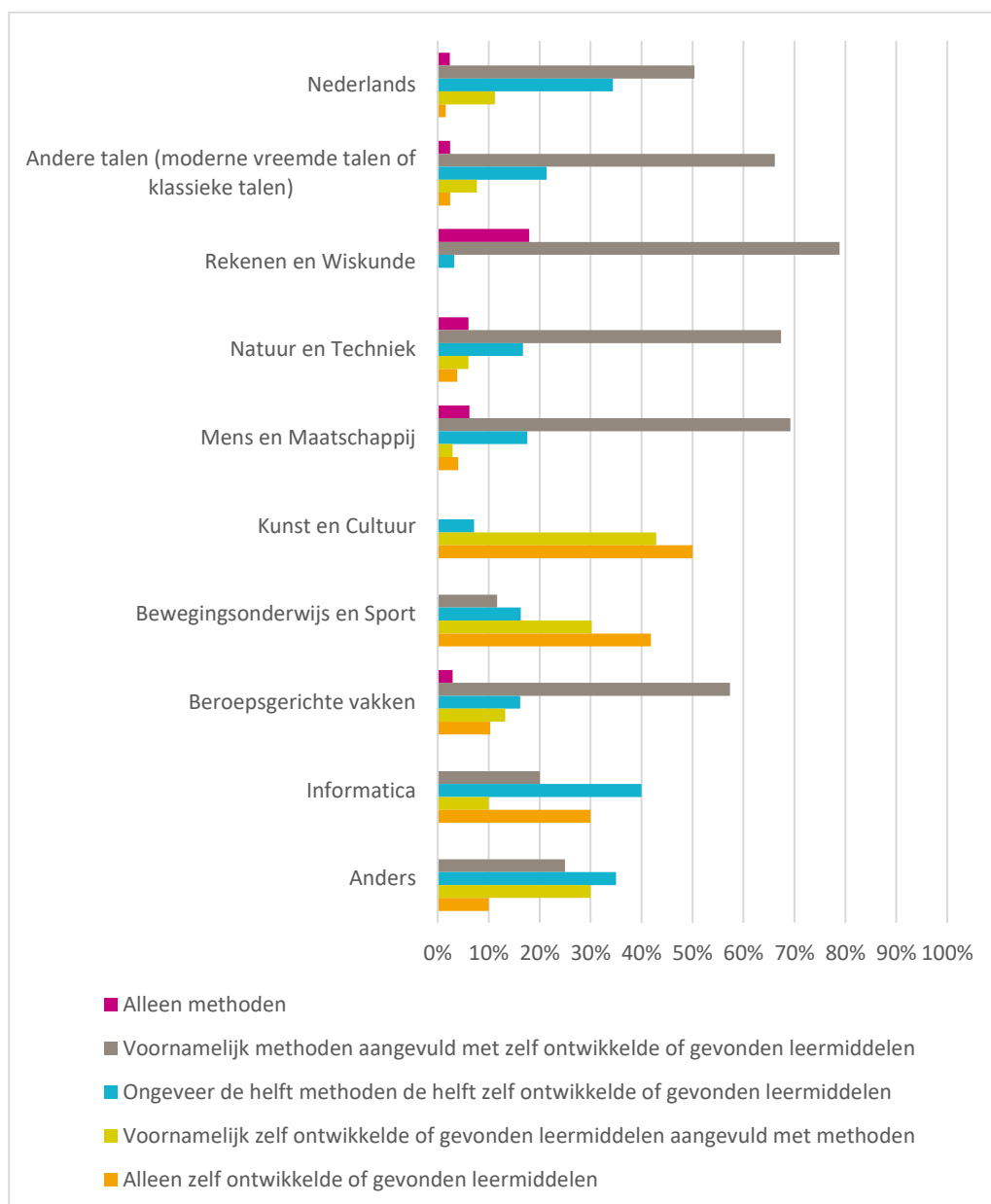
Figuur 2. Leraren: Welke leermiddelen worden gebruikt tijdens uw lessen. Schoolleiders: Welke leermiddelen worden gebruikt op uw school of afdeling.

Als we kijken naar het verschil tussen leraren uit het vmbo en leraren havo/vwo dan zien we dat er kleine, maar significante, verschillen zijn: op het vmbo wordt zowel vaker zonder, als alleen of voornamelijk met methoden gewerkt.

Figuur 3. Leraren vmbo en havo/vwo: Welke leermiddelen worden gebruikt tijdens uw lessen?

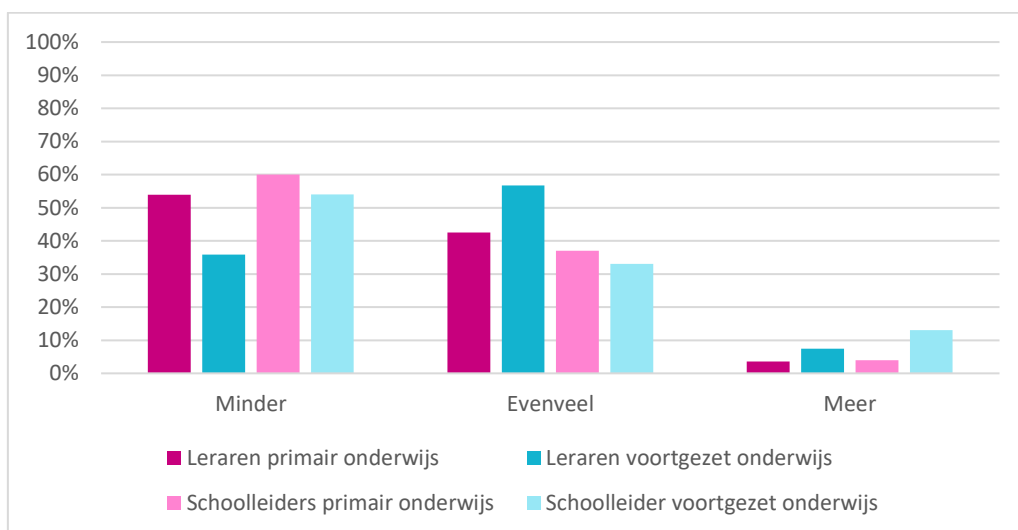
Er is ook gekeken of het soort leermiddelgebruik verschilt per vakgebied. In de meeste vakgebieden worden voornamelijk bestaande methoden gebruikt. Alleen bij Bewegingsonderwijs en sport en bij Kunst en cultuur wordt voornamelijk gebruik gemaakt van zelf ontwikkelde of gevonden leermiddelen.

Figuur 4. Leraren vo per vakgebied: Welke leermiddelen worden gebruikt tijdens uw lessen?

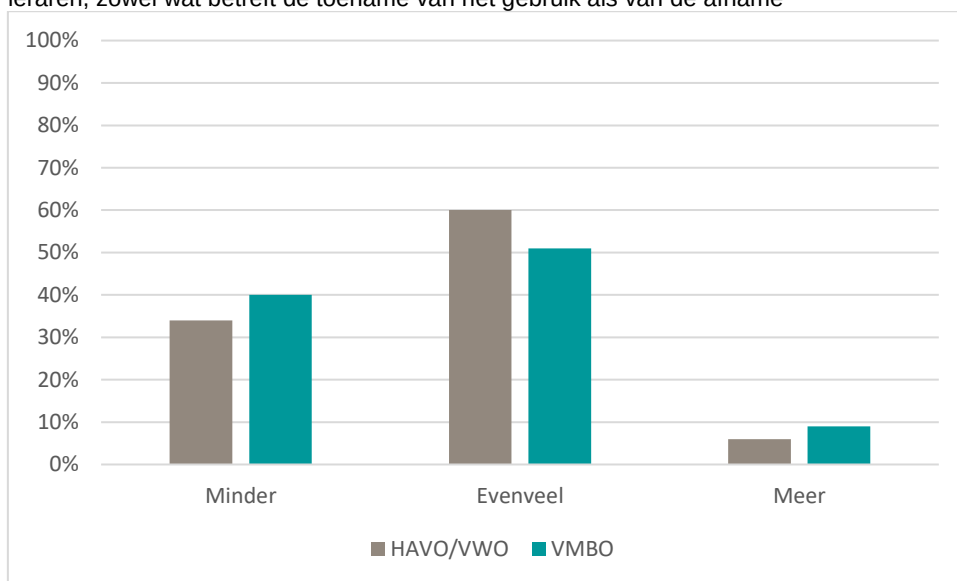
Aan leraren en schoolleiders is ook gevraagd of zij verwachten dat zij over vijf jaar meer, minder of evenveel gebruik zullen maken van methodegebonden leermiddelen dan nu. Onder alle doelgroepen zijn er aanzienlijk meer respondenten die verwachten dat het gebruik van methoden omlaag zal gaan dan omhoog.

Interessant is het om hierbij op te merken dat het daadwerkelijke gebruik van methoden al lange tijd ongeveer gelijk blijft. (Blockhuis, Fisser, Grievink, & Ten Voorde, 2016).

Figuur 5. Leraren en schoolleiders: Verwacht u over 5 jaar meer, minder of evenveel gebruik te maken van (de) methode(n) dan u nu doet?

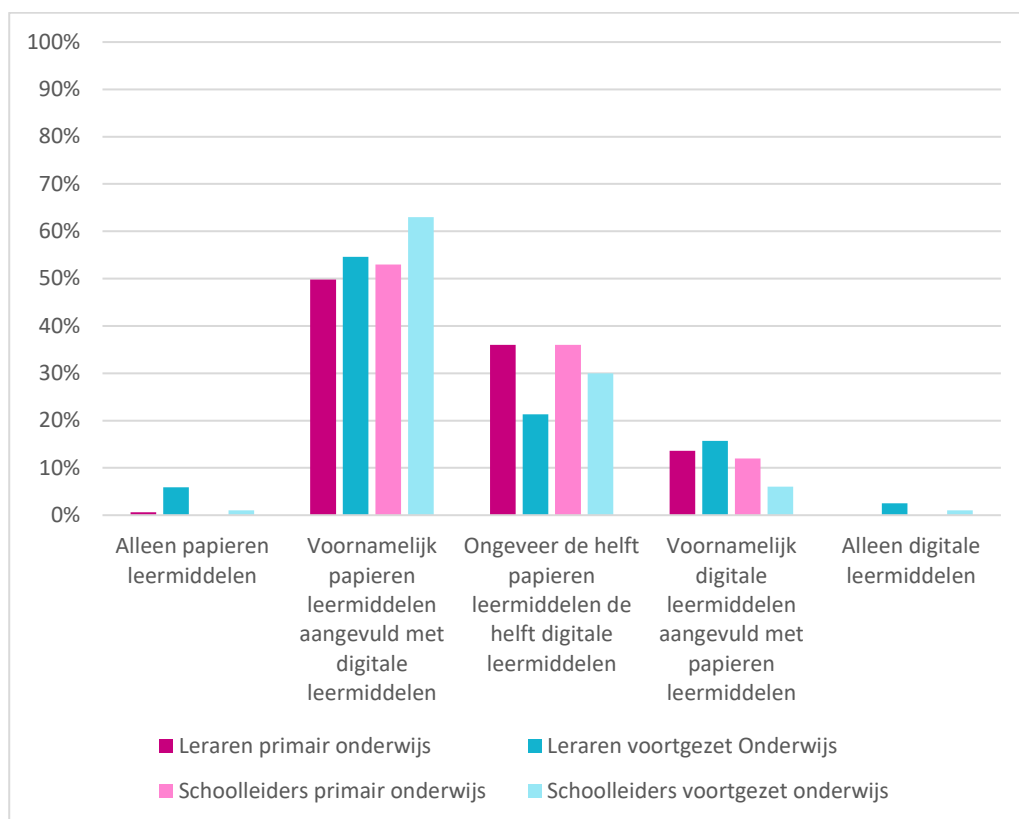
Vmbo-leraren verwachten vaker dat het gebruik van methoden gaat veranderen dan havo/vwo-leraren, zowel wat betreft de toename van het gebruik als van de afname

Figuur 6. Leraren vmbo en havo/vwo: Verwacht u over 5 jaar meer, minder of evenveel gebruik te maken van (de) methode(n) dan u nu doet?

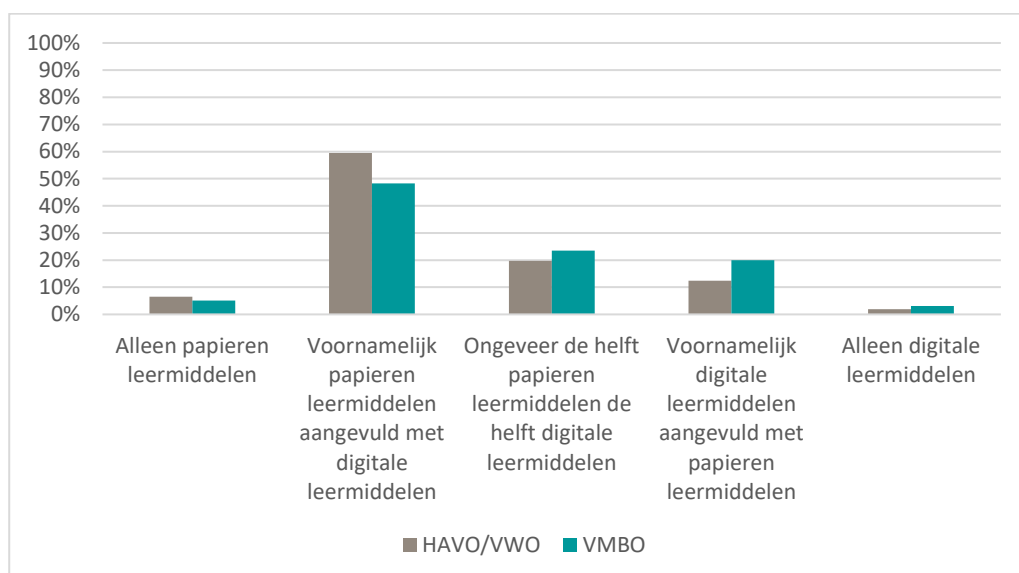
2.2 Papier of digitaal?

Naast het onderscheid tussen methoden of het zelf ontwikkelen/vinden van materiaal is ook gevraagd naar het onderscheid tussen papier en digitaal. Leraren is gevraagd wat voor leermiddelen ze zelf gebruiken. Schoolleiders is gevraagd welke leermiddelen er gebruikt worden in hun afdeling/school. Uit de resultaten blijkt dat ongeveer de helft van de leraren in zowel het po (50%) als het vo (55%) voornamelijk papieren leermiddelen gebruikt, aangevuld met digitale leermiddelen. Ook de schoolleiders geven dat het meeste als antwoord (53% po, 63% vo).

Figuur 7. Leraren: Welke leermiddelen worden gebruikt tijdens uw lessen? Schoolleiders: Welke leermiddelen worden gebruikt op uw school of afdeling?

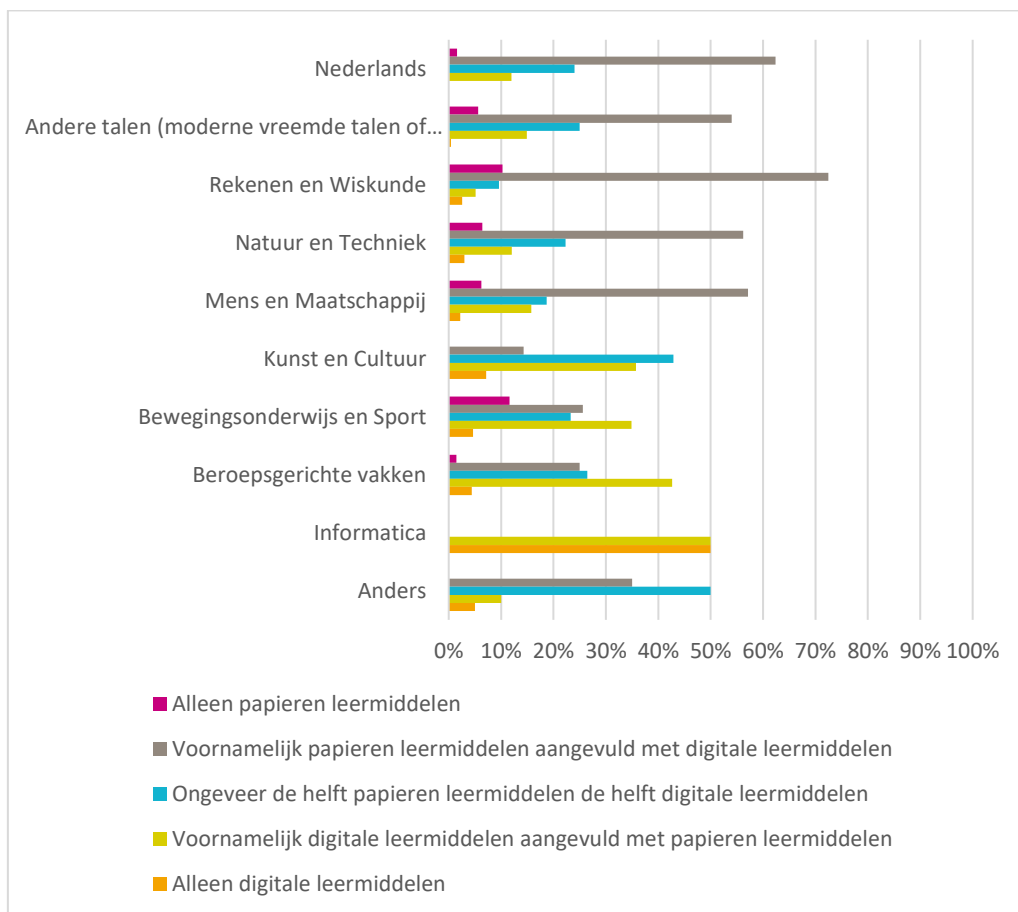
Leraren uit het vmbo gebruiken vaker digitale leermiddelen dan leraren havo/vwo. Zo geeft bijvoorbeeld 59% van de leraren havo/vwo aan dat zij voornamelijk gebruik maken van papieren leermiddelen tegenover 48% van de leraren uit het vmbo.

Figuur 8. Leraren vmbo en havo/vwo: Welke leermiddelen worden gebruikt tijdens uw lessen?

Van de vakgebieden in het vo is Informatica het enige vakgebied waarvan leraren aangeven dat zij vrijwel uitsluitend gebruik maken van digitale leermiddelen: 50% van de leraren geeft aan alleen gebruik te maken van digitale leermiddelen en de andere 50% voornamelijk.

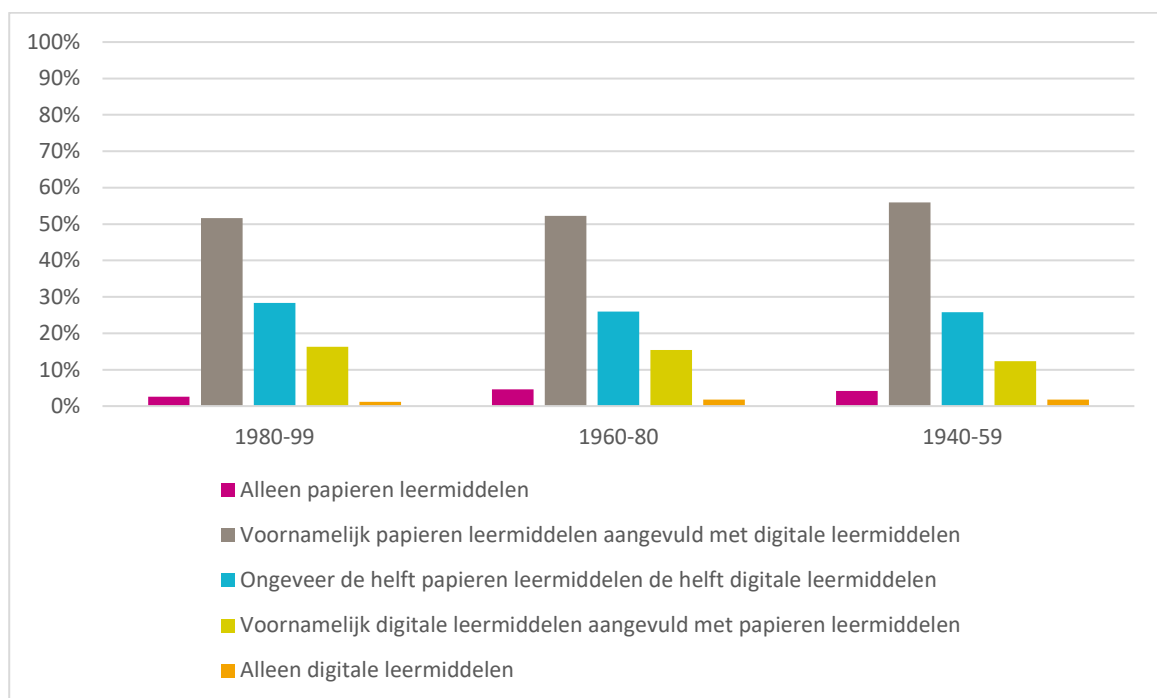
De leraren van de Beroepsgerichte vakken, Bewegingsonderwijs en sport en Kunst en cultuur gebruiken voornamelijk digitale leermiddelen. Leraren in de andere vakgebieden gebruiken voornamelijk papieren leermiddelen.

Figuur 9. Leraren vo per vakgebied: Welke leermiddelen worden gebruikt tijdens uw lessen?

2.3 Speelt leeftijd een rol?

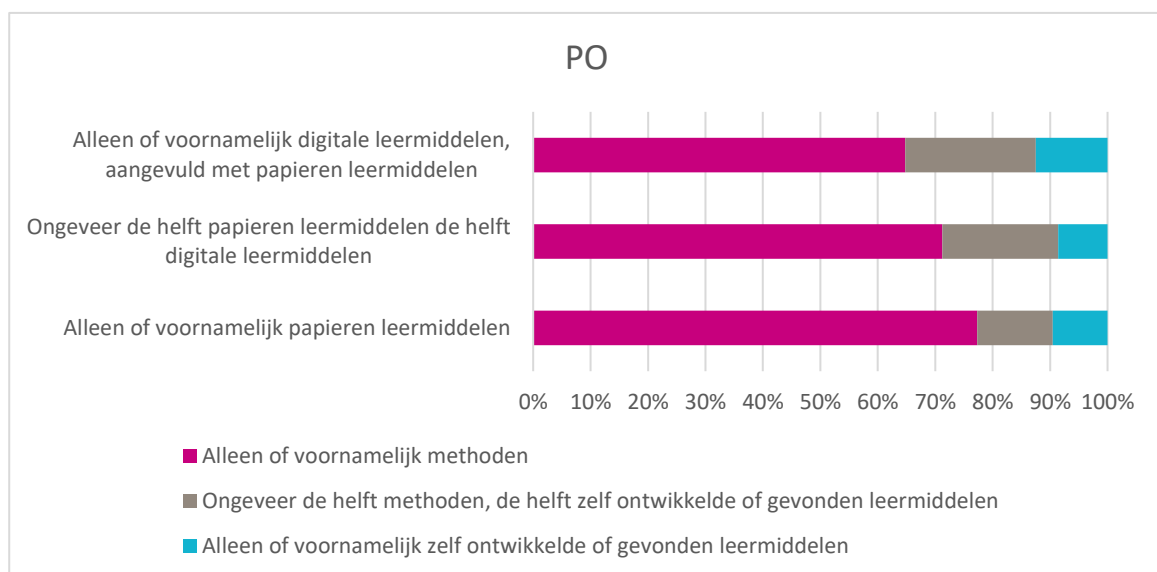
Vaak wordt aangenomen dat leeftijd een rol speelt bij de keuze voor digitale of papieren leermiddelen: jongere leraren zouden eerder kiezen voor digitale leermiddelen dan oudere leraren. Uit de resultaten van deze leermiddelenmonitor blijkt echter dat er geen significant verschil is in leermiddelengebruik tussen verschillende leeftijdscategorieën. Leraren uit alle leeftijdscategorieën geven de voorkeur aan papieren leermiddelen die zij aanvullen met digitale materialen.

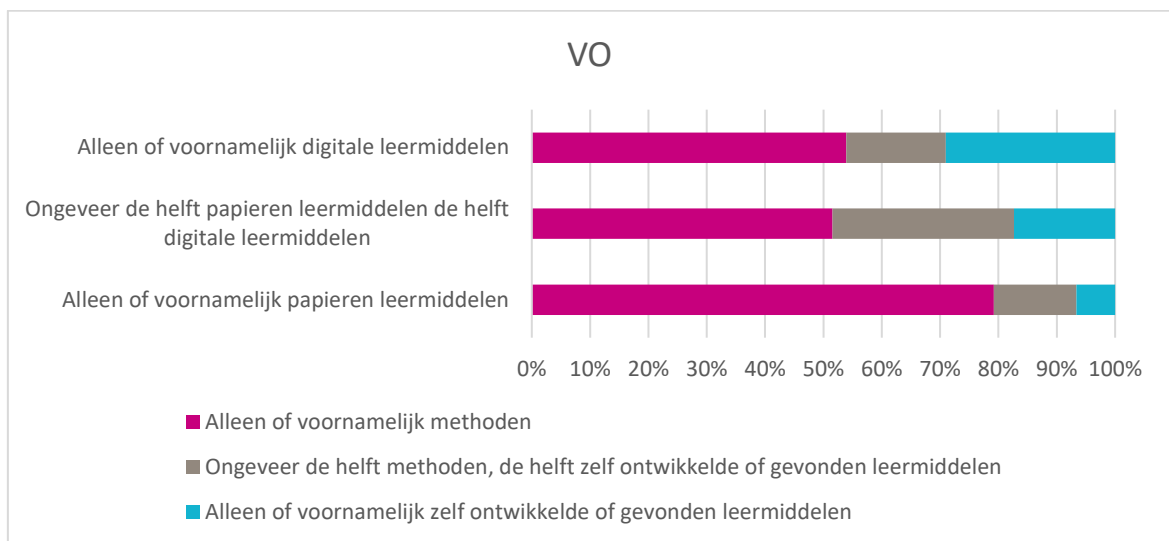
Figuur 10. Leraren: Welke leermiddelen worden gebruikt tijdens uw lessen? Uitgesplitst naar leeftijd.

2.4 Hangen digitaal/papier en methode/eigen leermiddelen samen?

Gebruiken leraren die meer digitale leermiddelen gebruiken vaker methodes of vaker zelf ontwikkeld en gevonden materiaal? Om die vraag te beantwoorden hebben we de gegevens uit paragraaf 2.1 en 2.2 gecombineerd. We hebben daarbij de categorieën 'ik gebruik alleen ...' en 'ik gebruik vooral ...' samengevoegd, omdat de eerste categorie anders te klein zou zijn. Uit de resultaten blijkt dat er bij leraren po geen significante relatie is, maar bij leraren vo wel: leraren vo die vaker met papieren leermiddelen werken, werken vaker met methodes.

Figuur 11. Leraren po: Welke leermiddelen worden gebruikt tijdens uw lessen?

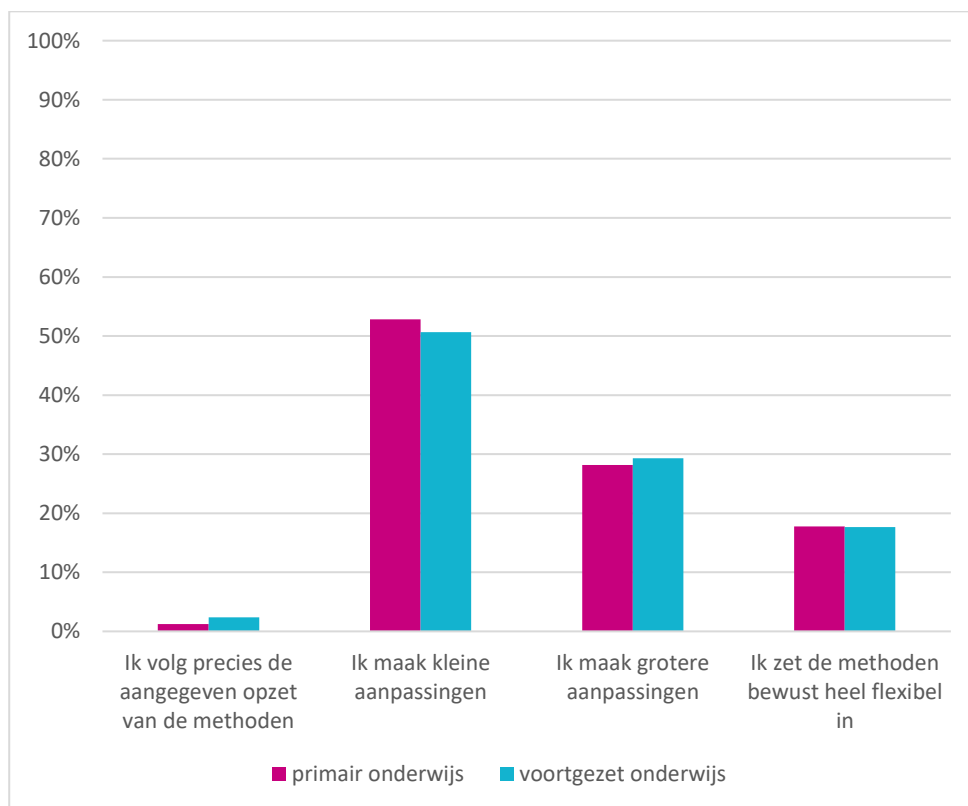
Figuur 12. Leraren vo: Welke leermiddelen worden gebruikt tijdens uw lessen?

3. Methoden en eigen leermiddelen

In dit hoofdstuk worden de resultaten gepresenteerd over het gebruik van methoden en eigen leermiddelen. Waarom kiest men voor het één of het ander, hoe worden eigen materialen ontwikkeld, hoe wordt de methode gebruikt?

3.1 Hoe worden methoden gebruikt?

Aan de leraren werd gevraagd op welke manier zij de methode(n) gebruiken. Daarbij konden ze aangeven of ze de methoden in zijn geheel volgen, kleine of grote aanpassingen maken, of de methode flexibel inzetten, afgewisseld met andere materialen. Uit de resultaten blijkt dat er maar weinig leraren zijn die de methode precies volgen (po 1%, vo 2%). Ongeveer de helft van de leraren (po 53%, vo 51%) maakt kleine aanpassingen, waarbij ze bijvoorbeeld de volgorde aanpassen of zelf beslissen welke opgaven zij leerlingen laten maken. Iets meer dan een kwart van de leraren (po 28%, vo 29%) maakt grotere aanpassingen, waarbij ze bijvoorbeeld hoofdstukken overslaan of juist samenvoegen. Een kleiner percentage (po en vo 18%) geeft aan de methode flexibel in te zetten, waarbij ze de methode(n) afwisselen met andere leermiddelen en materialen. Er is hierbij geen significant verschil tussen vmbo- en havo/vwo-leraren.

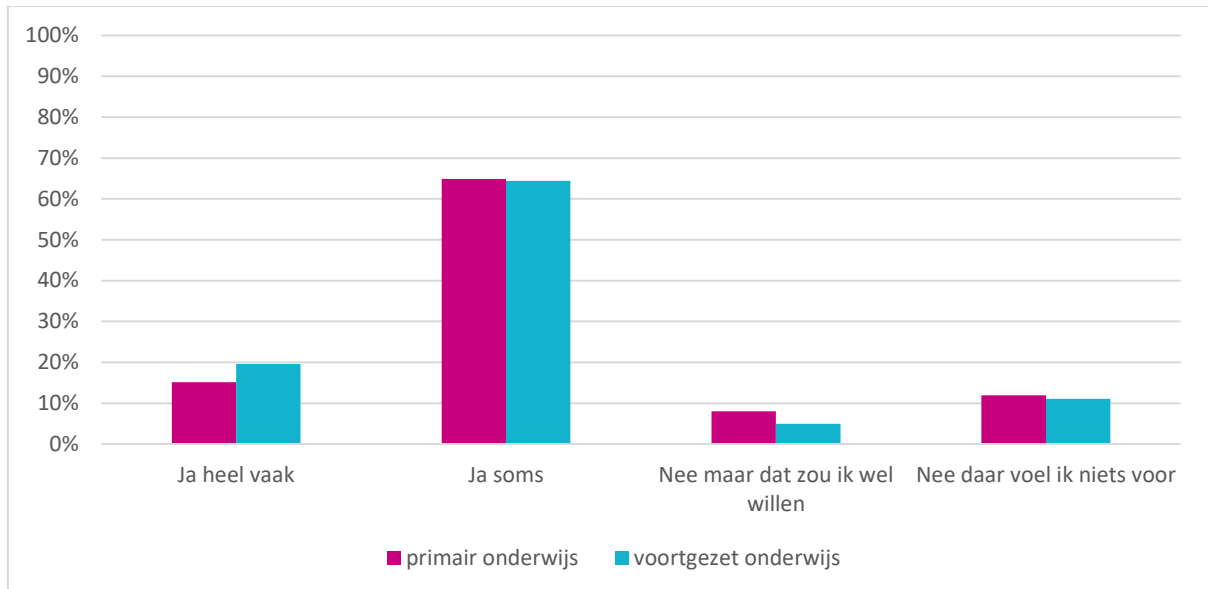

Figuur 13. Leraren: Welke uitspraak past het best bij de manier waarop u (de) methode(n) gebruikt?

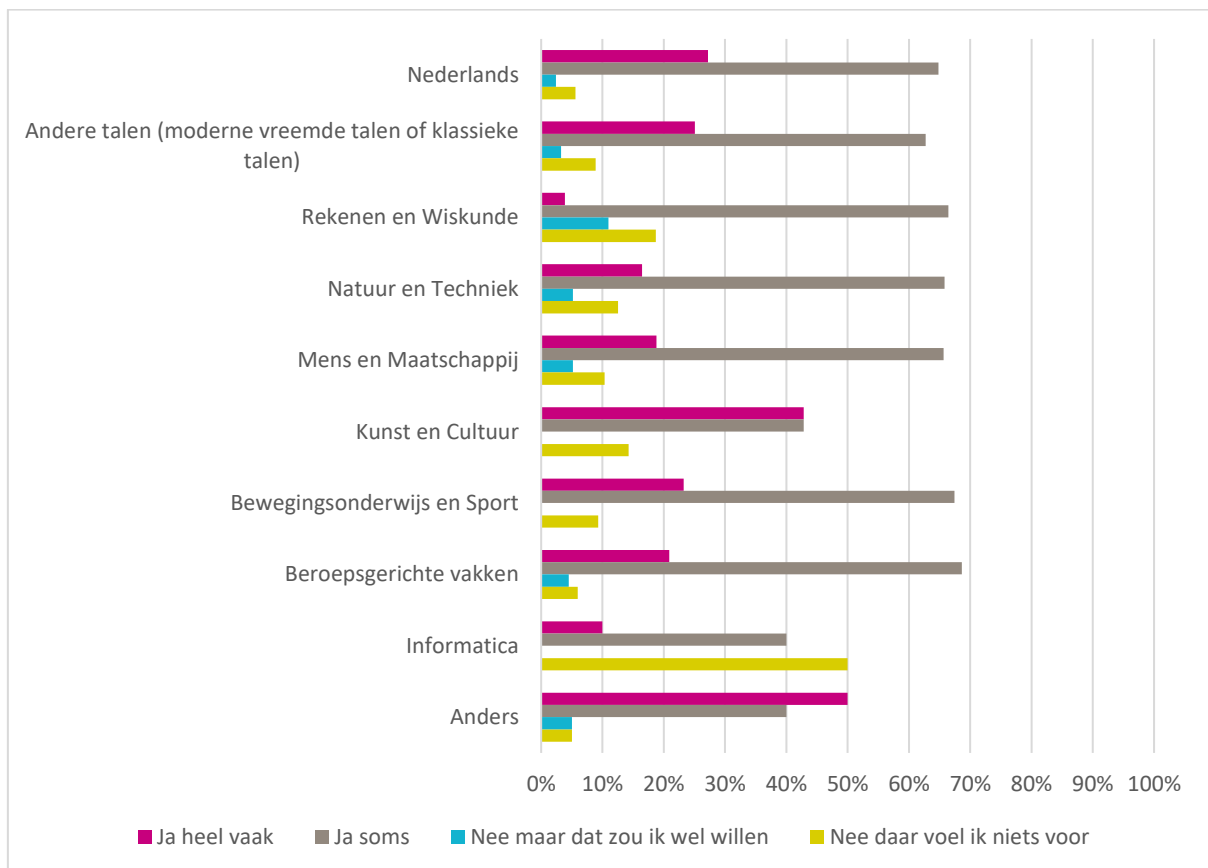
3.2 Ontwikkelen leraren zelf leermiddelen?

Aan de leraren werd gevraagd of zij zelf papieren leermiddelen ontwikkelen. De meeste leraren gaven aan dat te doen (po 65%, vo 64%). Er zijn geen significante verschillen tussen vmbo- en

havo/vwo-leraren, maar wel tussen leraren in verschillende leergebieden. Zo geven bijvoorbeeld bij Kunst en cultuur evenveel leraren aan 'soms' als 'heel vaak' zelf papieren leermiddelen te ontwikkelen (43%) en geeft de helft (50%) van de leraren Informatica aan dat zij er niets voor voelen om papieren materialen te ontwikkelen.

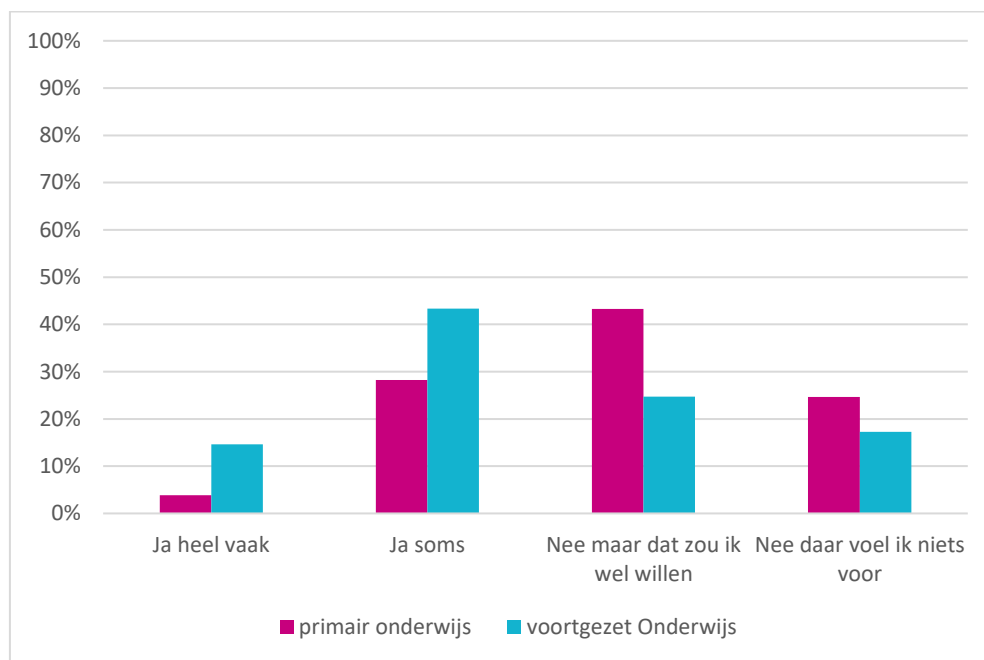

Figuur 14. Leraren: Ontwikkelt u zelf papieren leermiddelen?

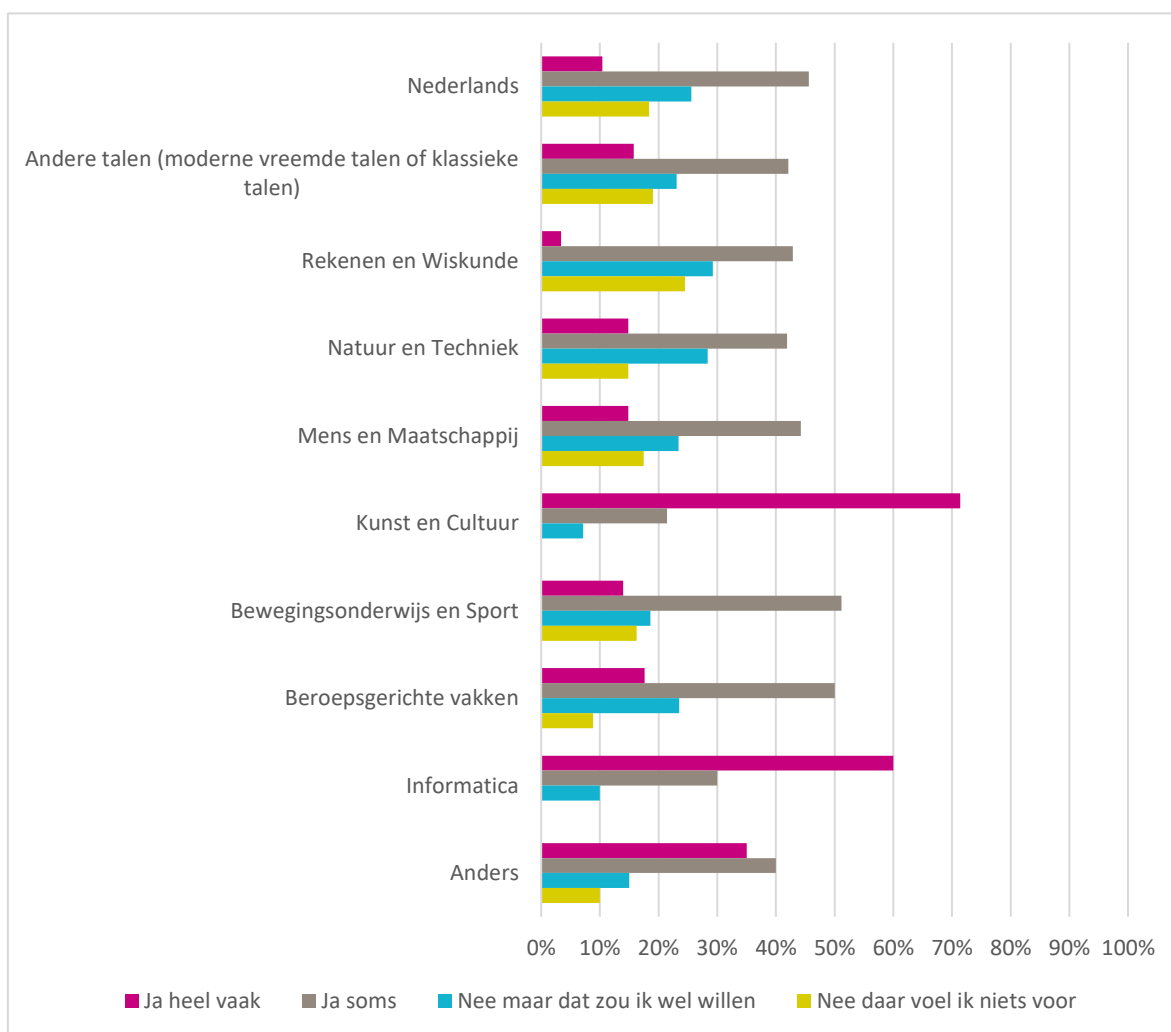

Figuur 15. Leraren vo per vakgebied: Ontwikkelt u zelf papieren leermiddelen?

Aan de leraren is ook gevraagd of zij zelf *digitale* leermiddelen ontwikkelen. Opvallend is dat leraren uit het vo vaker digitale leermiddelen ontwikkelen dan leraren uit het po. 58% van de leraren vo geeft aan soms of heel vaak digitale leermiddelen te gebruiken ten opzichte van 32% van de leraren uit het po. Bijna de helft van de leraren uit het po (43%) geeft aan dat zij geen digitale leermiddelen ontwikkelen, maar dat wel zouden willen. Ook hierbij is er geen significant verschil tussen vmbo-leraren en havo/vwo-leraren. Leraren van de vakgebieden Informatica en Kunst en cultuur geven in meerderheid aan dat zij soms tot heel vaak digitale leermiddelen ontwikkelen (merk op: per vakgebied heeft slechts een klein aantal respondenten gereageerd). De leraren van de andere vakgebieden geven aan dat soms ook te doen.

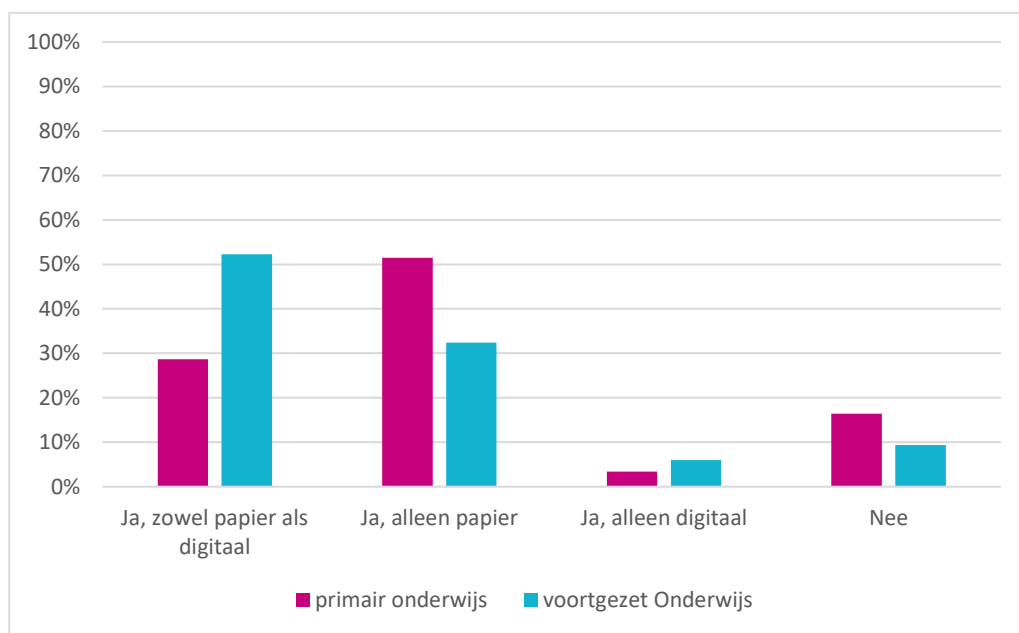

Figuur 16. Leraren: Ontwikkelt u zelf digitale leermiddelen?

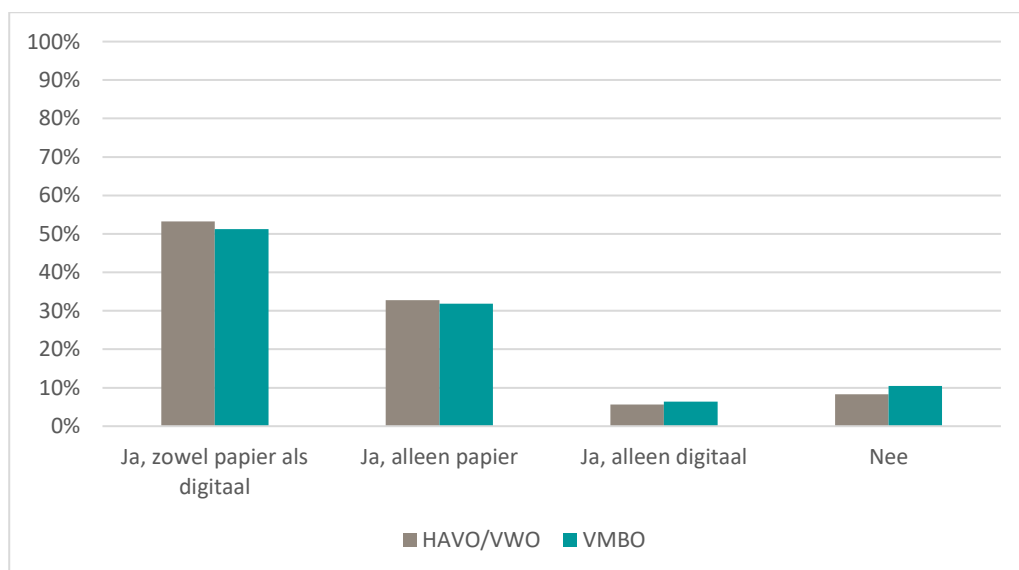
Figuur 17. Leraren vo per vakgebied: Ontwikkelt u zelf digitale leermiddelen?

Deze gegevens over het zelf ontwikkelen van digitaal of papieren materiaal kunnen gebruikt worden om te bepalen hoeveel leraren eigen materiaal ontwikkelen, digitaal of op papier. In het vo ontwerpt de grootste groep leraren (52%) zowel digitaal als op papier, in het po ontwerpt de grootste groep alleen op papier (51%). In beide gevallen ontwerpt maar een kleine minderheid zelf geen leermiddelen (16% po, 9% vo).

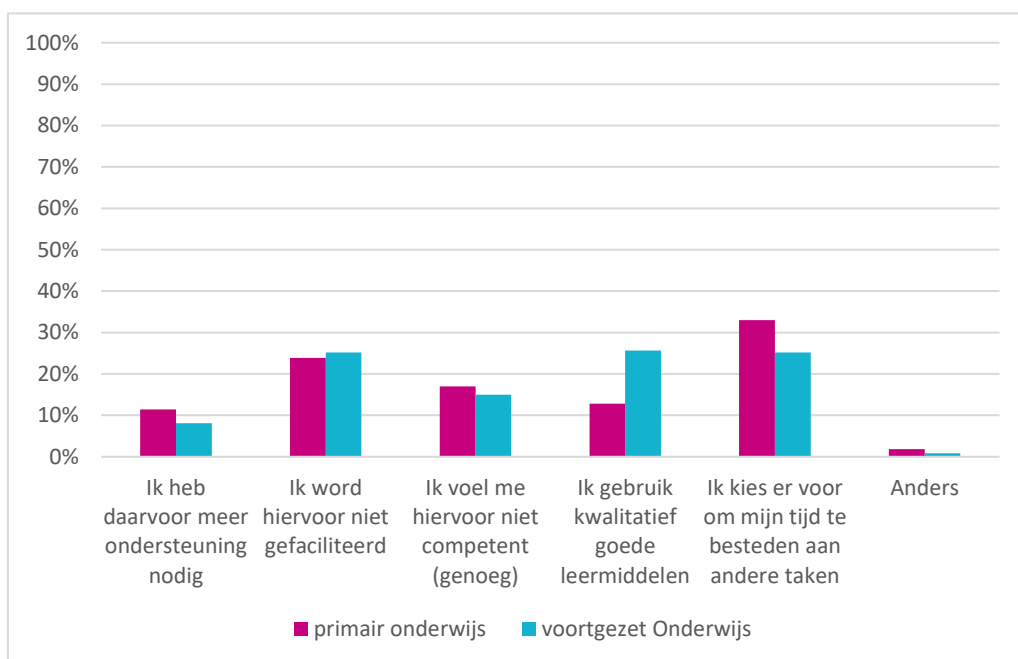
Figuur 18. Leraren: Ontwikkelt u zelf papieren en/of digitale leermiddelen?

Het verschil tussen vmbo- en havo/vwo-leraren is hier klein, maar wel significant: vmbo-leraren ontwikkelen zowel iets vaker niet als alleen digitaal.

Figuur 19. Leraren vmbo en havo/vwo: Ontwikkelt u zelf papieren en/of digitale leermiddelen?

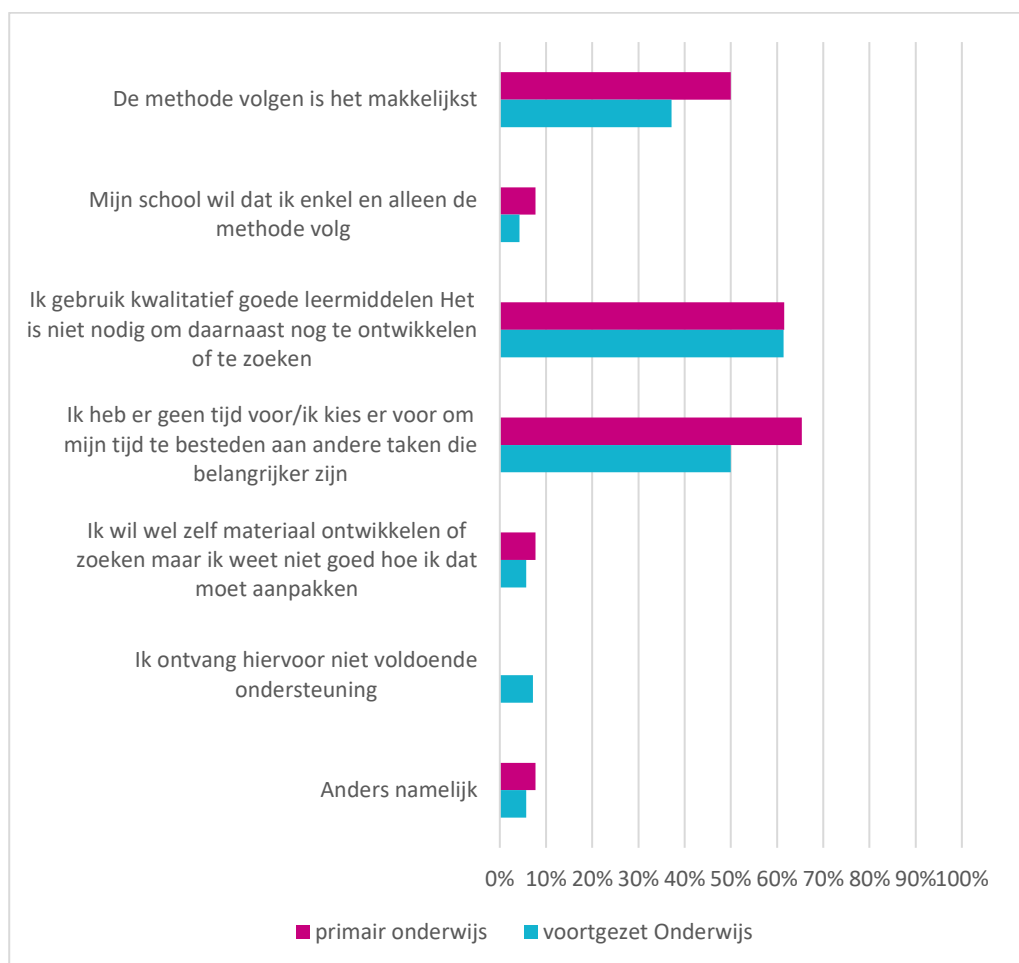
Door de leraren die zelf niet ontwikkelen wordt tijd het meeste genoemd als reden; als we de antwoordopties 'Ik kies er liever voor om mijn tijd te besteden aan andere taken die ook belangrijk zijn' en 'Ik word hiervoor niet gefaciliteerd' samennemen, dan scoort dit 50% onder po-leraren en 58% onder vo-leraren.

Figuur 20. Leraren: Wat zijn redenen om zelf geen leermiddelen te ontwikkelen? (maximaal 3 antwoorden)

3.3 Waarom leermiddelen zelf maken, zoeken of aanvullen?

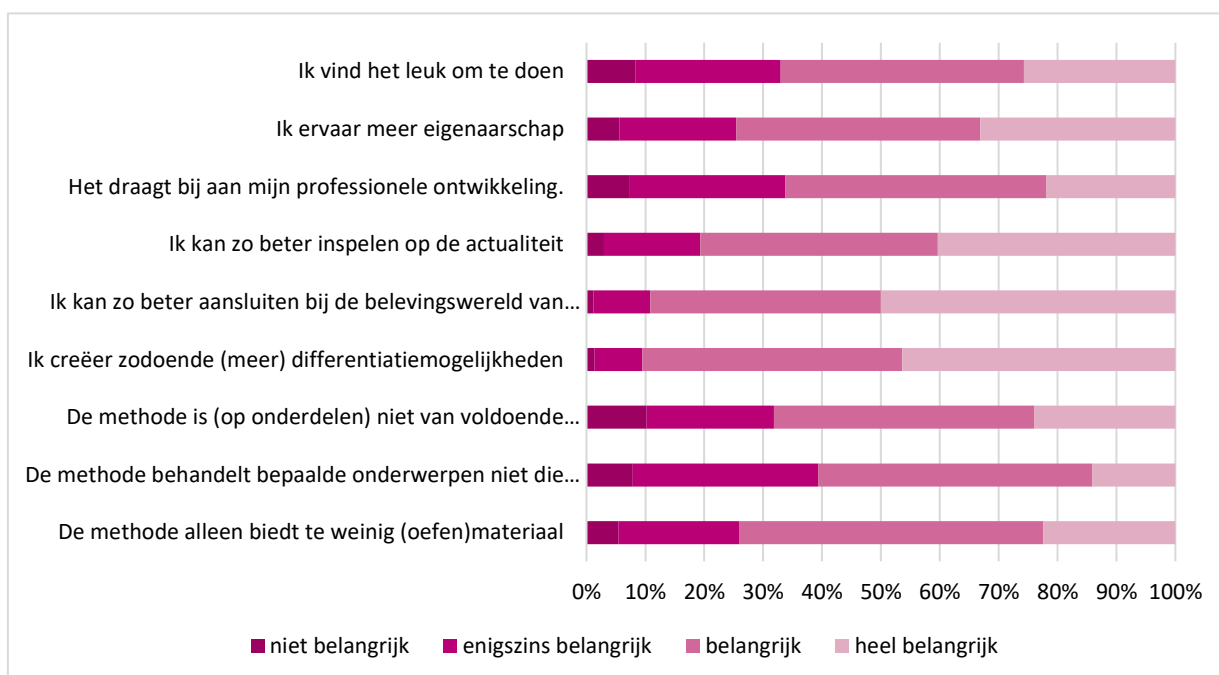
Waarom kiezen leraren wel of niet voor het gebruik van een methode, het zelf zoeken van leermiddelen of het zelf ontwerpen van leermiddelen. Om dit te achterhalen hebben we leraren die zelf geen leermiddelen zoeken of ontwerpen gevraagd wat daar de redenen voor zijn en hebben we leraren die zowel methoden als eigen leermiddelen gebruiken gevraagd wat voor hen redenen zijn om de methode aan te vullen.

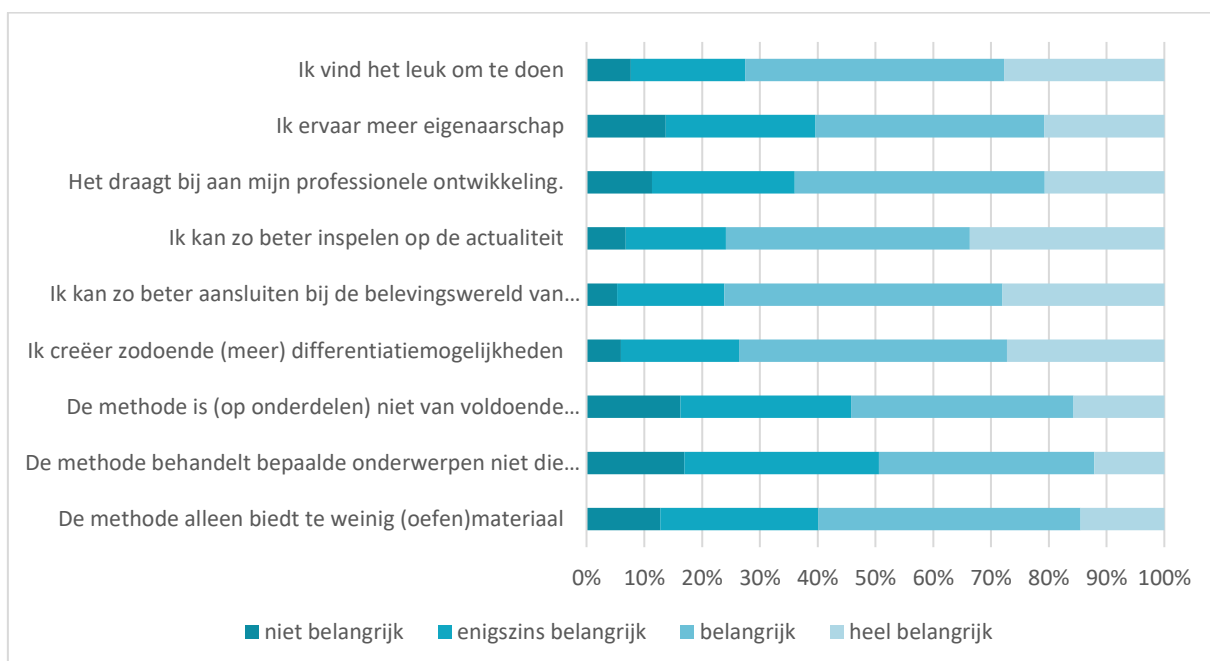
Figuur 21. Leraren: Wat is/zijn voor u de belangrijkste reden(en) om geen gebruik van zelf ontwikkelde of gevonden leermiddelen te maken? (maximaal 3 antwoorden)

Leraren die alleen gebruik maken van methoden konden maximaal drie redenen aangeven waarom zij hiervoor hebben gekozen. De drie meest gekozen redenen zijn: de kwaliteit van de gebruikte methode (61% vo, 62% po), de tijd die het maken en verzamelen van eigen materiaal kost (50% vo, 65% po) en het gemak van de methode (37% vo, 50% po). Deze drie redenen steken ook met kop en schouder boven de andere redenen uit. Er is bij deze vraag geen significant verschil tussen leraren vmbo en leraren havo/vwo.

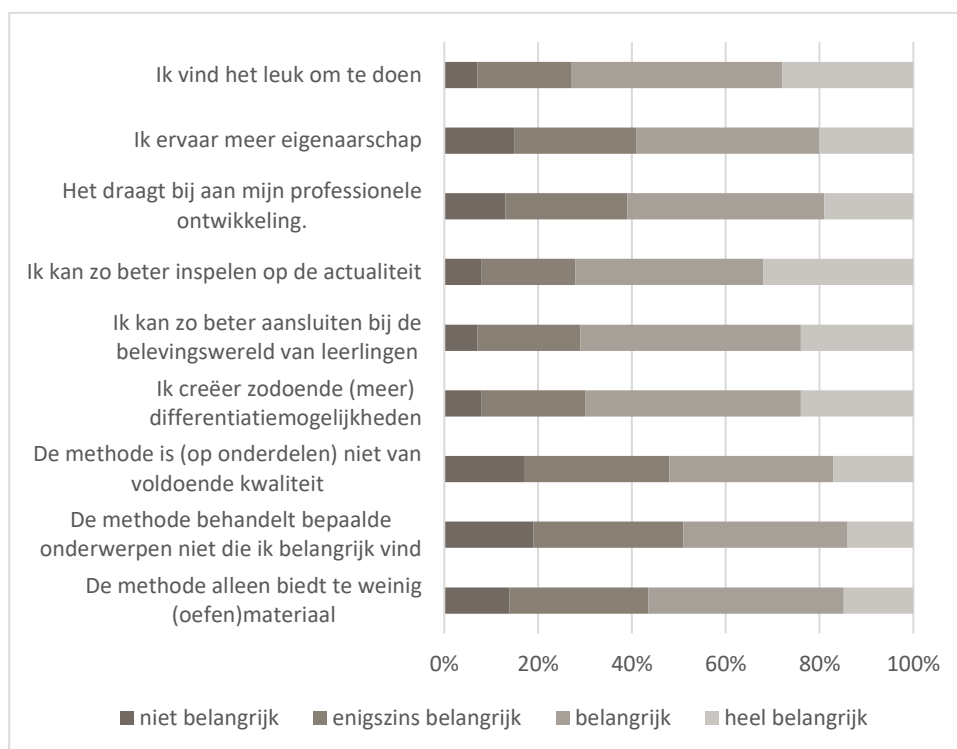
Aan po- en vo-leraren die zowel methoden als eigen leermiddelen gebruiken is gevraagd welke redenen voor hen belangrijk waren om de methode aan te vullen. Beide groepen gaven als belangrijkste redenen aan: creëren van differentiatiemogelijkheden (91% belangrijk of heel belangrijk voor po, 73% voor vo), beter aansluiten bij de belevingswereld van leerlingen (89% po, 76% vo) en inspelen op de actualiteit (81% po, 76% vo). Bijna alle redenen, afgezien van “ik ervaar meer eigenaarschap” en “ik vind het leuk” zijn voor vmbo-leraren significant belangrijker dan voor havo/vwo-leraren.

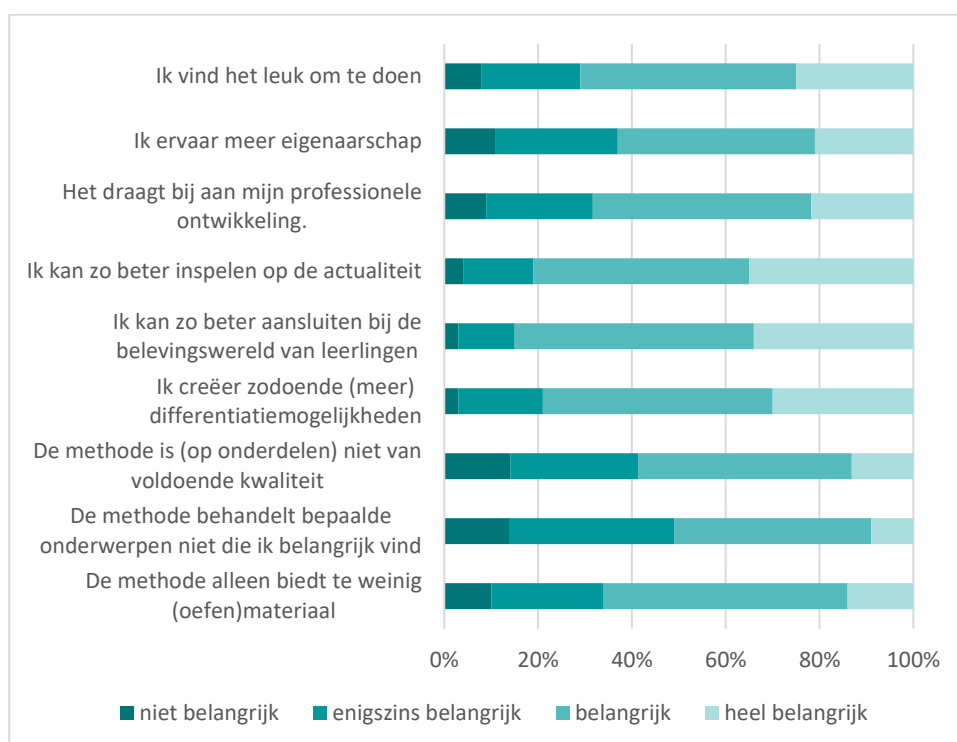
Figuur 22. Leraren po: In hoeverre zijn [de gegeven] reden(en) belangrijk voor u om de methode aan te vullen met zelf ontwikkelde of gevonden leermiddelen?

Figuur 23. Leraren vo: In hoeverre zijn [de gegeven] reden(en) belangrijk voor u om de methode aan te vullen met zelf ontwikkelde of gevonden leermiddelen?

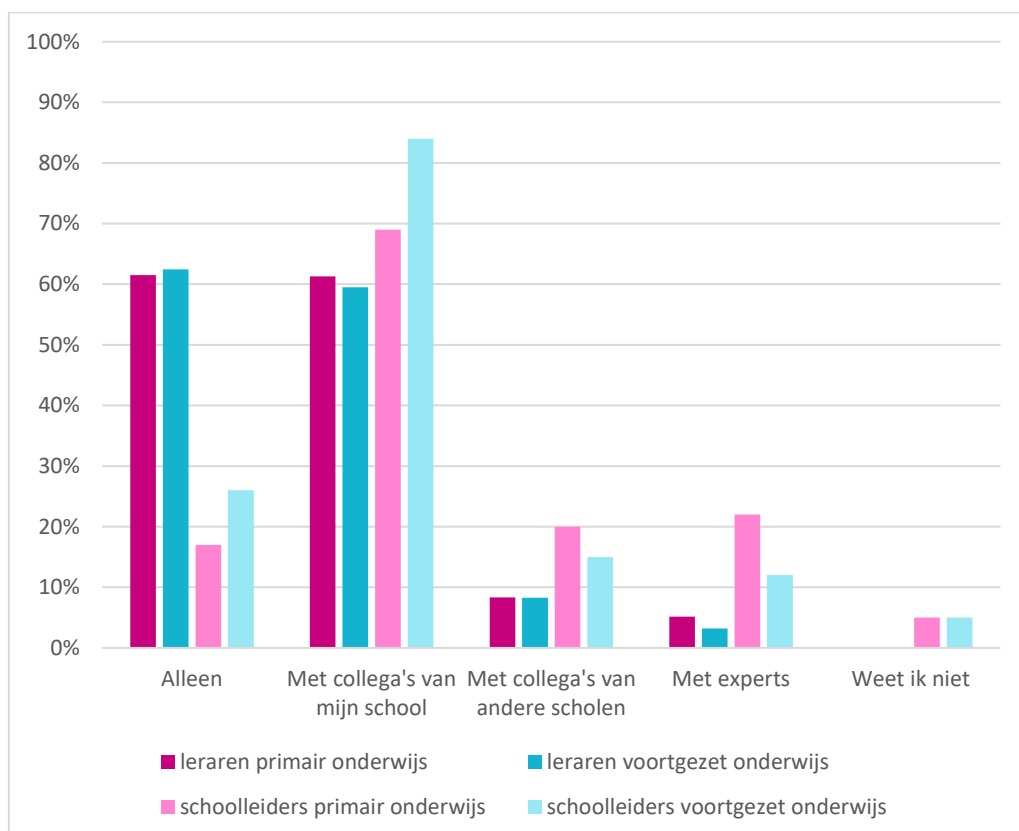
Figuur 24. Leraren havo/vwo: In hoeverre zijn [de gegeven] reden(en) belangrijk voor u om de methode aan te vullen met zelf ontwikkelde of gevonden leermiddelen?

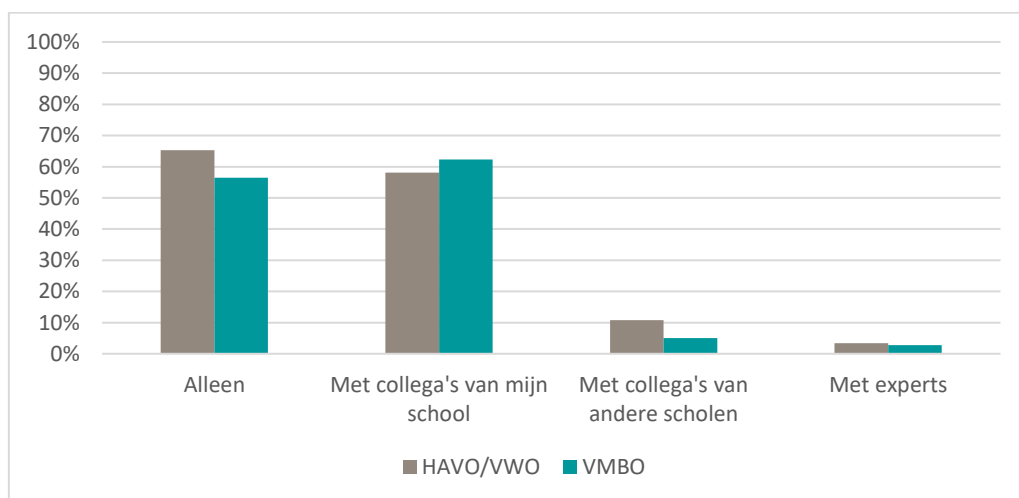
Figuur 25. Leraren vmbo: In hoeverre zijn [de gegeven] reden(en) belangrijk voor u om de methode aan te vullen met zelf ontwikkelde of gevonden leermiddelen?

3.4 Hoe worden leermiddelen getest?

Aan leraren en schoolleiders is gevraagd met wie leraren leermiddelen ontwikkelen en op welke manier zij de zelf ontwikkelde leermiddelen testen. Uit de resultaten blijkt dat leraren met name alleen (po 61%, vo 62%) of samen met collega's van dezelfde school (po 61%, vo 59%) leermiddelen ontwikkelen. Schoolleiders van zowel po als vo hebben een ander beeld. Zij geven aan dat hun leraren weinig alleen ontwikkelen (po 17%, vo 26%) en veel samen met collega's van dezelfde school (po 69%, vo 84%). Leraren havo/vwo ontwikkelen iets meer alleen (65%) dan leraren vmbo (56%).

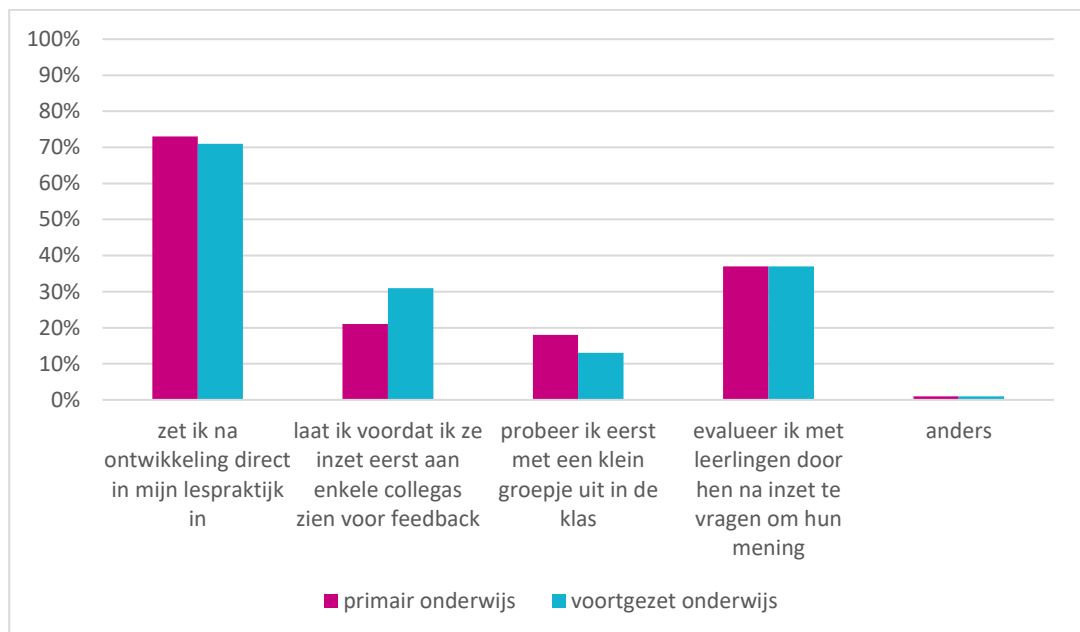

Figuur 26. Leraren: Hoe ontwikkelt u met name leermiddelen? (meer antwoorden mogelijk) Schoolleiders: Hoe worden op uw school leermiddelen met name ontwikkeld? (maximaal twee antwoorden)

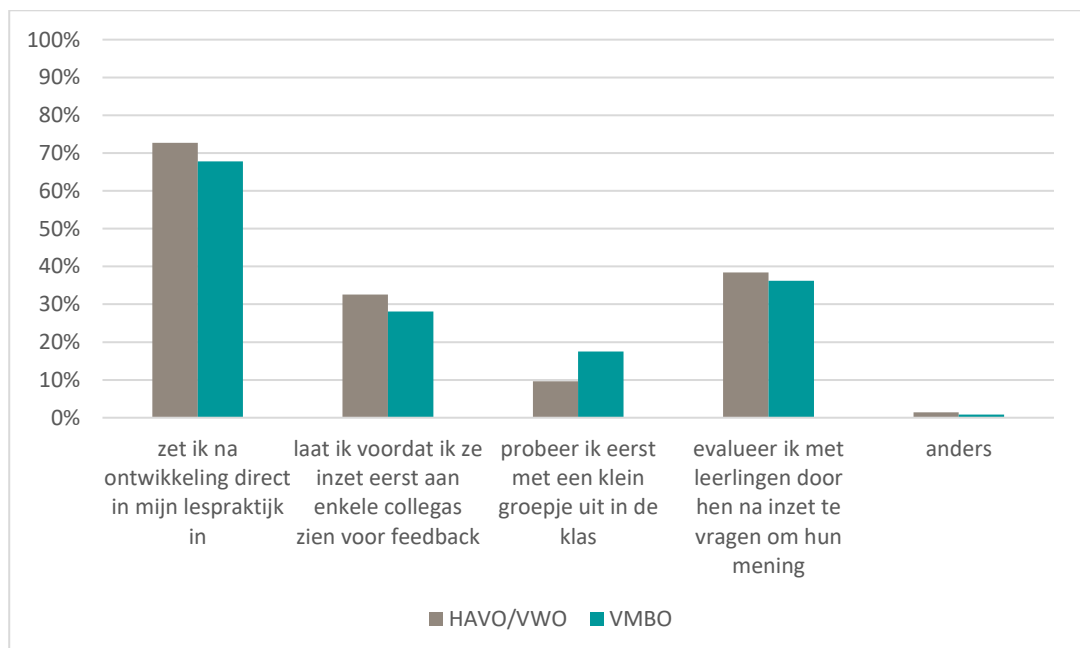

Figuur 27. Leraren vmbo en havo/vwo: Hoe ontwikkelt u met name leermiddelen? (meer antwoorden mogelijk)

De door de leraren zelf ontwikkelde leermiddelen worden op verschillende manieren uitgeprobeerd. De meeste leraren (po 73%, vo 71%) geven aan de leermiddelen direct in te zetten in de les. Een kleiner deel geeft daarnaast aan dat zij de leermiddelen evalueren met leerlingen door ze te vragen naar hun mening (po en vo 37%) of door de ontwikkelde materialen te laten zien aan collega's (po 21%, vo 31%). Een klein deel van de leraren geeft aan dat ze de nieuwe leermiddelen eerst met een beperkt aantal leerlingen uitproberen (po 18%, vo 13%). Vmbo-leraren testen hun materialen vaker uit in een klein groepje (18%) dan havo/vwo-leraren (10%).

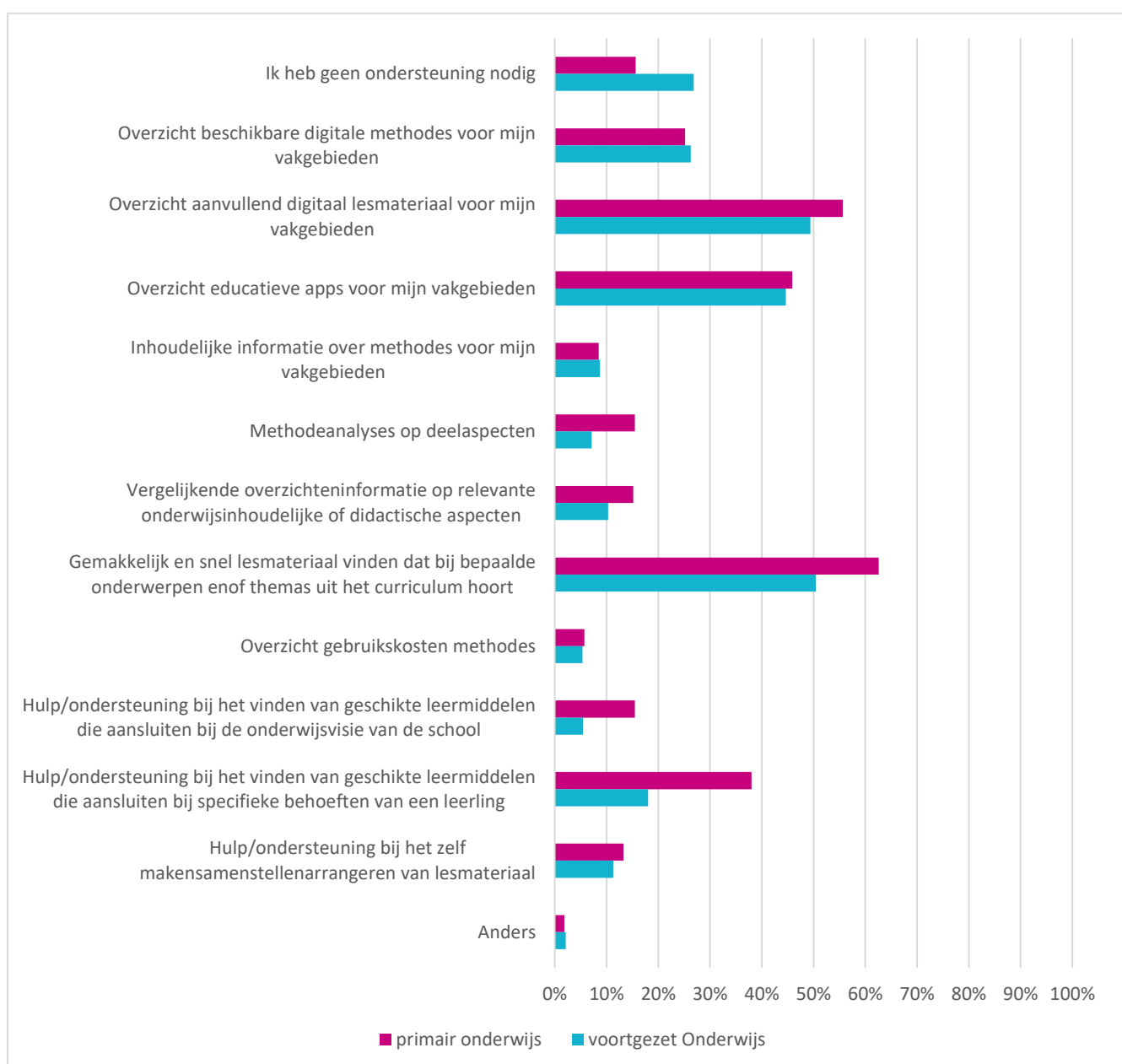
Figuur 28. Leraren: De door mij ontwikkelde leermiddelen.....

Figuur 29. Leraren vmbo en havo/vwo: De door mij ontwikkelde leermiddelen....

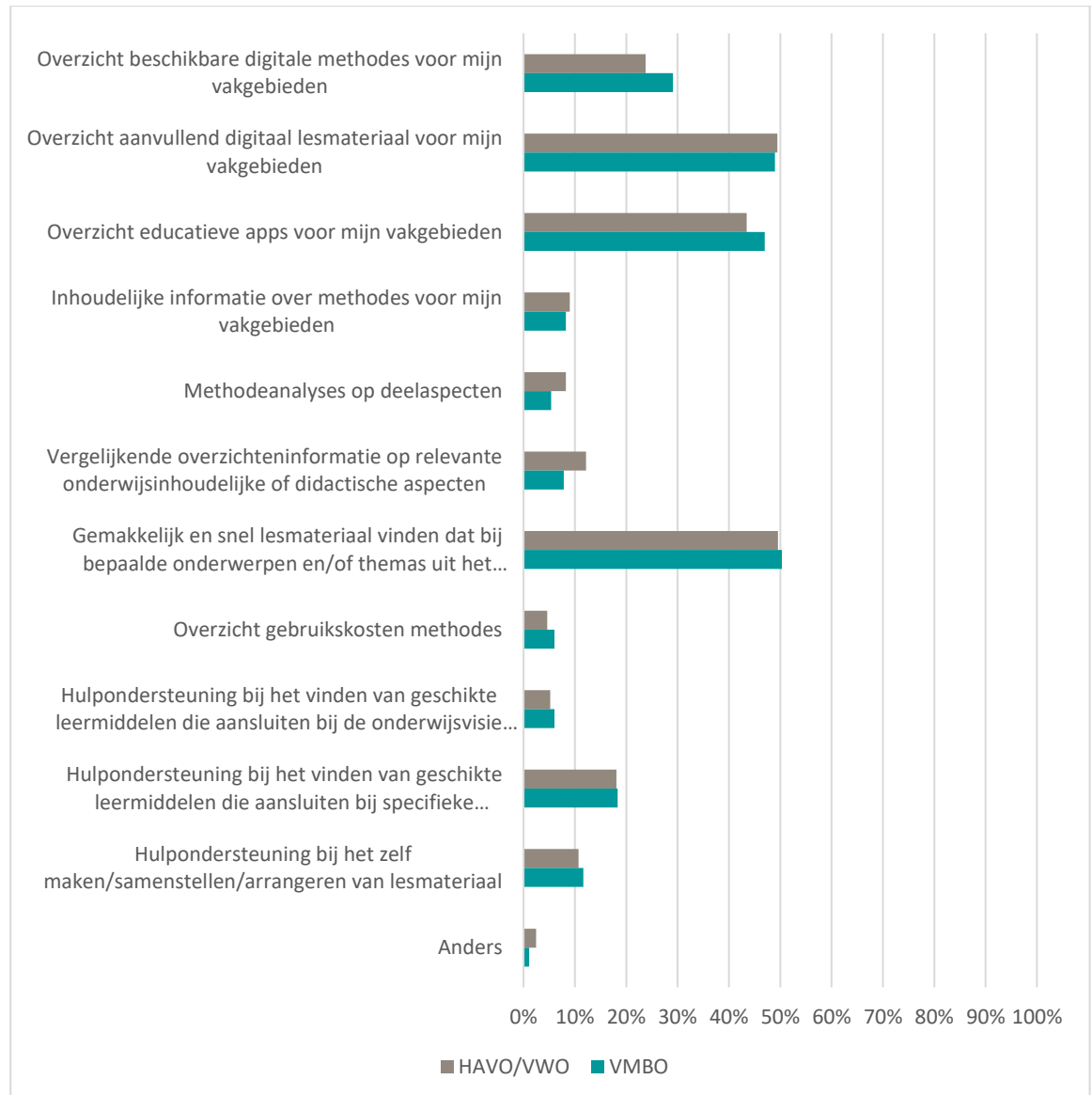
3.5 Welke ondersteuning is gewenst?

Het zoeken en vinden van leermiddelen in een groeiende leermiddelenmarkt wordt steeds belangrijker, of het nu gaat om methode- of niet-methodegebonden leermiddelen. Daarom is aan leraren en schoolleiders gevraagd of en, zo ja, welke ondersteuning gewenst is bij het zoeken en vinden van leermiddelen. Ze mochten daar maximaal vijf antwoorden bij geven. 16% van de leraren po en 27% van de leraren vo geeft aan geen ondersteuning nodig te hebben. De leraren die wel ondersteuning zouden willen, willen met name snel materiaal vinden bij bepaalde onderwerpen of thema's (vo 50%, po 63%), een overzicht van aanvullend digitaal lesmateriaal (vo 49%, po 56%) en educatieve apps voor het vakgebied waarin zij lesgeven (vo 45%, po 46%). Daarnaast willen meer leraren po (38%) dan leraren vo (18%) hulp/ondersteuning bij het vinden van geschikte leermiddelen die aansluiten bij specifieke behoeften van een leerling. Ditzelfde geldt voor hulp/ondersteuning bij het vinden van geschikte leermiddelen die aansluiten bij de onderwijsvisie van de school (po 15% en vo 5%).

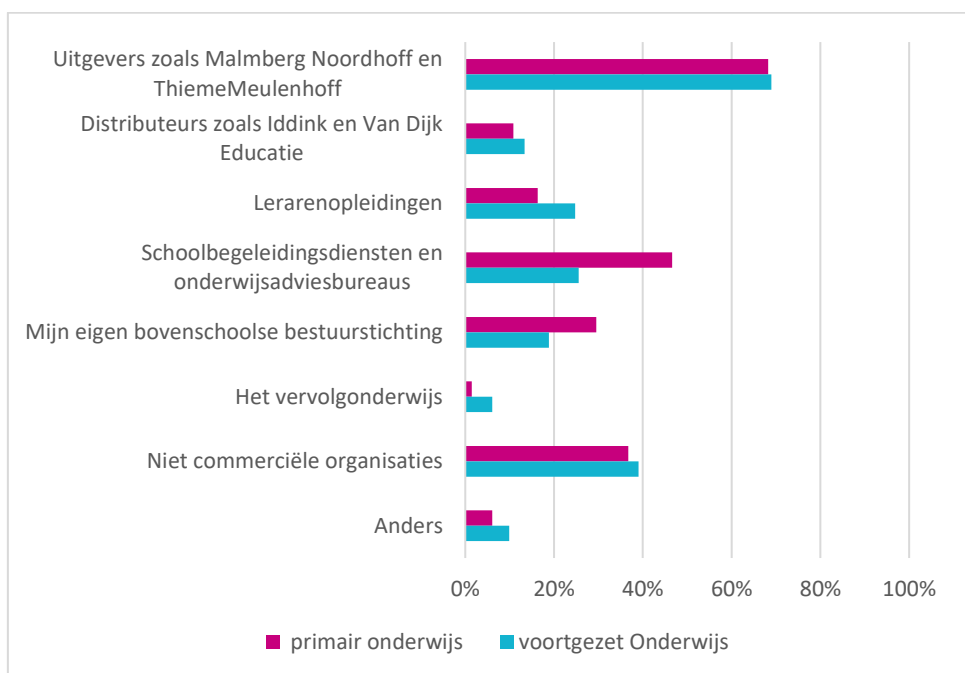
Figuur 30. Leraren: Heeft u behoefte aan ondersteuning bij het zoeken en vinden van leermiddelen die voor u van belang zijn? Zo ja, aan wat voor soort ondersteuning heeft u behoefte? (maximaal 5 antwoorden)

Er zijn significante verschillen in behoefte aan ondersteuning tussen leraren vmbo en leraren havo/vwo. Vmbo-leraren hebben vaker behoefte aan een overzicht van digitale methodes; havo/vwo-leraren hebben vaker behoefte aan methodeanalyses en vergelijkende overzichts-informatie.

Figuur 31. Leraren vmbo en havo/vwo: Heeft u behoefte aan ondersteuning bij het zoeken en vinden van leermiddelen die voor u van belang zijn? Zo ja, aan wat voor soort ondersteuning heeft u behoefte? (maximaal 5 antwoorden)

De leraren die graag ondersteuning krijgen bij het zoeken en vinden van leermiddelen zouden die ondersteuning voornamelijk willen krijgen van educatieve uitgevers (po 68%, vo 69%). Niet-commerciële organisaties worden daarnaast genoemd als instanties die ondersteuning zouden moeten leveren (po 37% en vo 39%). Interessant verschil tussen leraren po en vo is dat leraren uit het po vaker dan hun collega's uit het vo aangeven dat schoolbegeleidingsdiensten en onderwijsadviesbureaus deze ondersteuning zouden moeten bieden (po 47%, vo 26%). Er is geen significant verschil tussen vmbo- en havo/vwo-leraren.

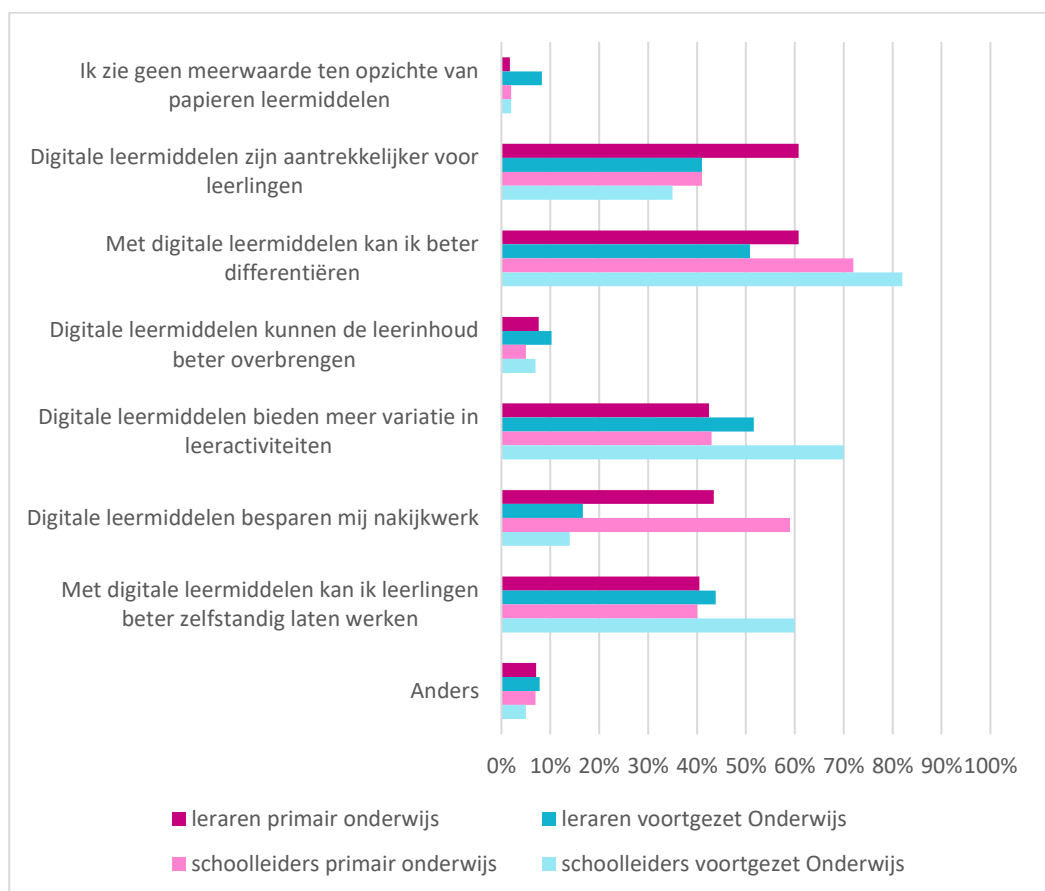
Figuur 32. Leraren: Wie zou deze ondersteuning moeten bieden? (maximaal 3 antwoorden)

4. Papier en digitaal

In dit hoofdstuk worden de resultaten gepresenteerd over het gebruik van papieren en digitale leermiddelen. Wat is de meerwaarde van de één of de ander, hoe scoren ze op kwaliteitskenmerken en hoe veel is er beschikbaar?

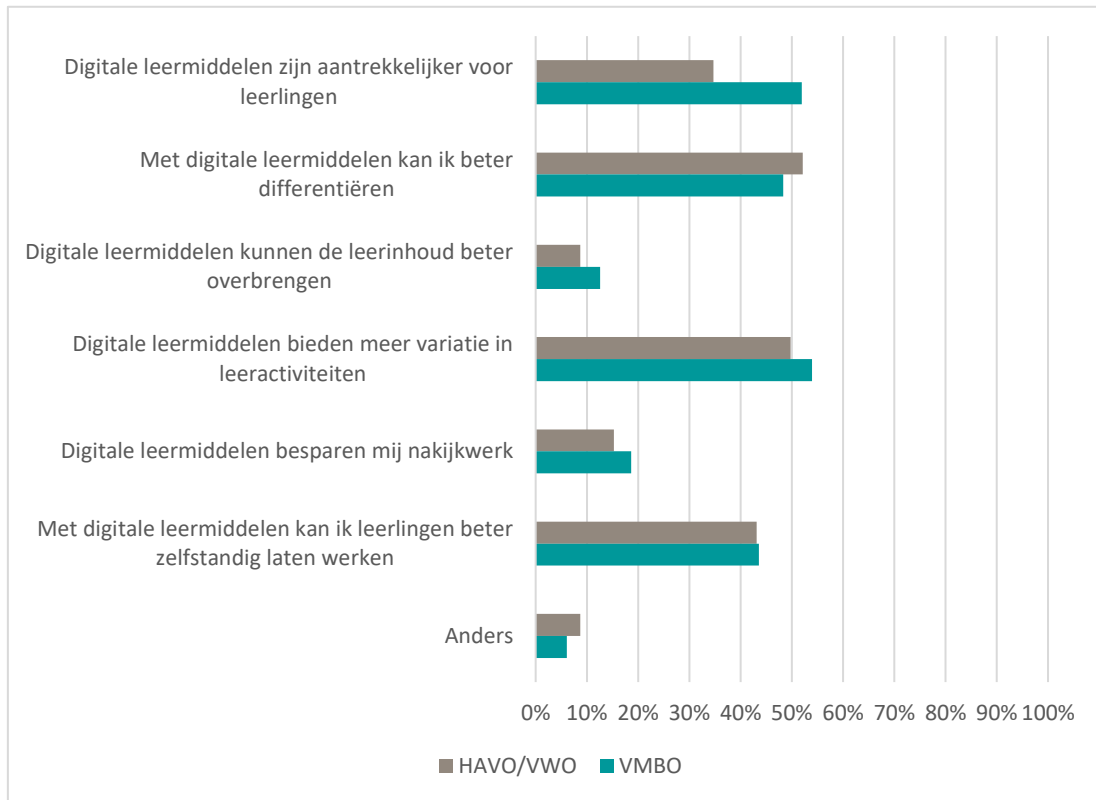
4.1 Wat is de meerwaarde van papier of digitaal?

Aan leraren en schoolleiders is de vraag gesteld wat volgens hen de meerwaarde van digitale leermiddelen is ten opzichte van papieren leermiddelen. De resultaten zijn vergelijkbaar met die uit eerdere edities van de Leermiddelenmonitor. Volgens po-leraren is een belangrijke meerwaarde van digitale leermiddelen dat deze aantrekkelijker zijn voor leerlingen (61%) en dat zij met digitale leermiddelen beter kunnen differentiëren (61%). De mogelijkheid om te differentiëren is ook voor vo-leraren belangrijk (51%), naast het bieden van meer variatie (52%). De schoolleiders zien over het algemeen een iets grotere meerwaarde van digitale leermiddelen dan de leraren. Vo-schoolleiders zien die meerwaarde met name op het gebied van differentiatie (82%), zelfstandig werken (60%) en het bieden van meer variatie (70%). De po-schoolleiders wijken iets minder af van hun leraren, maar ook zij zien een grotere meerwaarde als het gaat om het besparen van nakijkwerk (59%) en differentiatie (72%).

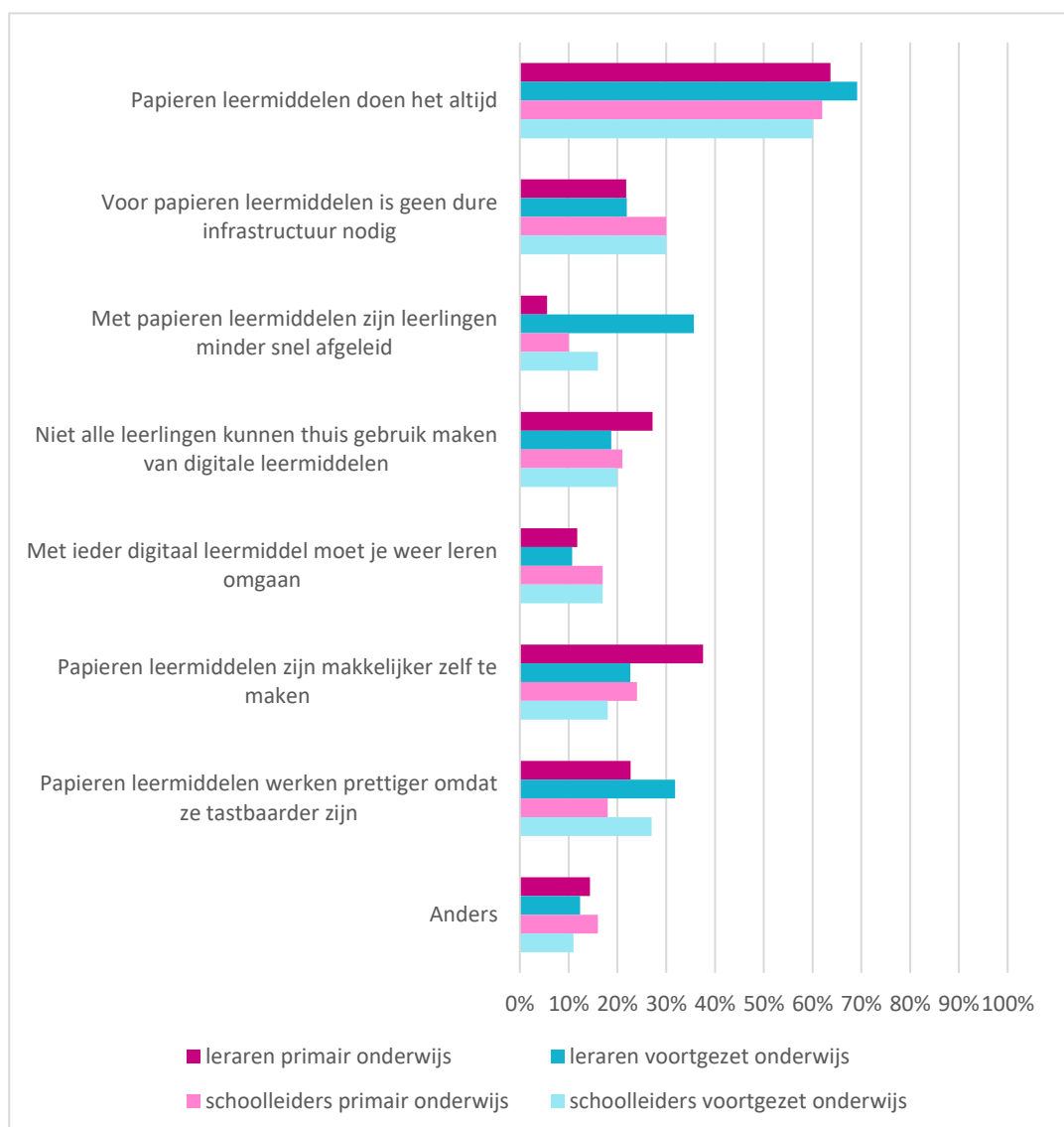
Figuur 33. Leraren en schoolleiders: Wat is volgens u de meerwaarde van digitale leermiddelen ten opzichte van papieren leermiddelen? (maximaal 3 antwoorden)

De vraag op welke manier digitale leermiddelen een meerwaarde hebben kan ook uitgesplitst worden naar leraren uit het vmbo en leraren havo/vwo. Over het algemeen lijken zij vergelijkbaar te denken over de meerwaarde. Er is wel een verschil als het gaat om de aantrekkelijkheid voor leerlingen: 35% van de havo/vwo-leraren geeft dit aan als meerwaarde tegenover 52% van de vmbo-leraren.

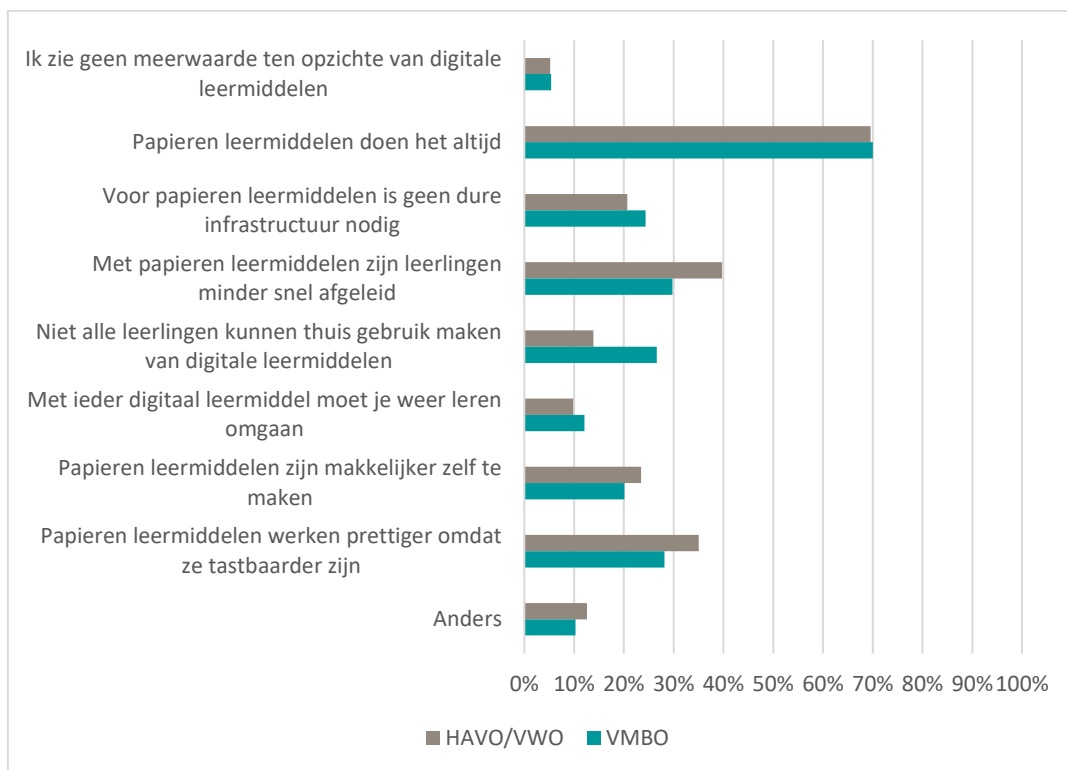
Figuur 34. Leraren vmbo en havo/vwo: Wat is volgens u de meerwaarde van digitale leermiddelen ten opzichte van papieren leermiddelen? (maximaal 3 antwoorden)

Leraren en schoolleiders is ook gevraagd wat volgens hen de meerwaarde is van papieren leermiddelen. Belangrijkste voordeel dat door zowel po-leraren (64%) als vo-leraren (69%) genoemd wordt, is dat papieren leermiddelen het altijd doen. Bij de andere redenen valt op dat vo-leraren (36%) vaker dan po-leraren (6%) aangeven dat papieren leermiddelen ervoor zorgen dat leerlingen minder snel afgeleid zijn. Een ander verschil is dat po-leraren (38%) meer dan vo-leraren (23%) aangeven dat papieren leermiddelen makkelijker zelf te maken zijn. Dit is consistent met het gegeven dat po-leraren minder vaak zelf digitale leermiddelen ontwikkelen dan vo-leraren.

Figuur 35. Leraren en schoolleiders: Wat is volgens u de meerwaarde van papieren leermiddelen ten opzichte van digitale leermiddelen? (maximaal 3 antwoorden)

De vraag naar de meerwaarde van papieren leermiddelen is ook uitgesplitst naar vmbo en havo/vwo. Vmbo-leraren en havo/vwo-leraren verschillen niet veel, maar wel significant, in hun mening over de meerwaarde van papieren leermiddelen. Meer vmbo-leraren (27%) dan havo/vwo-leraren (14%) geven aan dat niet alle leerlingen thuis gebruik kunnen maken van digitale leermiddelen en het zijn de havo/vwo-leraren (40%) die meer dan de vmbo-leraren (30%) aangeven dat leerlingen met papieren leermiddelen minder afgeleid worden.

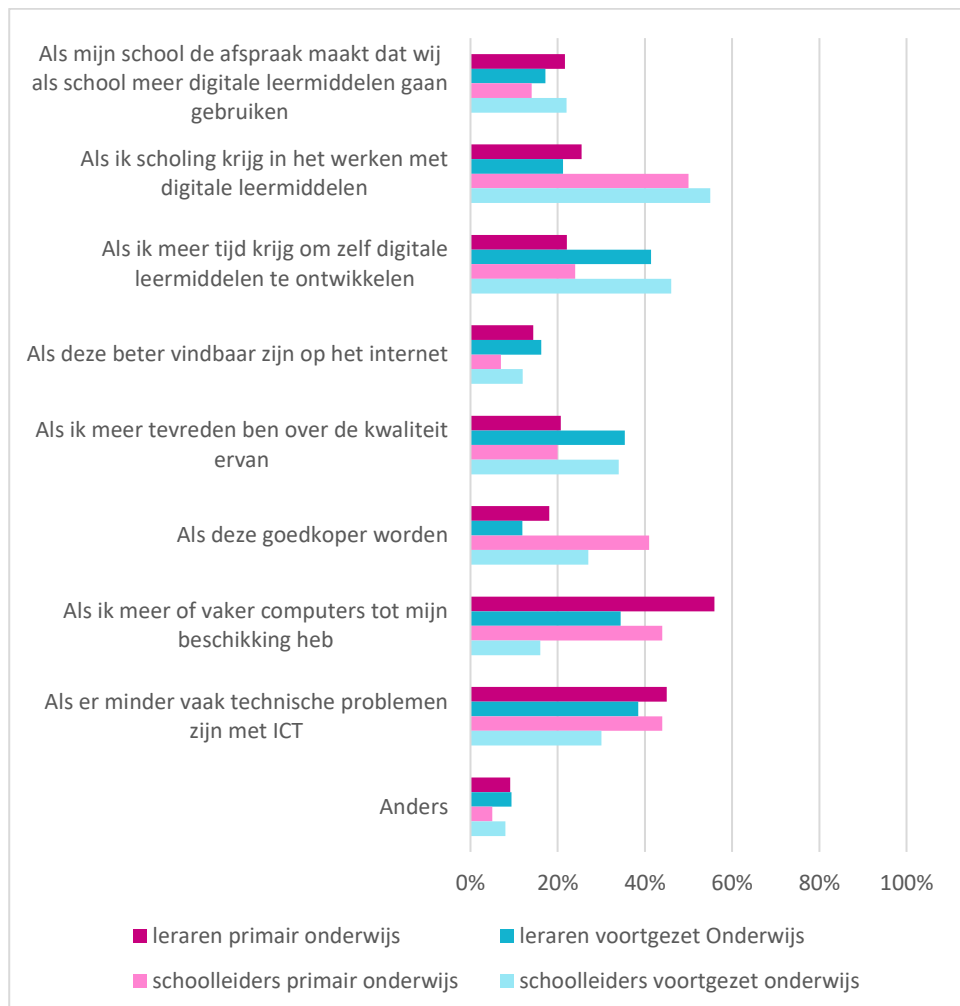
Figuur 36. Leraren vmbo en havo/vwo: Wat is volgens u de meerwaarde van papieren leermiddelen ten opzichte van digitale leermiddelen? (maximaal 3 antwoorden)

4.2 Wanneer gaan scholen meer digitale leermiddelen gebruiken?

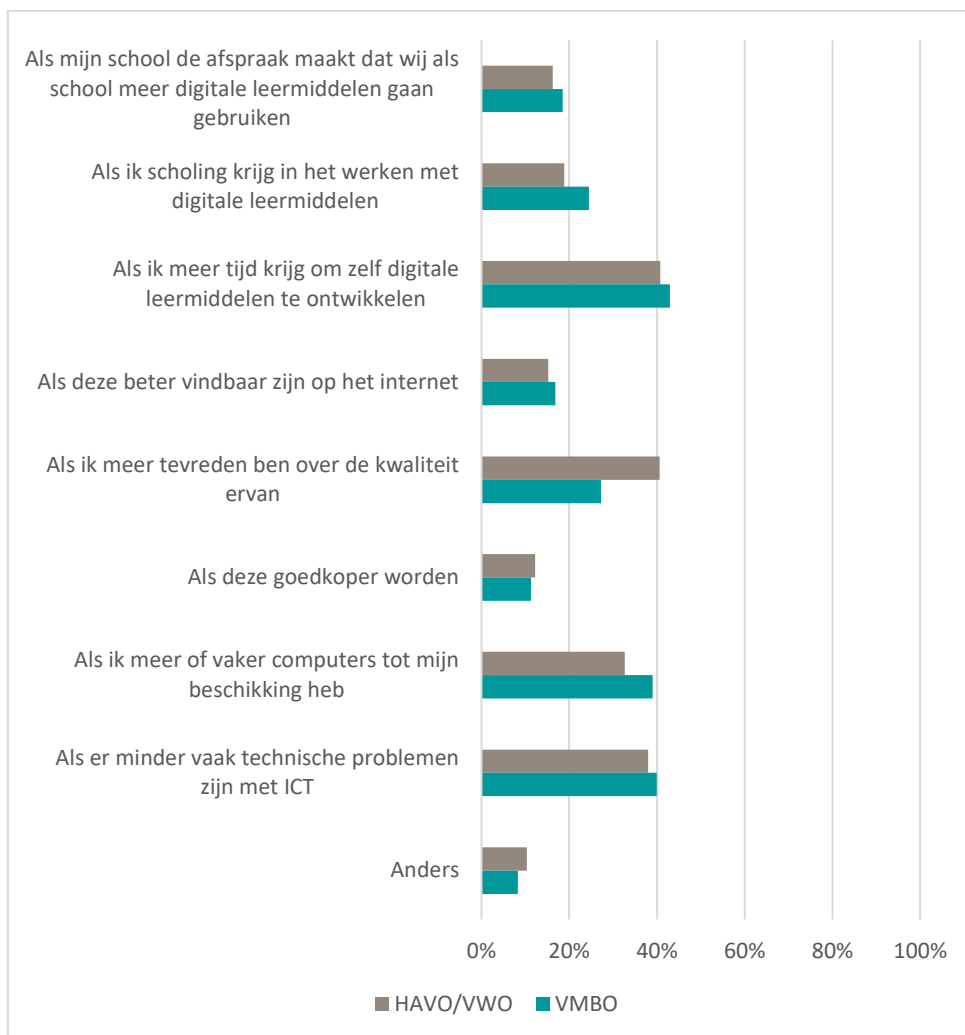
Op de vraag wanneer leraren wel of meer digitale leermiddelen zouden gaan gebruiken, zien leraren in het po als belangrijkste factoren: “als leraren meer of vaker computers tot hun beschikking hebben” (56%) en “als er minder vaak technische problemen zijn met ICT” (45%). De schoolleiders in het po geven daarentegen net als voorgaande jaren als belangrijkste punt aan, dat leraren meer scholing zouden moeten krijgen om te werken met digitale leermiddelen (50%). Dat er meer of vaker computers beschikbaar moeten zijn (44%) en minder vaak technische problemen (44%) om ervoor te zorgen dat de school meer digitale leermiddelen gaat gebruiken, staan bij hen op de gedeelde tweede plaats. Daarnaast geven zij aan dat digitale leermiddelen goedkoper zouden moeten worden (41%).

Vo-leraren noemen het vaakst dat zij meer digitale leermiddelen gaan gebruiken als zij tijd krijgen om deze leermiddelen zelf te ontwikkelen (41%). Daarnaast vinden ze dat er minder vaak technische problemen moeten zijn met ICT (38%), dat zij meer tevreden moeten zijn over de kwaliteit van de digitale leermiddelen (35%) en dat zij meer of vaker computers tot hun beschikking moeten hebben (34%). De vo-schoolleiders noemen, net als hun po-collega's, als belangrijkste manier om ervoor te zorgen dat de school meer digitale leermiddelen gaat gebruiken, dat leraren meer scholing moeten krijgen om te werken met digitale leermiddelen (55%).

Daarnaast vinden zij nog meer dan de vo-leraren, dat leraren meer tijd moeten krijgen om digitale leermiddelen zelf te ontwikkelen (46%) en vinden de schoolleiders vergelijkbaar met de vo-leraren dat het van belang is dat leraren meer tevreden zijn over de kwaliteit van de digitale leermiddelen (34%). De tevredenheid over de kwaliteit van digitale leermiddelen is een aspect waar havo/vwo-leraren (41%) meer op wijzen dan de vmbo-leraren (27%).

Figuur 37. Leraren: Wanneer zou u wel of meer digitale leermiddelen gaan gebruiken? (maximaal 3 antwoorden) Schoolleiders: Wat is volgens u nodig om het gebruik van digitale leermiddelen door leraren te laten toenemen? (maximaal 3 antwoorden)

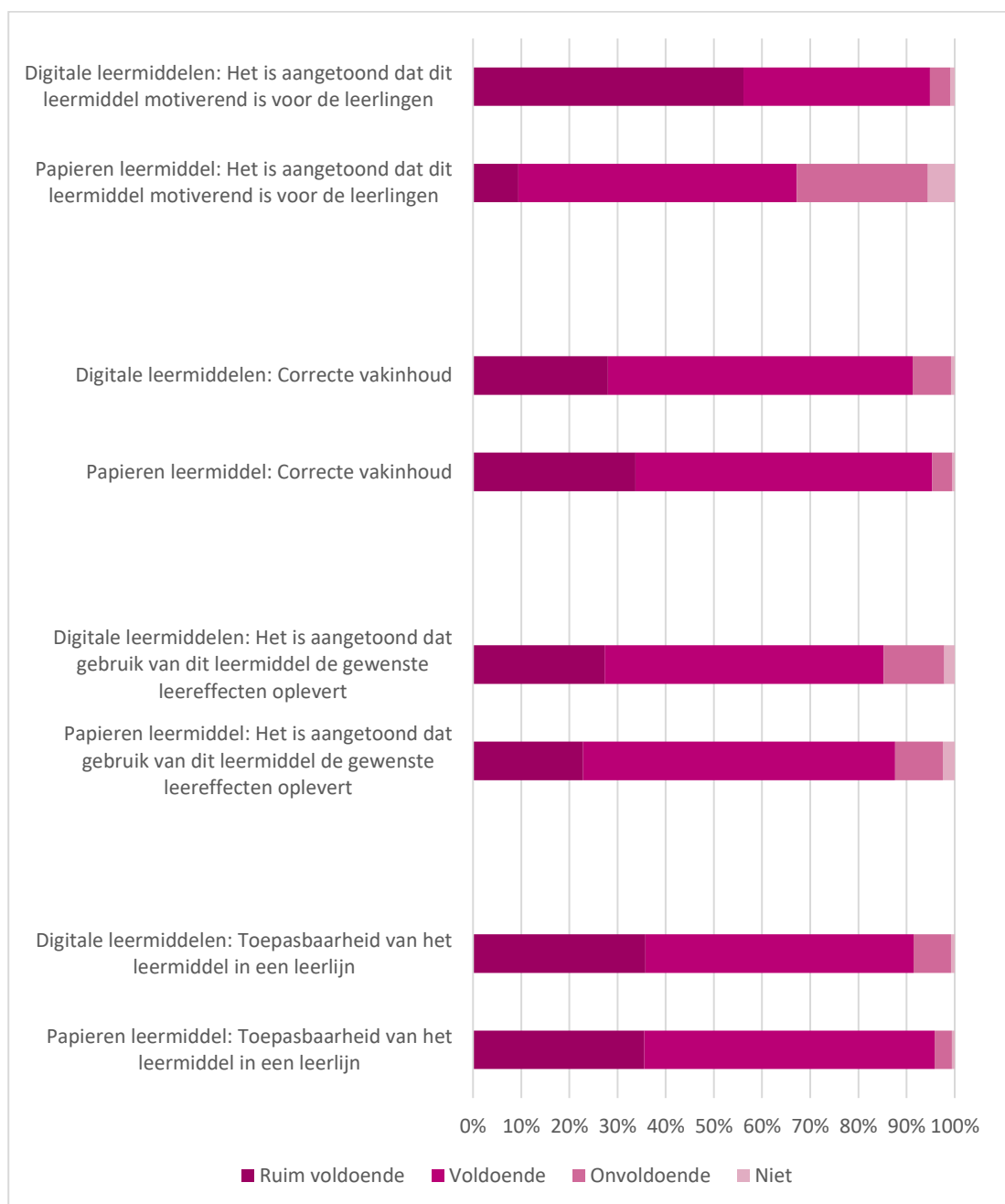
Figuur 38. Leraren vmbo en havo/vwo: Wanneer zou u wel of meer digitale leermiddelen gaan gebruiken? (maximaal 3 antwoorden)

4.3 Welke kwaliteitskenmerken zijn belangrijk?

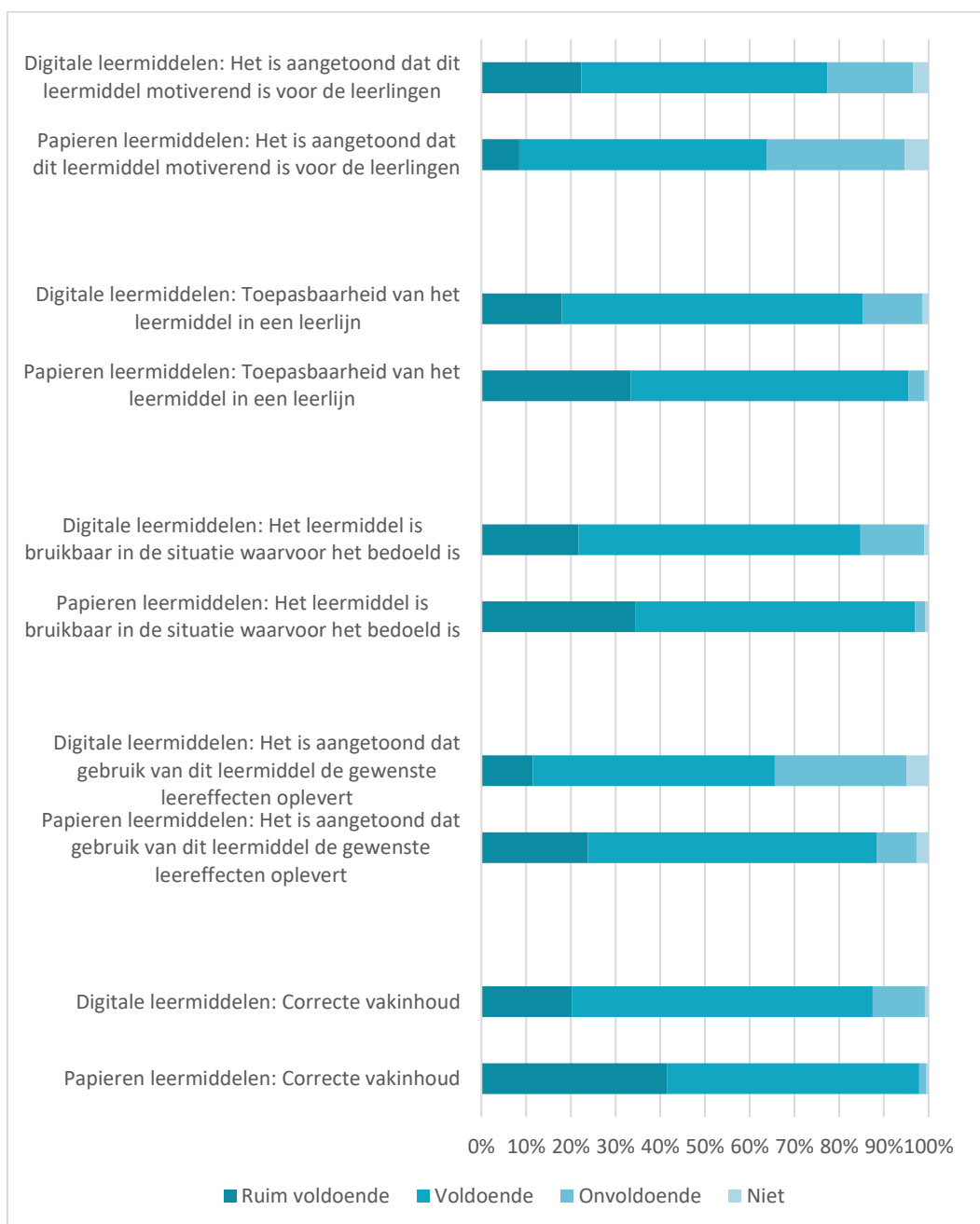
Uit voorgaande leermiddelenmonitoren (bijvoorbeeld Blockhuis, et al., 2016) blijkt dat leraren po de volgende criteria belangrijk vinden:

- Het leermiddel is aantoonbaar motiverend voor de leerlingen.
- De vakinhoud van het leermiddel is correct.
- Het gebruik van het leermiddel heeft een aantoonbaar gewenst leereffect..
- Het leermiddel is toepasbaar in een leerlijn.

Voor leraren vo komt daar nog bij dat het leermiddel bruikbaar is in de situatie waarvoor het is bedoeld. Dit jaar is gevraagd in hoeverre leermiddelen aan die kwaliteitscriteria voldoen. Over het algemeen zijn po-leraren erg tevreden over zowel papieren als digitale leermiddelen. Zij scoren vrijwel allemaal ten minste 85% 'voldoende' of 'ruim voldoende'. Alleen 'Het is aangetoond dat dit leermiddel motiverend is voor leerlingen' scoort met 67% lager. Bij leraren in het vo is opvallend dat zij vinden dat op alle criteria, weer met uitzondering van aangetoonde motivatie, papieren leermiddelen beter scoren dan digitale leermiddelen.

Figuur 39. Leraren po: In hoeverre vindt u [de gegeven] kwaliteitskenmerken van leermiddelen terug in de papieren en digitale leermiddelen die u gebruikt?

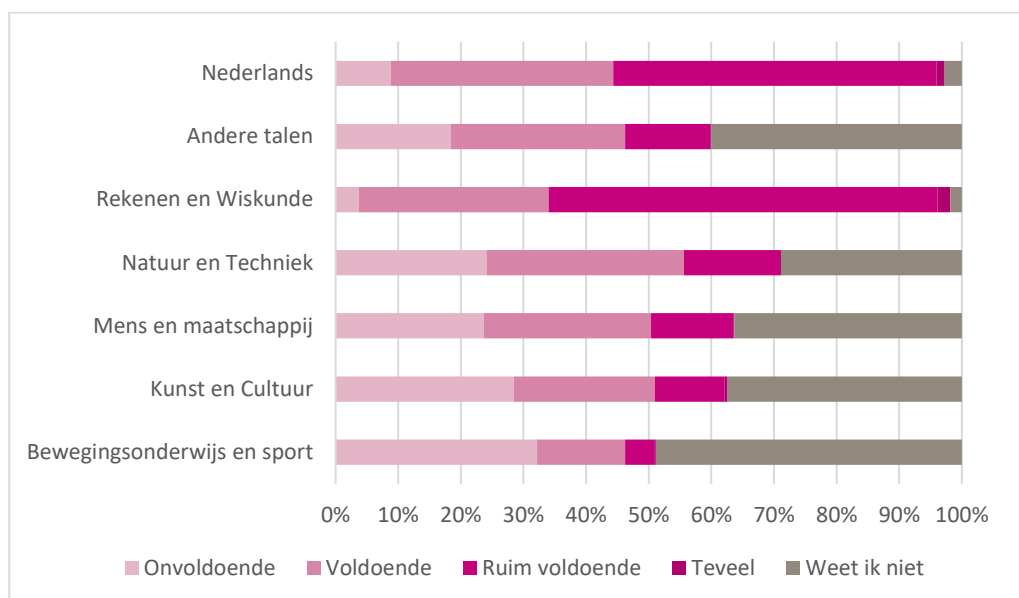
Figuur 40. Leraren vo: In hoeverre vindt u [de gegeven] kwaliteitskenmerken van leermiddelen terug in de papieren en digitale leermiddelen die u gebruikt?

4.4 In welke mate zijn digitale leermiddelen beschikbaar?

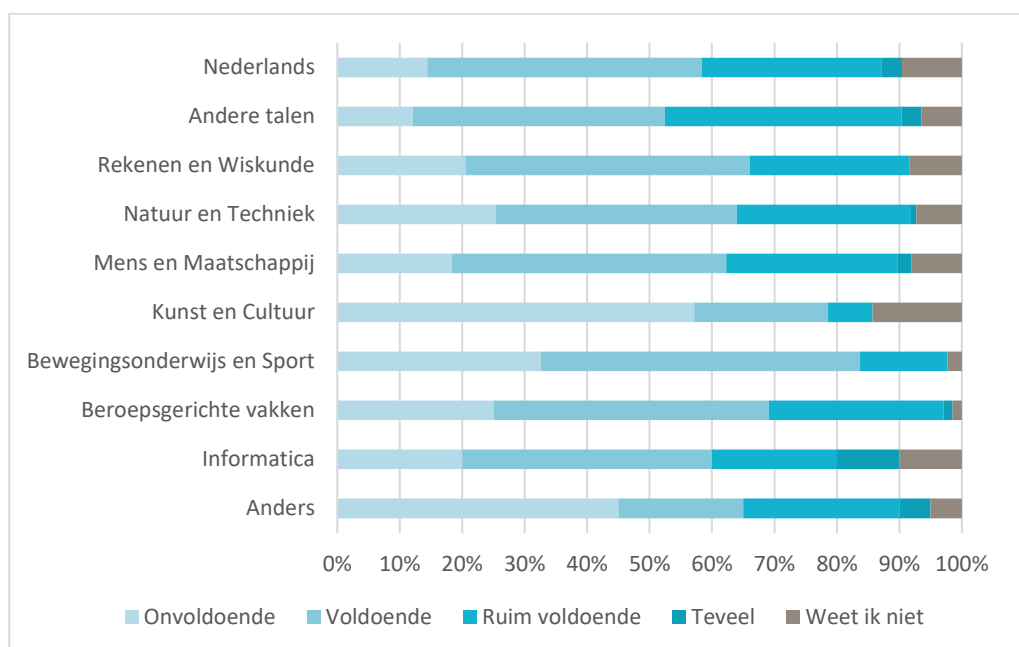
Aan leraren is gevraagd in welke mate er digitale leermiddelen beschikbaar zijn voor de verschillende vakgebieden. Po-leraren is gevraagd dit voor alle vakgebieden in te vullen; vo-leraren alleen voor hun eigen vakgebied. Voor alle vakgebieden, behalve Nederlands en Rekenen en wiskunde, geeft ten minste 29% van de po-leraren aan niet te weten of er voldoende leermiddelen beschikbaar zijn. Voor deze twee vakgebieden vindt ook het minste aantal leraren dat er onvoldoende digitale leermiddelen beschikbaar zijn (9% Nederlands, 4% Rekenen en wiskunde).

De meeste vo-leraren geven aan dat er op hun gebied voldoende tot ruim voldoende digitale leermiddelen beschikbaar zijn. Alleen bij Kunst en cultuur geeft 57% van de leraren aan dat er niet voldoende materiaal beschikbaar is.

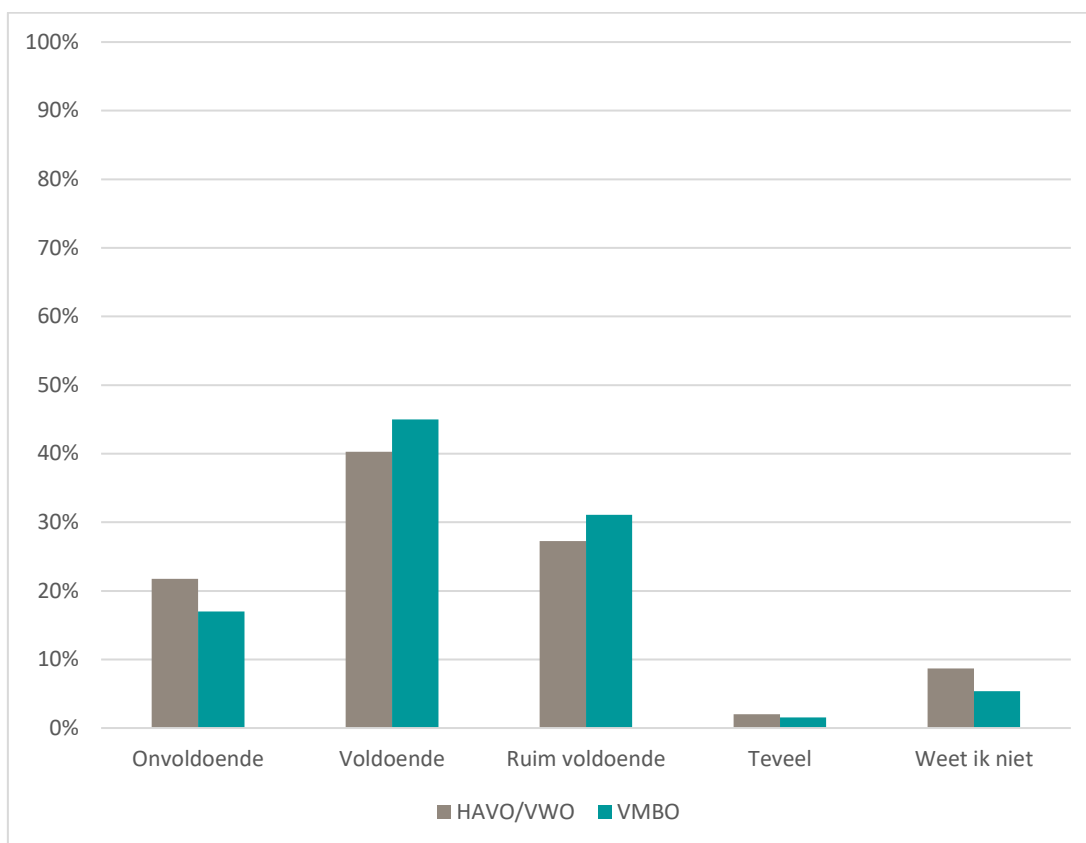
Wellicht verklaart dit ook waarom leraren Kunst en cultuur veel materiaal ontwikkelen (zie paragraaf 3.2). Vmbo-leraren zijn significant tevredener over de beschikbaarheid van digitale leermiddelen dan havo/vwo-leraren.

Figuur 41. Leraren po: In welke mate zijn er digitale leermiddelen beschikbaar voor de verschillende vakgebieden?

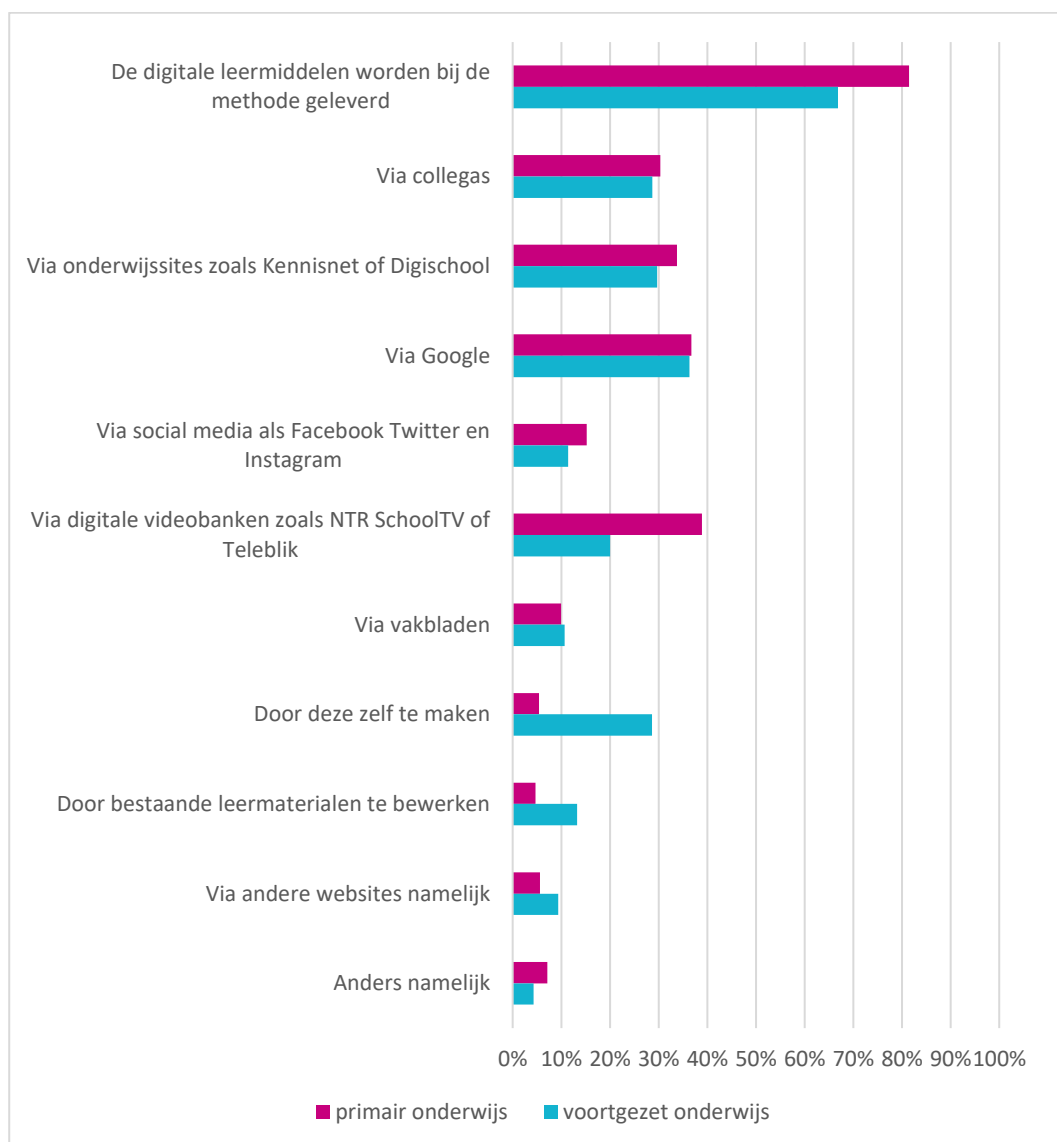
Figuur 42. Leraren vo: In welke mate zijn er digitale leermiddelen beschikbaar?

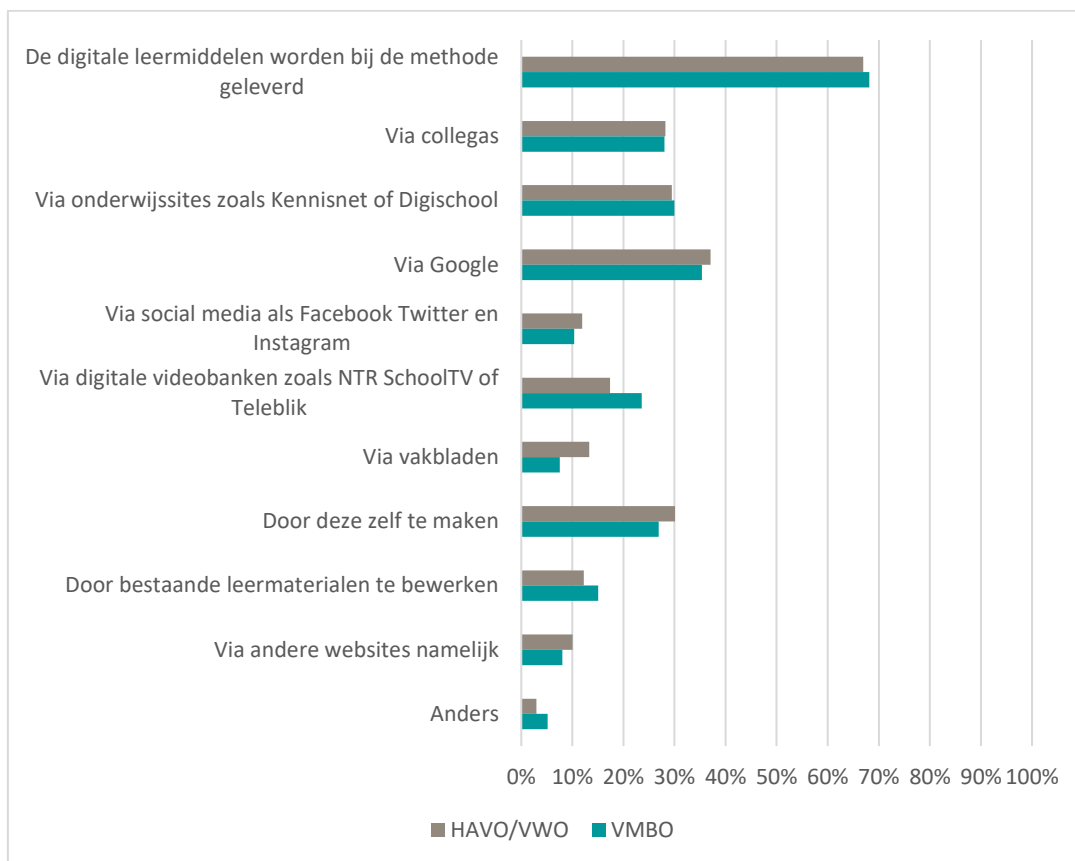
Figuur 43. Leraren vmbo en havo/vwo: In welke mate zijn er digitale leermiddelen beschikbaar?

4.5 Hoe verkrijgen scholen digitale leermiddelen?

Digitale leermiddelen worden in het po net als in voorgaande jaren (Blockhuis, et al., 2016. Blockhuis, Ten Voorde, & Sluijsmans, 2014) het vaakst verkregen doordat ze bij de methode geleverd worden (81%). Dit aandeel is in het vo lager (67%), maar ook hier verkrijgen leraren digitale leermiddelen het vaakst via de methode. Po-leraren verkrijgen digitale leermiddelen vaker dan vo-leraren via digitale videobanken zoals NTR, SchoolTV of Teleblik. Dit aandeel is net als in voorgaande jaren in het po iets afgenomen (39% in 17/18 t.o.v. 41% in 15/16 en 59% in 13/14). Vo-leraren maken of bewerken digitale leermiddelen vaker (29%) dan dat leraren in het po dat doen (5%). Havo/vwo-leraren verkrijgen hun digitale leermiddelen vaker via vakbladen dan hun vmbo-collega's (13% tegenover 8%), vmbo-leraren maken juist vaker gebruik van digitale videobanken (24% tegenover 17%).

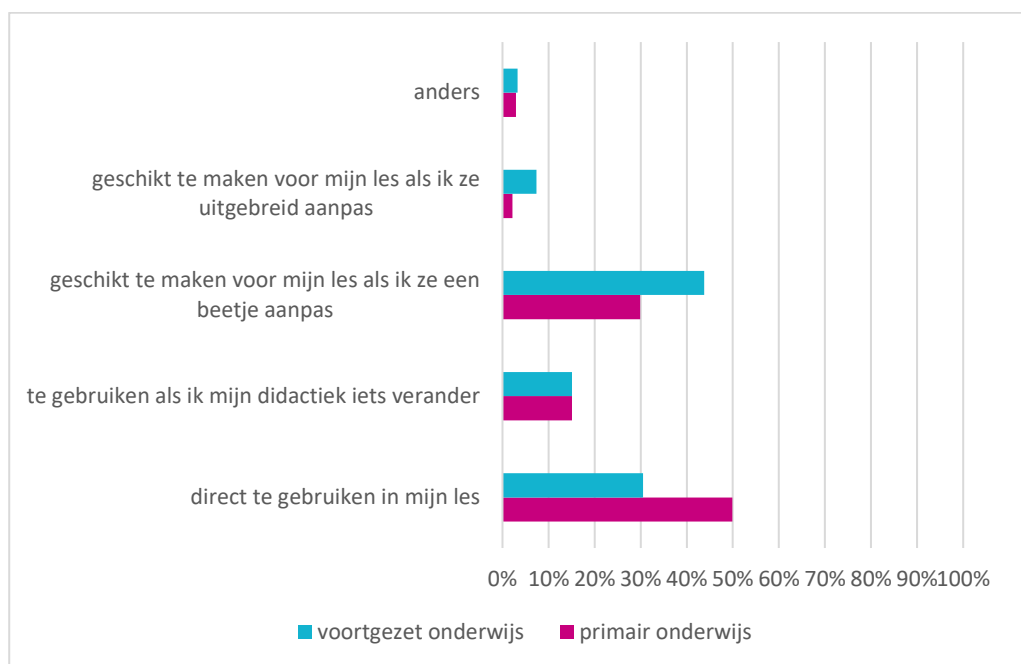
Figuur 44. Leraren: Hoe verkrijgt u digitale leermiddelen hoofdzakelijk? (maximaal 3 antwoorden)

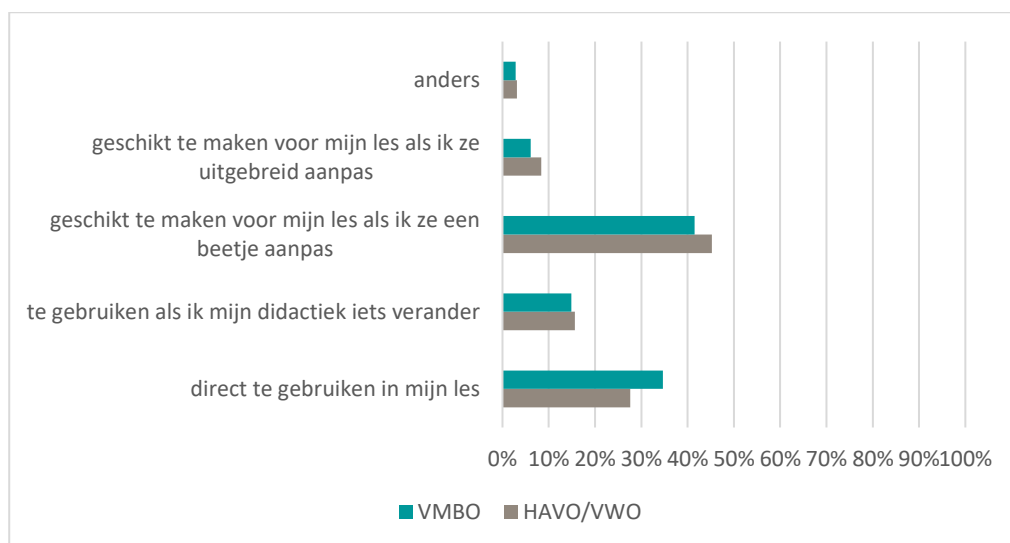
Figuur 45. Leraren vmbo en havo/vwo: Hoe verkrijgt u digitale leermiddelen hoofdzakelijk? (maximaal 3 antwoorden)

4.6 Zijn digitale leermiddelen direct bruikbaar?

Po-leraren vinden gevonden digitale leermiddelen vaak direct bruikbaar (50%) of geschikt na een paar aanpassingen (30%). Bij vo-leraren is de verdeling juist andersom: van hen vinden meer leraren digitaal materiaal pas na kleine aanpassingen bruikbaar (44%) dan direct bruikbaar (30%). 15% van zowel de po- als de vo-leraren zegt de gevonden digitale leermiddelen niet aan te passen, maar de didactiek iets te veranderen zodat deze leermiddelen gebruikt kunnen worden. Met betrekking tot de bruikbaarheid van digitale leermiddelen zijn er weinig grote verschillen tussen vmbo- en havo/vwo-leraren. De vmbo-leraren geven significant vaker aan dat zij de materialen direct in de les kunnen gebruiken (vmbo 35%, havo/vwo 28%).

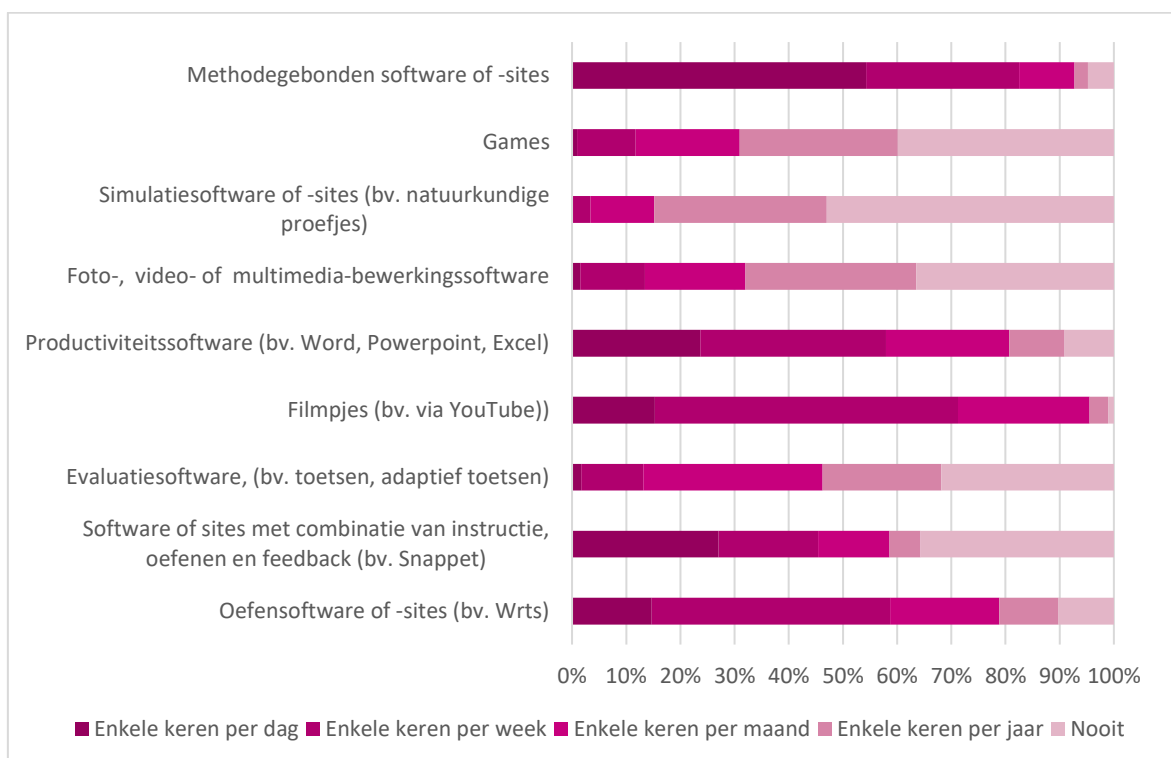
Figuur 46. Leraren: De digitale leermiddelen die ik vind zijn over het algemeen.....

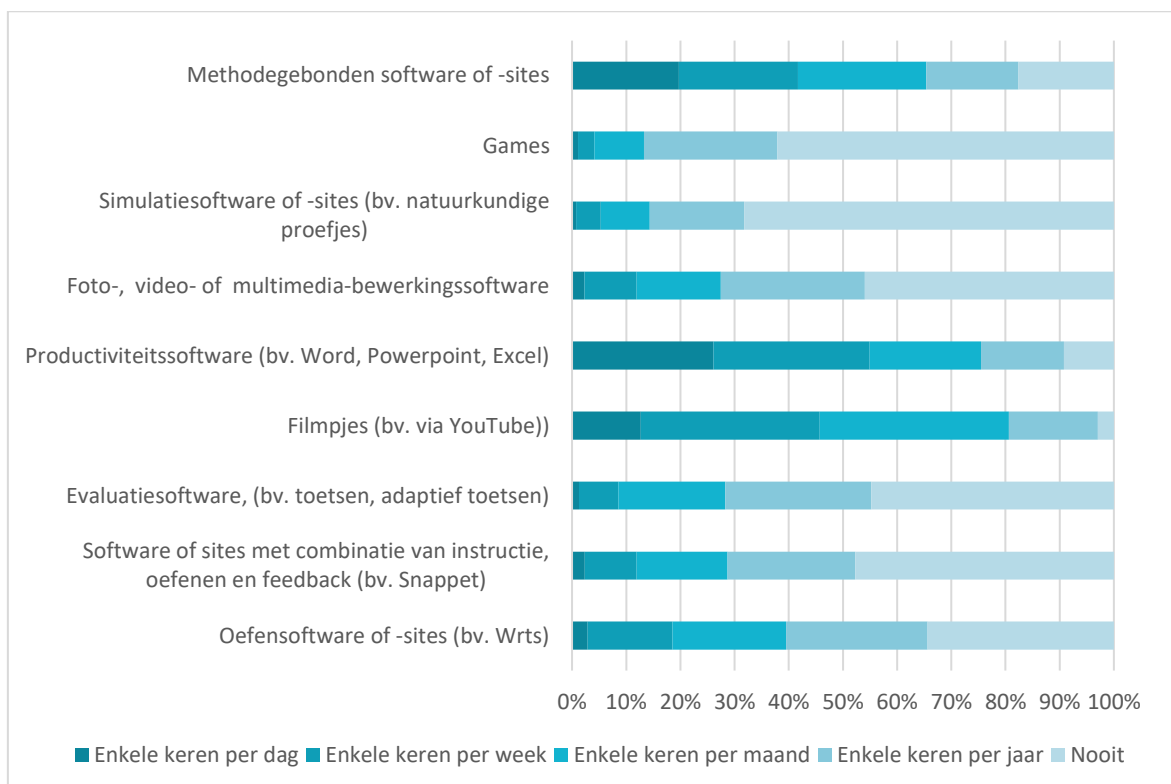
Figuur 47. Leraren vmbo en havo/vwo: De digitale leermiddelen die ik vind zijn over het algemeen.....

4.6.1 Welke soorten digitale leermiddelen worden hoe vaak gebruikt?

Als we specifieker kijken naar het gebruik van verschillende soorten digitale leermiddelen dan valt op dat in het po veel leraren twee soorten heel frequent gebruiken: veel leraren gebruiken methodegebonden software of -sites (82%) en filmpjes (71%) enkele keren per week of vaker, gevolgd door oefensoftware of -site (59%) en productiviteitssoftware (58%). In het vo is er iets minder spreiding in het soort digitale leermiddelen als het gaat om de mate van gebruik, maar worden productiviteitssoftware (55%), filmpjes (46%) en methodegebonden software of -sites (42%) enkele keren per week of vaker gebruikt. Op oefensoftware, productiviteitssoftware en simulatiesoftware na worden alle digitale leermiddelen significant vaker door vmbo-leraren gebruikt dan door havo/vwo-leraren.

Figuur 48. Leraren po: In mijn onderwijs gebruik ik en/of mijn leerlingen....

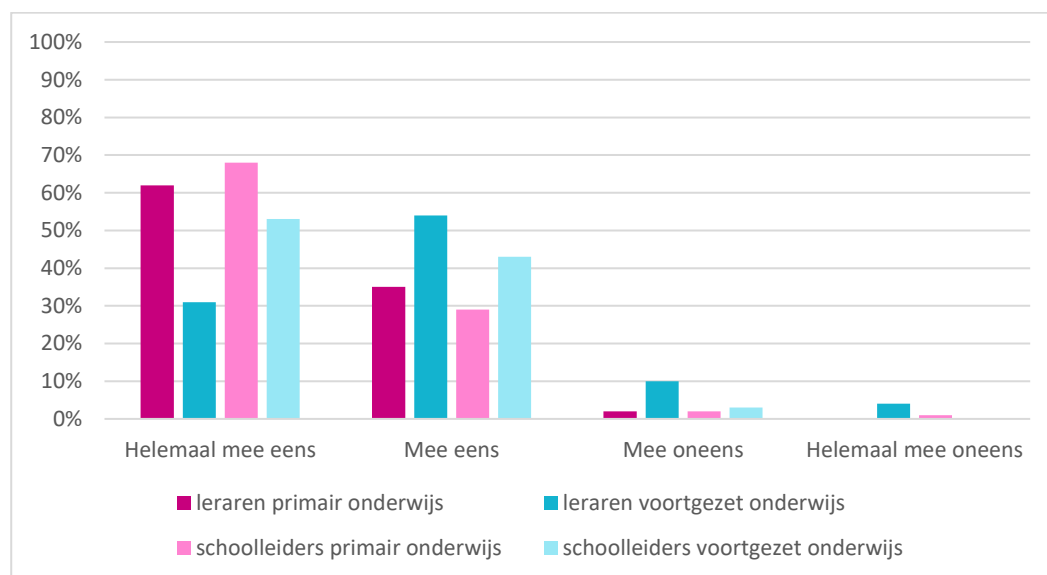
Figuur 49. Leraren vo: In mijn onderwijs gebruik ik en/of mijn leerlingen....

4.7 Wat vinden scholen van het gebruik van digitale leermiddelen?

Aan leraren is een aantal stellingen voorgelegd over het gebruik van digitale leermiddelen. Een aantal stellingen is ook aan schoolleiders voorgelegd.

4.7.1 Het gebruik van digitale leermiddelen is niet meer weg te denken

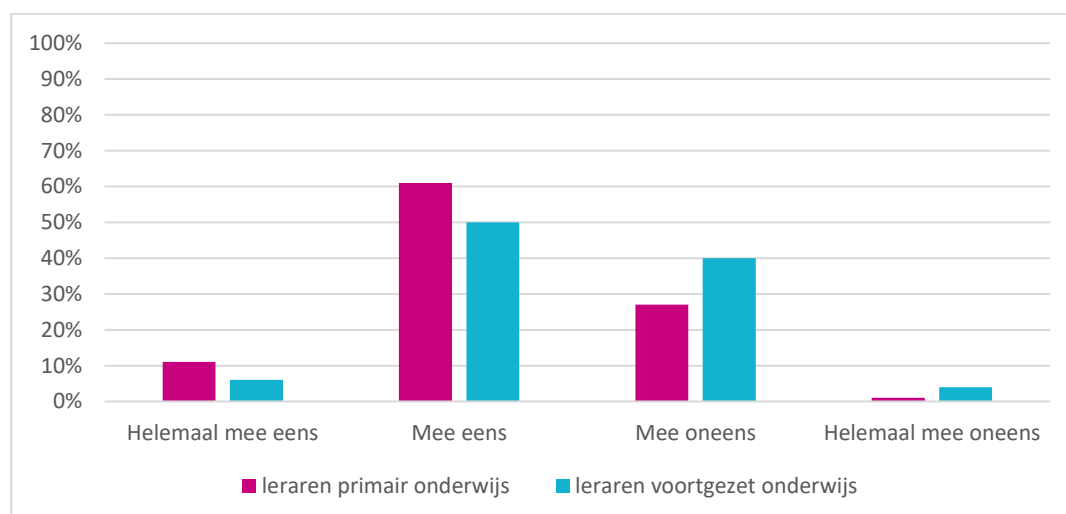
Zowel leraren als schoolleiders uit het po als uit het vo zijn het er (helemaal) mee eens dat het gebruik van digitale leermiddelen niet meer is weg te denken (leraren po 97%, leraren vo 85%, schoolleiders po 97%, schoolleiders vo 96%). Wel lijkt het erop dat leraren voortgezet onderwijs hierin iets minder uitgesproken zijn dan hun collega's uit het po.

Figuur 50. Leraren en schoolleiders: Het gebruik van digitale leermiddelen is niet meer weg te denken.

4.7.2 Digitale leermiddelen zijn eenvoudig te vinden

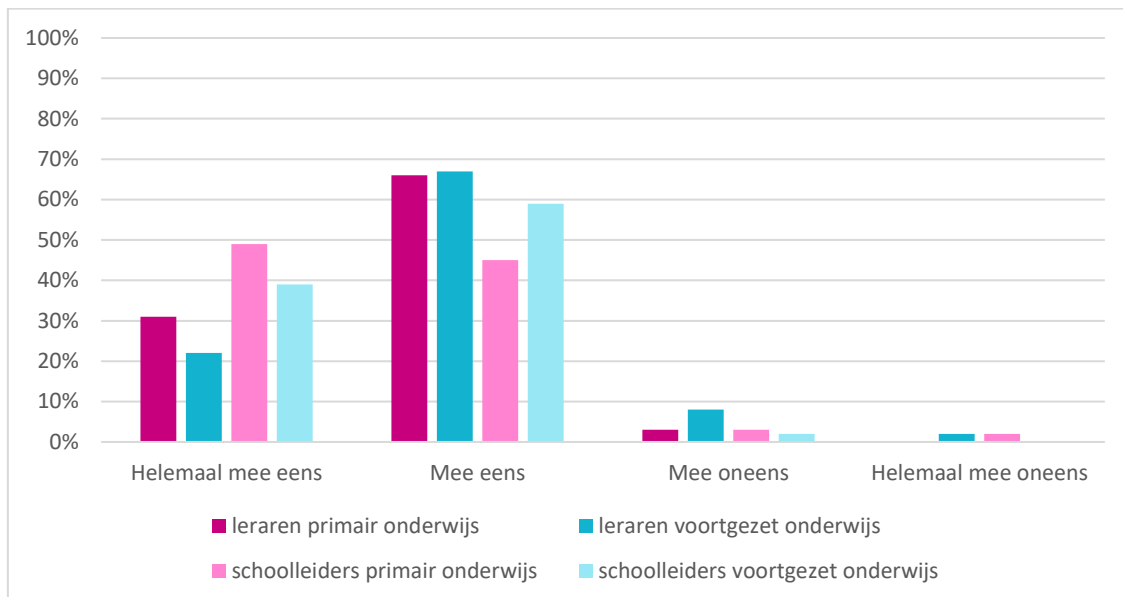
Aan de leraren is de stelling voorgelegd dat digitale leermiddelen eenvoudig te vinden zijn. Alhoewel 72% van de po-leraren en 56% van de vo-leraren aangeeft het hier (helemaal) mee te zijn, is een groot deel van de leraren het daar niet mee eens (po 27%, vo 40%) en zijn maar weinig leraren het hier helemaal mee eens (po 11%, vo 6%).

Figuur 51. Leraren: Digitale leermiddelen zijn eenvoudig te vinden.

4.7.3 Elke leraar zou in staat moeten zijn om digitale leermiddelen te vinden die passen bij een specifieke onderwijssituatie

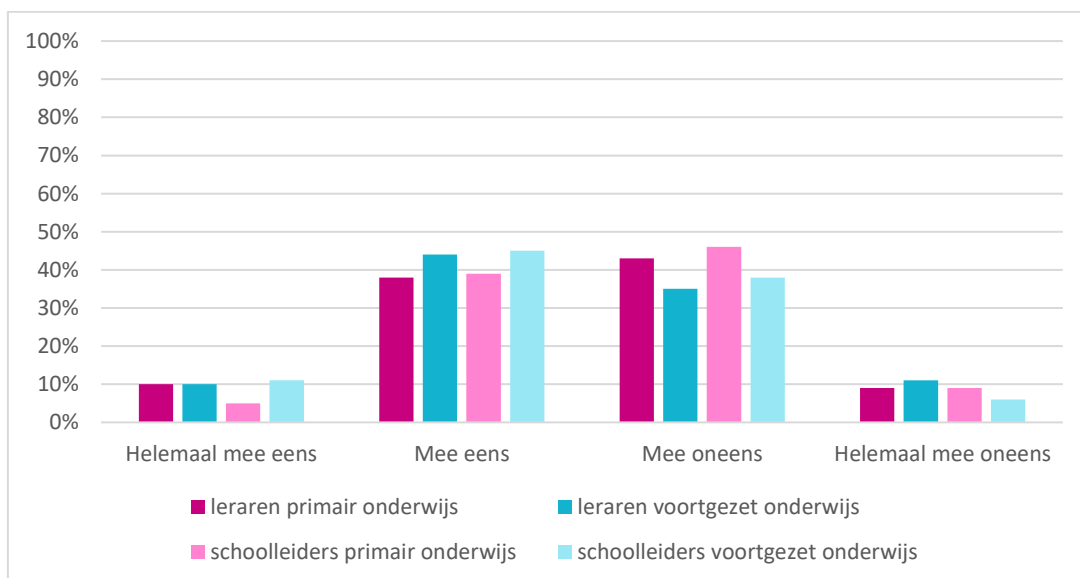
De stelling dat elke leraar in staat zou moeten zijn om digitale leermiddelen te *vinden* die passen bij een specifieke onderwijssituatie wordt door leraren en schoolleiders uit het po en het vo beaamd (leraren po: 97% (helemaal) mee eens, leraren vo: 89%, schoolleiders po: 94%, schoolleiders vo: 98%).

Figuur 52. Leraren en schoolleiders: Elke leraar zou in staat moeten zijn om digitale leermiddelen te vinden die passen bij een specifieke onderwijssituatie.

4.7.4 Elke leraar zou in staat moeten zijn om digitale leermiddelen te maken die passen bij een specifieke onderwijssituatie

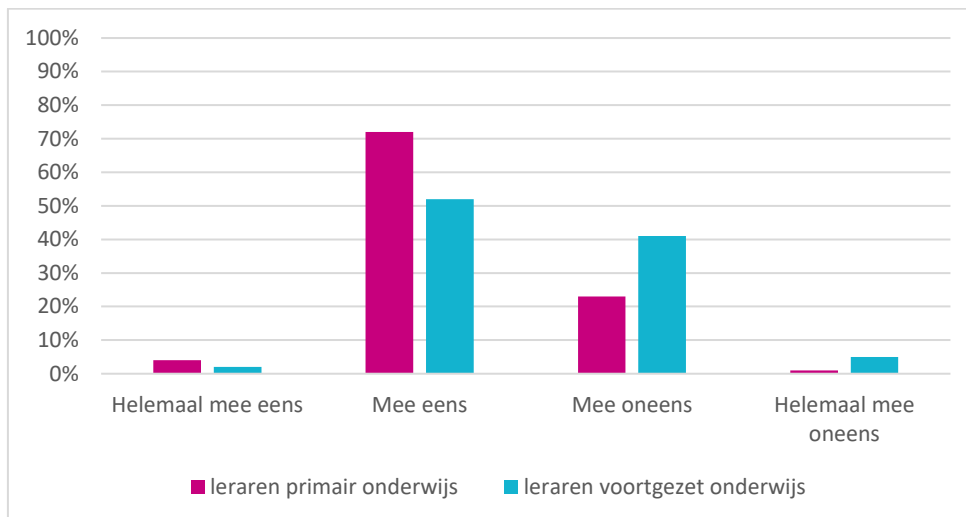
De stelling of elke leraar in staat zou moeten zijn om digitale leermiddelen te *maken* die passen bij een specifieke onderwijssituatie geeft een ander beeld. Zowel leraren als schoolleiders zijn verdeeld: ongeveer de helft is het eens met de stelling, de andere helft niet (leraren po: 48% (helemaal) mee eens, leraren vo: 54%, schoolleiders po: 44%, schoolleiders vo: 56%).

Figuur 53. Leraren en schoolleiders: Elke leraar zou in staat moeten zijn om digitale leermiddelen te maken die passen bij een specifieke onderwijssituatie.

4.7.5 De beschikbare digitale leermiddelen zijn van voldoende kwaliteit

Over de stelling dat digitale leermiddelen van voldoende kwaliteit zijn wordt ook verschillend gedacht door de leraren. Ongeveer driekwart van de po-leraren (76%) en ongeveer de helft van de vo-leraren (54%), is het hier (helemaal) mee eens.

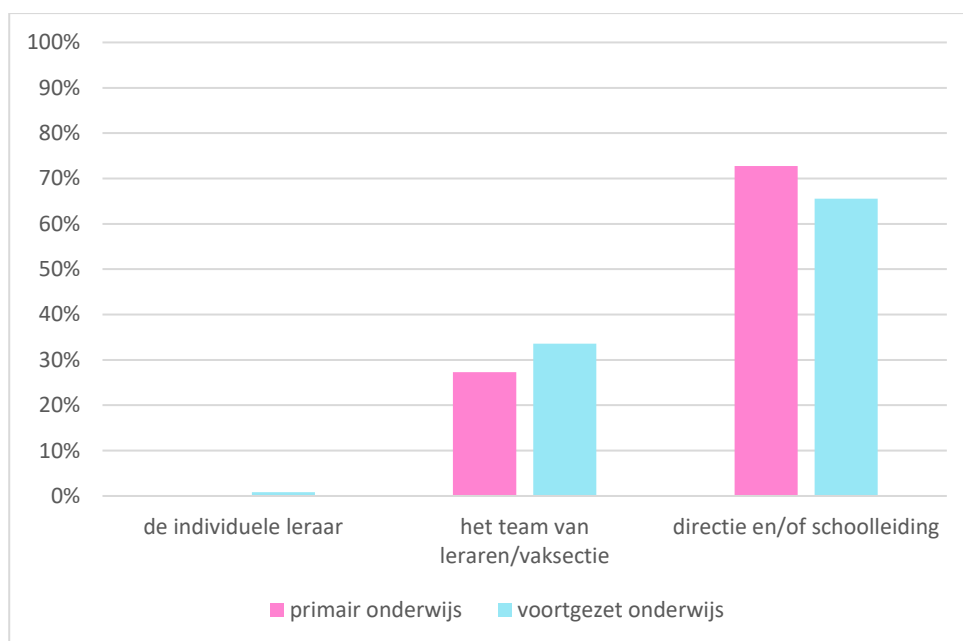
Figuur 54. Leraren: De beschikbare digitale leermiddelen zijn van voldoende kwaliteit.

5. Leermiddelenbeleid van schoolleiders

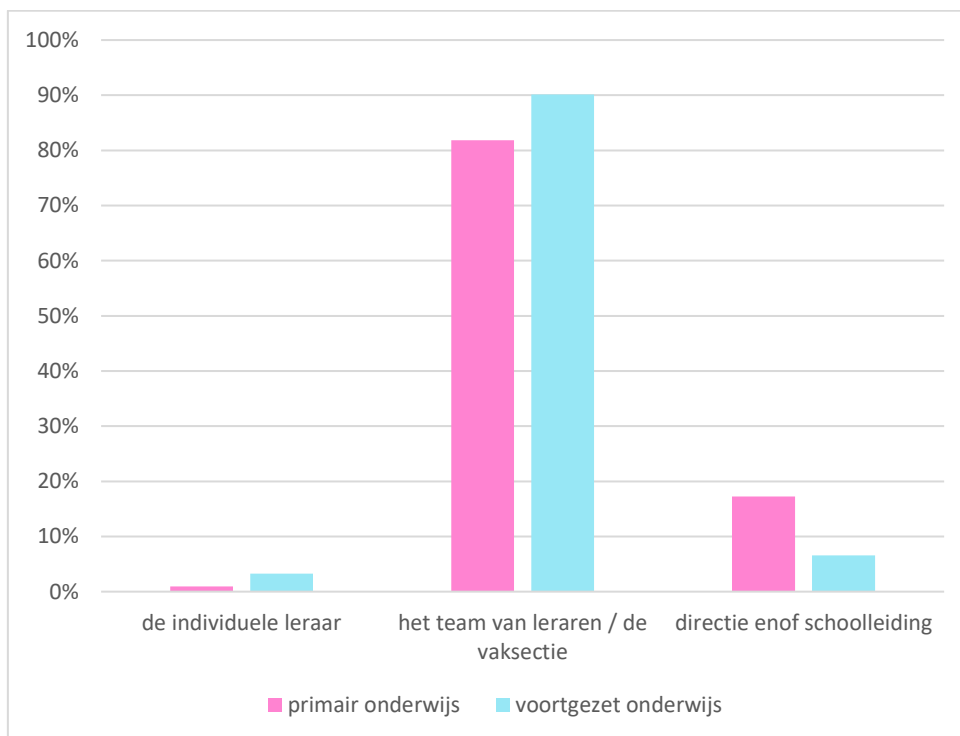
Naast vragen over het gebruik van leermiddelen, zijn er ook vragen gesteld over leermiddelenbeleid. Deze vragen zijn alleen aan schoolleiders voorgelegd.

5.1 Wie neemt beslissingen?

Aan de schoolleiders uit het po en het vo is gevraagd wie beslist *of* en *welke* nieuwe leermiddelen aangeschaft mogen worden. De schoolleiders van zowel het po als het vo geven aan dat over het algemeen de directie of de schoolleiding beslist of er nieuwe leermiddelen aanschaf mogen worden (po 73%, vo 66%), maar dat uiteindelijk het team van leraren (po) of de vaksectie (vo) beslist welke leermiddelen aanschaf gaan worden (po 82%, vo 90%).

Figuur 55. Schoolleiders: Wie beslist er in hoofdzaak **of** er nieuwe leermiddelen aangeschaft mogen worden? Schoolleiders po hadden als tweede optie 'het team van leraren', schoolleiders vo 'de vaksectie'.

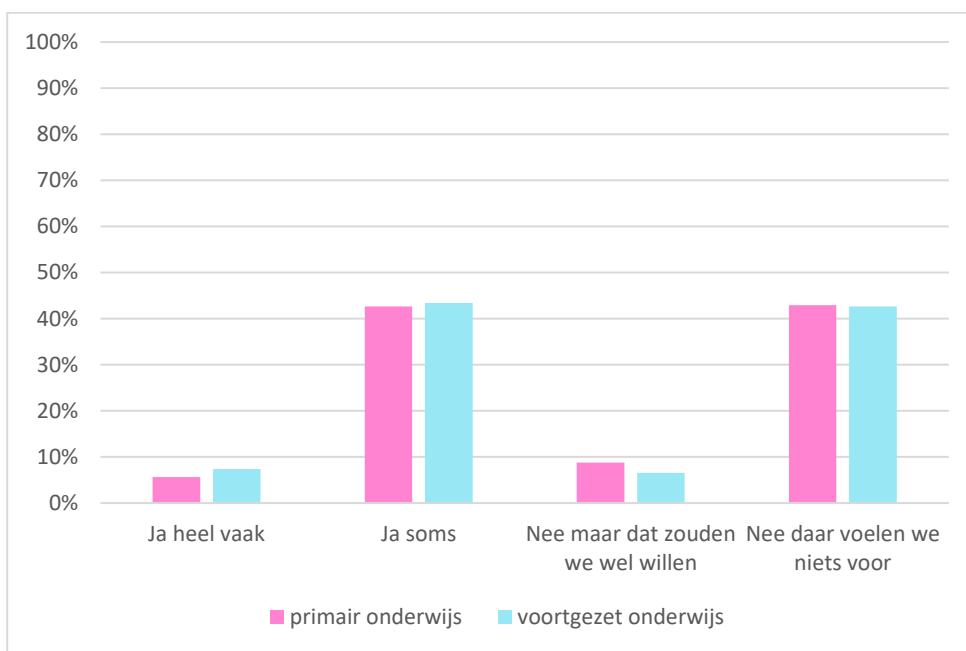
Figuur 56. Schoolleiders: Wie beslist er in hoofdzaak **welke** nieuwe leermiddelen aangeschaft mogen worden? Schoolleiders po hadden als tweede optie 'het team van leraren', schoolleiders vo 'de vaksectie'

5.2 Wordt het zelf ontwikkelen van leermiddelen gestimuleerd?

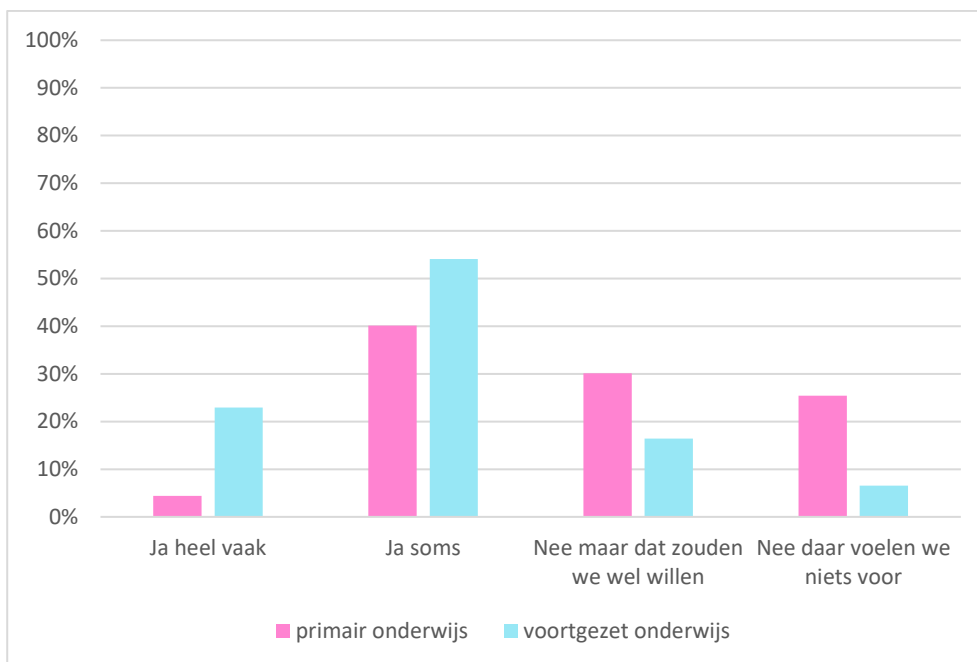
Naast de vraag naar de aanschaf van nieuwe leermiddelen is de schoolleiders ook gevraagd of zij de leraren stimuleren om zelf papieren of digitale leermiddelen te ontwikkelen. Als het gaat om papieren leermiddelen zijn de antwoorden verdeeld: 49% van de po-schoolleiders geeft aan dat zij leraren (soms of heel vaak) stimuleren om papieren leermiddelen te ontwikkelen en 42% voelt daar niets voor. Bij de vo-schoolleiders zijn deze percentages met respectievelijk 50% en 42% vrijwel hetzelfde.

Dit ligt anders voor digitale leermiddelen. 44% van de po-schoolleiders stimuleert het zelf ontwikkelen van digitale leermiddelen en 87% van de vo-schoolleiders doet dit. Alhoewel het percentage dat nu al stimuleert zelf digitale leermiddelen te ontwikkelen voor de po-schoolleiders dus lager ligt, geeft 30% aan dit wel *te willen* doen. Het percentage schoolleiders dat aangeeft er niets voor te voelen om het zelf ontwikkelen van digitale leermiddelen te stimuleren is ook lager dan bij papieren leermiddelen (po 25%, vo 7%).

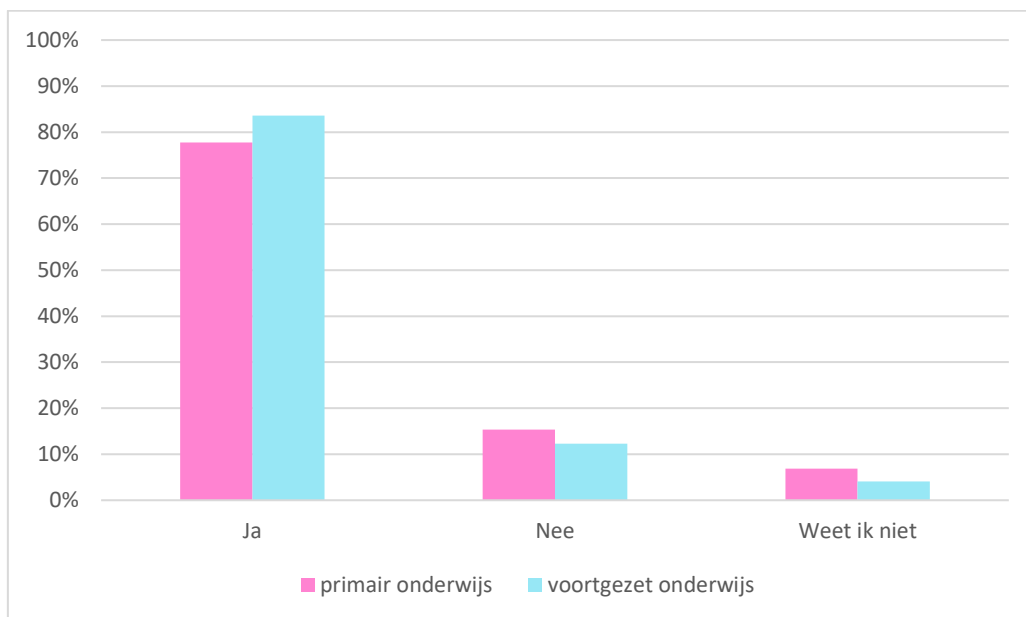
Het percentage schoolleiders dat het gebruik van gratis digitale leermiddelen, aangeboden via onderwijsites, Google, social media of digitale videobanken, stimuleert ligt nog iets hoger: 78% van de po-schoolleiders en 84% van de vo-schoolleiders geeft aan dit te doen.

Figuur 57. Schoolleiders: Stimuleert uw school of afdeling de leraren om zelf papieren leermiddelen te ontwikkelen?

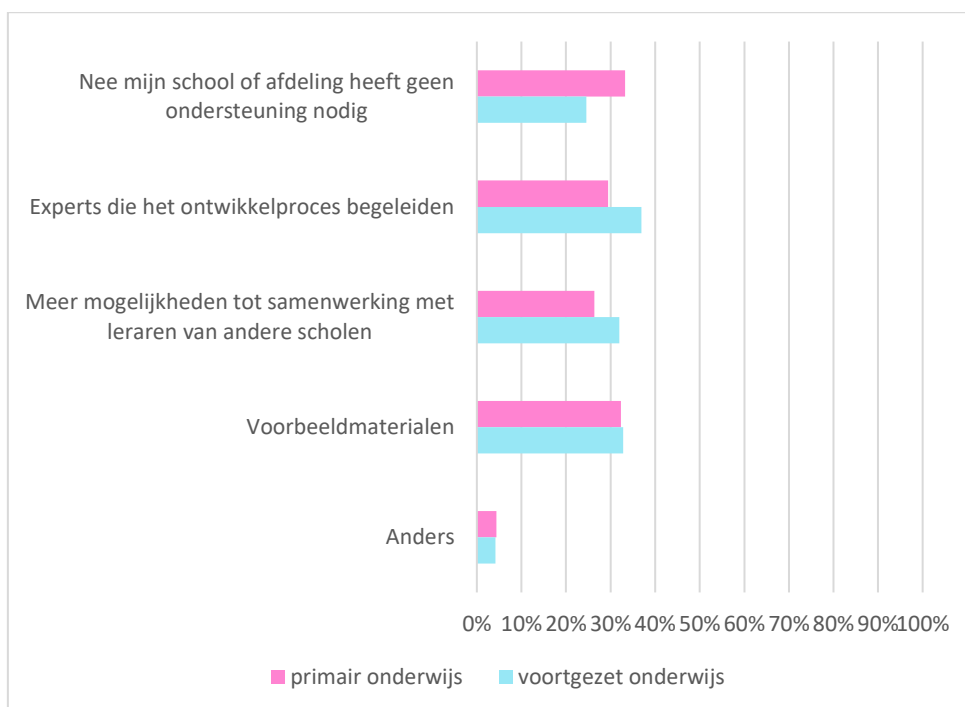
Figuur 58. Schoolleiders: Stimuleert uw school of afdeling de leraren om zelf digitale leermiddelen te ontwikkelen?

Figuur 59. Schoolleiders: Stimuleert uw school of afdeling de leraren om gebruik te maken van gratis digitale leermiddelen die via onderwijssites, Google, social media of digitale videobanken worden aangeboden?

5.3 Is er behoefte aan ondersteuning?

Aan de schoolleiders is gevraagd of zij behoefte hebben aan ondersteuning bij het ontwikkelen van leermiddelen. 33% van de po-schoolleiders en 25% van de vo-schoolleiders gaf aan geen ondersteuning nodig te hebben. Onder schoolleiders vo is er het meest behoefte aan ondersteuning van experts (37%), onder schoolleiders po aan voorbeeldmaterialen (32%).

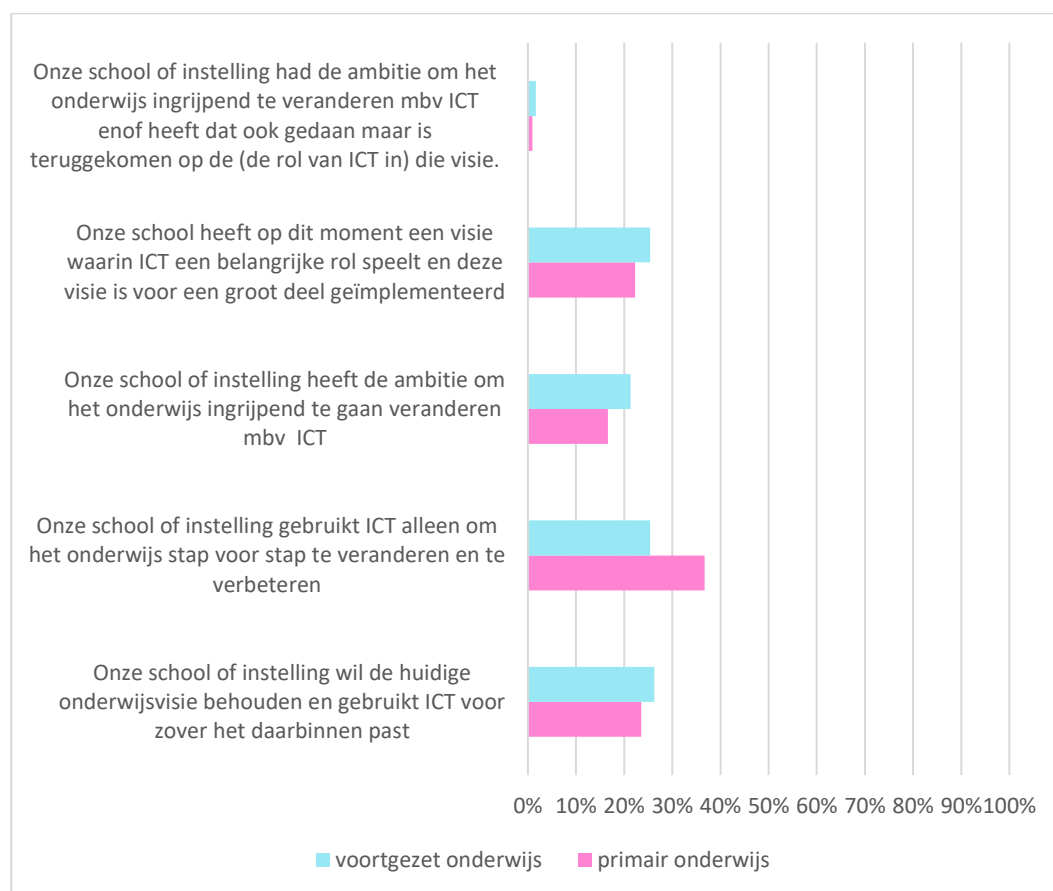

Figuur 60. Schoolleiders: Heeft uw school of afdeling behoefte aan ondersteuning bij het ontwikkelen van leermiddelen? Zo ja, aan wat voor soort ondersteuning? (maximaal 2 antwoorden)

5.4 Hebben scholen een visie op ICT-gebruik?

Aan de schoolleiders werd tot slot nog gevraagd welke omschrijving van de visie van de school het best aansluit bij de werkelijkheid.

Uit de antwoorden van de vo-schoolleiders blijkt dat er bijna geen (2%) scholen zijn die de ambitie hadden om de visie ingrijpend te veranderen, maar daarop teruggekomen zijn. De antwoorden van de overige schoolleiders zijn ongeveer gelijk te verdelen (26%, 25%, 21%, 25%) over de andere vier beschrijvingen. Ook de po-schoolleiders geven aan dat er bijna geen (1%) scholen zijn die de ambitie hadden om de visie ingrijpend te veranderen, maar daarop teruggekomen zijn. 37% van de po-schoolleiders geeft aan ICT te willen gebruiken om het onderwijs stap voor stap te veranderen.

Figuur 61. Schoolleiders: Welke omschrijving sluit het beste aan bij de situatie van uw school of instelling?

Referenties

Akker, J. van den (2003). Curriculum perspectives: an introduction. In J. van den Akker, W. Kuiper & U. Hameyer (eds.), *Curriculum Landscapes and Trends*, (pp. 1-10). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Blockhuis, C., Voorde, M. ten, & Sluijsmans, L. (2014). *Leermiddelenmonitor 13/14: beleid, gebruik, digitalisering en ontwikkeling van leermiddelen*. Enschede: SLO

Blockhuis, C., Fisser, P., Grievink, G. & Ten Voorde, M. (2016). *Leermiddelenmonitor 15/16. Leermiddelen in het po en vo: gebruik, digitalisering, beschikbaarheid en gebruik*. Enschede: SLO.

Bijlage 1 Vragenlijst leraren

Vraag leraar	PO	VO	Routing + opmerkingen
Binnen welke onderwijssector bent u <u>voornamelijk</u> werkzaam? ☐ Basisonderwijs ☐ Voortgezet Onderwijs ☐ Anders, namelijk... ☐ Ik ben niet (meer) in het onderwijs werkzaam	J	J	Als optie 1: kolom PO Als optie 2: kolom VO Als optie 3 of 4: exit vragenlijst
In welke afdeling werkt u <u>voornamelijk</u> ? ☐ VMBO onderbouw (klas 1 en 2) ☐ VMBO bovenbouw (klas 3 en 4) ☐ HAVO onderbouw (klas 1, 2 en 3) ☐ VWO of Gymnasium onderbouw (klas 1, 2 en 3) ☐ HAVO bovenbouw (klas 4 en 5) ☐ VWO of Gymnasium bovenbouw (klas 4, 5 en 6) ☐ Praktijkonderwijs ☐ Anders, namelijk...		J	
In welke groep werkt u <u>voornamelijk</u> ? ☐ Onderbouw (groep 1 en 2) ☐ Middenbouw (groep 3, 4 en 5) ☐ Bovenbouw (groep 6, 7 en 8)	J		
In welke leerweg werkt u <u>voornamelijk</u> ? ☐ Theoretische leerweg ☐ Gemengde leerweg ☐ Kaderberoepsgerichte leerweg ☐ Basisberoepsgerichte leerweg ☐ Leerwegondersteunend onderwijs		J	Indien A_02 = optie 1 of 2
In welk vak(gebied) geeft u <u>voornamelijk</u> les? ☐ Nederlands ☐ Andere talen (moderne vreemde talen of klassieke talen) ☐ Rekenen en Wiskunde ☐ Natuur en Techniek ☐ Mens en maatschappij ☐ Kunst en Cultuur ☐ Bewegingsonderwijs en sport ☐ Beroepsgerichte vakken ☐ Anders, namelijk...		J	
Hangt uw school of instelling een bijzonder onderwijsconcept aan? ☐ Ja ☐ Nee			
Welk onderwijsconcept hangt uw school of instelling aan? ☐ Montessori ☐ Dalton ☐ Vrije school ☐ Jenaplan ☐ Freinet ☐ Anders, namelijk:	J	J	Indien A_06 = optie 1
Wat is uw geslacht? ☐ Man ☐ Vrouw	J	J	
Wat is uw geboortjaar?	J	J	Dropdown menu (1940-2000)
Hoeveel jaar bent u werkzaam in het onderwijs?	J	J	Dropdown menu (0 – 40+)
Welke leermiddelen worden gebruikt tijdens uw lessen? ☐ Alleen methoden. ☐ Voornamelijk methoden, aangevuld met zelf ontwikkelde of gevonden leermiddelen. ☐ Ongeveer de helft methoden, de helft zelf ontwikkelde of gevonden leermiddelen. ☐ Voornamelijk zelf ontwikkelde of gevonden leermiddelen, aangevuld met methoden. ☐ Alleen zelf ontwikkelde of gevonden leermiddelen.	J	J	

Vraag leraar	PO	VO	Routing + opmerkingen
Welke leermiddelen worden gebruikt tijdens uw lessen? ☐ Alleen papieren leermiddelen. ☐ Voornamelijk papieren leermiddelen, aangevuld met digitale leermiddelen. ☐ Ongeveer de helft papieren leermiddelen, de helft digitale leermiddelen. ☐ Voornamelijk digitale leermiddelen, aangevuld met papieren leermiddelen. ☐ Alleen digitale leermiddelen.	J	J	Vraagstelling is hetzelfde als B_01 → kruistabel maken tijdens analyse.
Verwacht u <u>over 5 jaar</u> meer, minder of evenveel gebruik te maken van (de) methode(n) dan u nu doet? ☐ Minder ☐ Evenveel ☐ Meer	J	J	
Wat is/zijn voor u de belangrijkste reden(en) om geen gebruik van zelf ontwikkelde of gevonden leermiddelen te maken. (maximaal 3 antwoorden) ☐ De methode volgen is het makkelijkst. ☐ Mijn school wil dat ik enkel en alleen de methode volg. ☐ Ik gebruik kwalitatief goede leermiddelen. Het is niet nodig om daarnaast nog te ontwikkelen of te zoeken. ☐ Ik heb er geen tijd voor/ik kies er voor om mijn tijd te besteden aan andere taken die belangrijker zijn. ☐ Ik wil wel zelf materiaal ontwikkelen of zoeken, maar ik weet niet goed hoe ik dat moet aanpakken. ☐ Ik ontvang hiervoor niet voldoende ondersteuning ☐ Anders, namelijk...	J	J	Indien B_01 = optie 1
In hoeverre zijn onderstaande reden(en) belangrijk voor u, om de methode aan te vullen met zelf ontwikkelde of gevonden leermiddelen? ☐ De methode alleen biedt te weinig (oefen)materiaal. ☐ De methode behandelt bepaalde onderwerpen niet die ik belangrijk vind. ☐ De methode is (op onderdelen) niet van voldoende kwaliteit. ☐ Ik creëer zodoende (meer) differentiatiemogelijkheden. ☐ Ik kan zo beter aansluiten bij de belevingswereld van leerlingen. ☐ Ik kan zo beter inspelen op de actualiteit. ☐ Het draagt bij aan mijn professionele ontwikkeling. ☐ Ik ervaar meer eigenaarschap. ☐ Ik vind het leuk om te doen. ☐ Anders, namelijk...	J	J	Indien B_01 ≠ optie 1 en 5 Per antwoordoptie een vierpuntsschaal: niet belangrijk – enigszins belangrijk – belangrijk – heel belangrijk
Heeft u behoefte aan ondersteuning bij het zoeken en vinden van leermiddelen die voor u van belang zijn? Zo ja, aan wat voor soort ondersteuning heeft u behoefte? (maximaal 5 antwoorden) ☐ Ik heb geen ondersteuning nodig. ☐ Overzicht beschikbare (digitale) methodes voor mijn vakgebied(en). ☐ Overzicht (aanvullend) (digitaal) lesmateriaal voor mijn vakgebied(en). ☐ Overzicht educatieve apps voor mijn vakgebied(en). ☐ Inhoudelijke informatie over methodes voor mijn vakgebied(en). ☐ Methode-analyses op deelaspecten. ☐ Vergelijkende overzichten/informatie op relevante onderwijsinhoudelijke of didactische aspecten. ☐ Gemakkelijk en snel lesmateriaal vinden dat bij bepaalde onderwerpen en/of thema's uit het curriculum hoort. ☐ Overzicht gebruikskosten methodes. ☐ Hulp/ondersteuning bij het vinden van geschikte leermiddelen die aansluiten bij de onderwijsvisie van de school. ☐ Hulp/ondersteuning bij het vinden van geschikte leermiddelen die aansluiten bij specifieke behoeften van een leerling. ☐ Hulp/ondersteuning bij het zelf maken/samenstellen/arrangeren van lesmateriaal. ☐ Anders, namelijk ...	J	J	Indien antwoordoptie = 1; dan <u>niet</u> 'max 5 antwoorden'.

Vraag leraar	PO	VO	Routing + opmerkingen
Wie zou deze ondersteuning moeten bieden volgens u? (maximaal 3 antwoorden) ☐ Uitgevers, zoals Malmberg, Noordhoff en ThiemeMeulenhoff ☐ Distributeurs, zoals Iddink en Van Dijk Educatie ☐ Lerarenopleidingen ☐ Schoolbegeleidingsdiensten en onderwijsadviesbureaus ☐ Mijn eigen bovenschoolse bestuur/stichting ☐ Het vervolgonderwijs ☐ Niet-commerciële organisaties Anders, namelijk	J	J	Indien C_04 ≠ optie 1
Welke uitspraak past <u>het best</u> bij de manier waarop u (de) methode(n) gebruikt? ☐ Ik volg precies de aangegeven opzet van de methode(n). ☐ Ik maak kleine aanpassingen. Ik pas bijvoorbeeld de volgorde van de hoofdstukken aan of kies welke opgaven mijn leerlingen wel of niet maken. ☐ Ik maak grotere aanpassingen. Ik sla bijvoorbeeld soms delen van de methode over of combineer paragrafen uit verschillende hoofdstukken. ☐ Ik zet de methode(n) bewust heel flexibel in; ik wissel de methode(n) af met andere leermiddelen.	J	J	Indien B_01 ≠ optie 5
Ontwikkelt u zelf papieren leermiddelen? ☐ Ja, heel vaak. ☐ Ja, soms. ☐ Nee, maar dat zou ik wel willen. ☐ Nee, daar voel ik niets voor.	J	J	Indien B_01 ≠ optie 1 en B_02 ≠ optie 5
Ontwikkelt u zelf digitale leermiddelen? ☐ Ja, heel vaak. ☐ Ja, soms. ☐ Nee, maar dat zou ik wel willen. ☐ Nee, daar voel ik niets voor.	J	J	Indien B_01 ≠ optie 1 en B_02 ≠ optie 1
Wat zijn redenen om zelf geen leermiddelen te ontwikkelen? (maximaal 3 antwoorden). ☐ Ik heb daarvoor meer ondersteuning nodig. ☐ Ik word hiervoor niet gefaciliteerd. ☐ Ik voel me hiervoor niet competent (genoeg). ☐ Ik gebruik kwalitatief goede leermiddelen. Het is niet nodig om daarnaast nog te ontwikkelen. ☐ Ik kies er liever voor om mijn tijd te besteden aan andere taken die ook belangrijk zijn. ☐ Anders, namelijk ...	J	J	Indien C_07 = optie 3 of 4 en C_08 = optie 3 of 4 (mogelijk alleen C_07 of C_08 ingevuld, dan is alleen daar 3 of 4 voldoende)
Aan wat voor ondersteuning heeft u het meest behoefte? ☐ Experts die het ontwikkelproces begeleiden. ☐ Collega's, zodat we van elkaar kunnen leren. ☐ Voorbeeldmaterialen. ☐ Anders, namelijk ...	J	J	Indien C_09 = optie 1
Hoe ontwikkelt u met name leermiddelen? (meerdere antwoorden mogelijk) ☐ Alleen. ☐ Met collega's van mijn school. ☐ Met collega's van andere scholen. ☐ Met experts.	J	J	Indien C_07 = optie 1 of 2 en/of C_08 = optie 1 of 2 (mogelijk alleen C_07 of C_08 ingevuld)
De door mij ontwikkelde leermiddelen: (maximaal 2 antwoorden) ☐ zet ik na ontwikkeling direct in mijn lespraktijk in. ☐ laat ik, voordat ik ze inzet, eerst aan enkele collega's zien voor feedback. ☐ probeer ik eerst met een klein groepje uit in de klas. ☐ evalueer ik met leerlingen door hen, na inzet, te vragen om hun mening. ☐ Anders, namelijk...	J	J	Indien C_07 = optie 1 of 2 en/of C_08 = optie 1 of 2 (mogelijk alleen C_07 of C_08 ingevuld)

Vraag leraar	PO	VO	Routing + opmerkingen
Wat is volgens u de meerwaarde van digitale leermiddelen ten opzichte van papieren leermiddelen? (maximaal 3 antwoorden) ☐ Ik zie geen meerwaarde ten opzichte van papieren leermiddelen. ☐ Digitale leermiddelen zijn aantrekkelijker voor leerlingen. ☐ Met digitale leermiddelen kan ik beter differentiëren. ☐ Digitale leermiddelen kunnen de leerinhoud beter overbrengen. ☐ Digitale leermiddelen bieden meer variatie in leeractiviteiten. ☐ Digitale leermiddelen besparen mij nakijkwerk. ☐ Met digitale leermiddelen kan ik leerlingen beter zelfstandig laten werken. ☐ Anders, namelijk...	J	J	Indien antwoordoptie = 1; dan <u>niet</u> 'max 3 antwoorden'.
Wat is volgens u de meerwaarde van papieren leermiddelen ten opzichte van digitale leermiddelen? (maximaal 3 antwoorden) ☐ Ik zie geen meerwaarde ten opzichte van digitale leermiddelen ☐ Papieren leermiddelen doen het altijd. ☐ Voor papieren leermiddelen is geen dure infrastructuur nodig. ☐ Met papieren leermiddelen zijn leerlingen minder snel afgeleid. ☐ Niet alle leerlingen kunnen thuis gebruik maken van digitale leermiddelen. ☐ Met ieder digitaal leermiddel moet je weer leren omgaan. ☐ Papieren leermiddelen zijn makkelijker zelf te maken. ☐ Papieren leermiddelen werken prettiger omdat ze tastbaarder zijn. ☐ Anders, namelijk...	J	J	Indien antwoordoptie = 1; dan <u>niet</u> 'max 3 antwoorden'.
Wanneer zou u wel of meer digitale leermiddelen gaan gebruiken? (maximaal 3 antwoorden) ☐ Als mijn school de afspraak maakt dat wij als school (meer) digitale leermiddelen gaan gebruiken. ☐ Als ik scholing krijg in het werken met digitale leermiddelen. ☐ Als ik meer tijd krijg om zelf digitale leermiddelen te ontwikkelen. ☐ Als deze beter vindbaar zijn op het internet. ☐ Als ik meer tevreden ben over de kwaliteit ervan. ☐ Als deze goedkoper worden. ☐ Als ik meer of vaker computers tot mijn beschikking heb. ☐ Als er minder vaak technische problemen zijn met ICT. ☐ Anders, namelijk:	J	J	Indien B_02 ≠ optie 5
In hoeverre vindt u onderstaande kwaliteitskenmerken van leermiddelen terug in de <u>papieren leermiddelen</u> die u gebruikt? ☐ Toepasbaarheid van het leermiddel in een leerlijn. ☐ Het is aangetoond dat gebruik van dit leermiddel de gewenste leereffecten oplevert. ☐ Correcte vakinhoud. ☐ Het is aangetoond dat dit leermiddel motiverend is voor de leerlingen.	J		Indien B_02 ≠ optie 5 Per kenmerk de volgende antwoordopties: Niet Onvoldoende Voldoende Ruim voldoende
In hoeverre vindt u onderstaande kwaliteitskenmerken van leermiddelen terug in de <u>digitale leermiddelen</u> die u gebruikt? ☐ Toepasbaarheid van het leermiddel in een leerlijn. ☐ Het is aangetoond dat gebruik van dit leermiddel de gewenste leereffecten oplevert. ☐ Correcte vakinhoud. ☐ Het is aangetoond dat dit leermiddel motiverend is voor de leerlingen.	J		Indien B_02 ≠ optie 1 Per kenmerk de volgende antwoordopties: Niet Onvoldoende Voldoende Ruim voldoende
In hoeverre vindt u onderstaande kwaliteitskenmerken van leermiddelen terug in de <u>papieren leermiddelen</u> die u gebruikt? ☐ Correcte vakinhoud. ☐ Het is aangetoond dat gebruik van dit leermiddel de gewenste leereffecten oplevert. ☐ Het leermiddel is bruikbaar in de situatie waarvoor het bedoeld is. ☐ Toepasbaarheid van het leermiddel in een leerlijn. ☐ Het is aangetoond dat dit leermiddel motiverend is voor de leerlingen.		J	Indien B_02 ≠ optie 5 Per kenmerk de volgende antwoordopties: Niet Onvoldoende Voldoende Ruim voldoende

Vraag leraar	PO	VO	Routing + opmerkingen
In hoeverre vindt u onderstaande kwaliteitskenmerken van leermiddelen terug in de <u>digitale leermiddelen</u> die u gebruikt? ☐ Correcte vakinhoud. ☐ Het is aangetoond dat gebruik van dit leermiddel de gewenste leereffecten oplevert. ☐ Het leermiddel is bruikbaar in de situatie waarvoor het bedoeld is. ☐ Toepasbaarheid van het leermiddel in een leerlijn. ☐ Het is aangetoond dat dit leermiddel motiverend is voor de leerlingen.		J	Indien B_02 ≠ optie 1 Per kenmerk de volgende antwoordopties: Niet Onvoldoende Voldoende Ruim voldoende
Als leraar in het basisonderwijs geeft u les in verschillende vakgebieden. Kunt u aangeven in welke mate er <u>digitale leermiddelen</u> beschikbaar zijn voor de verschillende vakgebieden? ☐ Nederlands ☐ Andere talen ☐ Rekenen en wiskunde ☐ Natuur en Techniek ☐ Mens en maatschappij ☐ Kunst en Cultuur ☐ Bewegingsonderwijs en sport	J		Per vakgebied de volgende antwoordopties: Onvoldoende Voldoende Ruim voldoende Teveel Weet ik niet
Kunt u aangeven in welke mate er <u>digitale leermiddelen</u> beschikbaar zijn voor uw vak(gebied)?		J	antwoordopties: Onvoldoende Voldoende Ruim voldoende Teveel Weet ik niet
Hoe verkrijgt u digitale leermiddelen hoofdzakelijk? (maximaal 3 antwoorden) ☐ De digitale leermiddelen worden bij de methode geleverd. ☐ Via collega's. ☐ Via onderwijssites zoals Kennisnet of Digischool. ☐ Via Google. ☐ Via social media als Facebook, Twitter en Instagram. ☐ Via digitale videobanken zoals NTR, SchoolTV of Teleblik. ☐ Via vakbladen. ☐ Door deze zelf te maken. ☐ Door bestaande leermaterialen te bewerken. ☐ Via andere websites, namelijk ... ☐ Anders, namelijk...	J	J	Indien B_02 ≠ optie 1
De digitale leermiddelen die ik vind zijn over het algemeen: ☐ direct te gebruiken in mijn les. ☐ te gebruiken als ik mijn didactiek iets verander. ☐ geschikt te maken voor mijn les als ik ze een beetje aanpas. ☐ geschikt te maken voor mijn les als ik ze uitgebreid aanpas. ☐ anders, namelijk ...	J	J	Indien B_02 ≠ optie 1
Onderstaande vragen gaan over het gebruik van <u>digitale leermiddelen</u> door zowel u als uw leerlingen in het daadwerkelijke onderwijs, dus niet bij uw eigen lesvoorbereiding. In mijn onderwijs gebruik ik en/of mijn leerlingen... ☐ Oefensoftware of -sites (bv. Wrtts) ☐ Software of sites met combinatie van instructie, oefenen en feedback (bv. Snappet) ☐ Evaluatiesoftware, (bv. toetsen, adaptief toetsen) ☐ Filmpjes (bv. via YouTube)) ☐ Productiviteitssoftware (bv. Word, Powerpoint, Excel) ☐ Foto-, video- of multimediabewerkingsssoftware ☐ Simulatiesoftware of -sites (bv. natuurkundige proefjes), ☐ Games. ☐ Methodegebonden software of -sites	J	J	Antwoordopties: • Nooit • Enkele keren per jaar • Enkele keren per maand • Enkele keren per week • Enkele keren per dag

Vraag leraar	PO	VO	Routering + opmerkingen
Stellingen: ☐ Het gebruik van digitale leermiddelen is niet meer weg te denken. ☐ Digitale leermiddelen zijn eenvoudig te vinden. ☐ Elke leraar zou in staat moeten zijn om digitale leermiddelen te vinden die passen bij een specifieke onderwijssituatie. ☐ Elke leraar zou in staat moeten zijn om digitale leermiddelen te maken die passen bij een specifieke onderwijssituatie. ☐ De beschikbare digitale leermiddelen zijn van voldoende kwaliteit.	J	J	Antwoordopties: • Helemaal mee oneens • Mee oneens • Mee eens • Helemaal mee eens

Bijlage 2 Vragenlijst schoolleiders

Vraag schoolleider	PO	VO	Routing + opmerkingen
Binnen welke onderwijssector bent u <u>voornamelijk</u> werkzaam? ☐ Basisonderwijs ☐ Voortgezet Onderwijs ☐ Anders, namelijk... ☐ Ik ben niet (meer) in het onderwijs werkzaam	J	J	Als optie 1: kolom PO Als optie 2: kolom VO Als optie 3 of 4: exit vragenlijst
Welke afdelingen vallen onder uw verantwoordelijkheid? (meerdere antwoorden mogelijk) ☐ VMBO onderbouw (klas 1 en 2) ☐ VMBO bovenbouw (klas 3 en 4) ☐ HAVO onderbouw (klas 1, 2 en 3) ☐ VWO of Gymnasium onderbouw (klas 1, 2 en 3) ☐ HAVO bovenbouw (klas 4 en 5) ☐ VWO of Gymnasium bovenbouw (klas 4, 5 en 6) ☐ Praktijkonderwijs ☐ Anders, namelijk...		J	
Welke groepen vallen onder uw verantwoordelijkheid? ? (meerdere antwoorden mogelijk) ☐ Onderbouw (groep 1 en 2) ☐ Middenbouw (groep 3, 4 en 5) ☐ Bovenbouw (groep 6, 7 en 8)	J		
Welke leerwegen vallen onder uw verantwoordelijkheid? ? (meerdere antwoorden mogelijk) ☐ Theoretische leerweg ☐ Gemengde leerweg ☐ Kaderberoepsgerichte leerweg ☐ Basisberoepsgerichte leerweg ☐ Leerwegondersteunend onderwijs		J	Indien V_02 = optie 1 of 2
Hangt uw school of instelling een bijzonder onderwijs concept aan? ☐ Ja ☐ Nee			
Welk onderwijsconcept hangt uw school of instelling aan? ☐ Montessori ☐ Dalton ☐ Vrije school ☐ Jenaplan ☐ Freinet ☐ Geen bijzonder onderwijsconcept ☐ Anders, namelijk:	J	J	Indien V_05 = optie 1
Wat is uw geslacht? ☐ Man ☐ Vrouw	J	J	
Wat is uw geboortjaar?	J	J	Dropdown menu (1940-2000)
Hoeveel jaar bent u werkzaam in het onderwijs?	J	J	Dropdown menu (0 – 40+)
Wie beslist er in hoofdzaak <u>of</u> er nieuwe leermiddelen aangeschaft mogen worden? ☐ de individuele leraar. ☐ het team van leraren. ☐ directie en/of schoolleiding.	J		
Wie beslist er in hoofdzaak <u>of</u> er nieuwe leermiddelen aangeschaft mogen worden? ☐ de individuele leraar. ☐ de vaksectie. ☐ directie en/of schoolleiding.		J	

Wie beslist er in hoofdzaak <u>welke</u> nieuwe leermiddelen aangeschaft mogen worden? ☐ de individuele leraar. ☐ het team van leraren. ☐ directie en/of schoolleiding.	J		
Wie beslist er in hoofdzaak <u>welke</u> nieuwe leermiddelen aangeschaft mogen worden? ☐ de individuele leraar. ☐ de vaksectie. ☐ directie en/of schoolleiding.		J	
Welke leermiddelen worden gebruikt op uw school of afdeling? ☐ Alleen methoden. ☐ Voornamelijk methoden, aangevuld met zelf ontwikkelde of gevonden leermiddelen. ☐ Ongeveer de helft methoden, de helft zelf ontwikkelde of gevonden leermiddelen. ☐ Voornamelijk zelf ontwikkelde of gevonden leermiddelen, aangevuld met methoden. ☐ Alleen zelf ontwikkelde of gevonden leermiddelen.	J	J	
Verwacht u dat de leraren op uw school of afdeling <u>over 5 jaar</u> meer, minder of evenveel gebruik maken van (de) methode(n) dan zij nu doen? ☐ Minder ☐ Evenveel ☐ Meer	J	J	
Stimuleert uw school of afdeling de leraren om zelf <u>papieren</u> leermiddelen te ontwikkelen? ☐ Ja, heel vaak. ☐ Ja, soms. ☐ Nee, maar dat zouden we wel willen. ☐ Nee, daar voelen we niets voor.	J	J	
Stimuleert uw school of afdeling de leraren om zelf <u>digitale</u> leermiddelen te ontwikkelen? ☐ Ja, heel vaak. ☐ Ja, soms. ☐ Nee, maar dat zouden we wel willen. ☐ Nee, daar voelen we niets voor.	J	J	
Hoe worden op uw school of afdeling leermiddelen met name ontwikkeld? (maximaal 2 antwoorden) ☐ Alleen. ☐ Met collega's van de eigen school. ☐ Met collega's van andere scholen. ☐ Met experts. ☐ Weet ik niet.	J	J	Als W03 niet optie 1
Heeft uw school of afdeling behoefte aan ondersteuning bij het ontwikkelen van leermiddelen? Zo ja, aan wat voor soort ondersteuning (maximaal 2 antwoorden) ☐ Nee, mijn school of afdeling heeft geen ondersteuning nodig. ☐ Experts die het ontwikkelproces begeleiden. ☐ Meer mogelijkheden tot samenwerking met leraren van andere scholen. ☐ Voorbeeldmaterialen. ☐ Anders, namelijk ...			Indien optie 1 dan geen 2 antwoorden
Wat is volgens u de meerwaarde van digitale leermiddelen ten opzichte van papieren leermiddelen? (maximaal 3 antwoorden) ☐ Ik zie geen meerwaarde ten opzichte van papieren leermiddelen. ☐ Digitale leermiddelen zijn aantrekkelijker voor leerlingen. ☐ Met digitale leermiddelen kan een leraar beter differentiëren. ☐ Digitale leermiddelen kunnen de leerinhoud beter overbrengen. ☐ Digitale leermiddelen bieden meer variatie in leeractiviteiten. ☐ Digitale leermiddelen besparen leraren nakijkwerk. ☐ Met digitale leermiddelen kunnen leerlingen beter zelfstandig werken. ☐ Anders, namelijk...	J	J	Indien antwoordoptie = 1; dan <u>niet</u> 'max 3 antwoorden'.

Wat is volgens u de meerwaarde van papieren leermiddelen ten opzichte van digitale leermiddelen? (maximaal 3 antwoorden) ☐ Ik zie geen meerwaarde ten opzichte van digitale leermiddelen ☐ Papieren leermiddelen doen het altijd. ☐ Voor papieren leermiddelen is geen dure infrastructuur nodig. ☐ Met papieren leermiddelen zijn leerlingen minder snel afgeleid. ☐ Niet alle leerlingen kunnen thuis gebruik maken van digitale leermiddelen. ☐ Met ieder digitaal leermiddel moeten leraren en leerlingen weer leren omgaan. ☐ Papieren leermiddelen zijn makkelijker zelf te maken. ☐ Papieren leermiddelen werken prettiger omdat ze tastbaarder zijn. ☐ Anders, namelijk...	J	J	Indien antwoordoptie = 1; dan <u>niet</u> 'max 3 antwoorden'.
Wat is volgens u nodig om het gebruik van digitale leermiddelen door leraren te laten toenemen? (maximaal 3 antwoorden) ☐ Als mijn school of afdeling de afspraak maakt dat wij (meer) digitale leermiddelen gaan gebruiken. ☐ Als leraren scholing krijgen in het werken met digitale leermiddelen. ☐ Als leraren meer tijd krijgen om zelf digitale leermiddelen te ontwikkelen. ☐ Als deze voor leraren beter vindbaar zijn op het internet. ☐ Als leraren meer tevreden ben over de kwaliteit ervan. ☐ Als deze goedkoper worden. ☐ Als leraren meer of vaker computers tot hun beschikking hebben. ☐ Als er minder vaak technische problemen zijn met ICT. ☐ Anders, namelijk:	J	J	Indien W_04 ≠ optie 5
Stimuleert uw school of afdeling de leraren om gebruik te maken van gratis digitale leermiddelen die via onderwijsites, Google, social media of digitale videobanken worden aangeboden? ☐ Ja ☐ Nee ☐ Weet ik niet	J	J	
Welke omschrijving sluit het beste aan bij de situatie van uw school of instelling? ☐ Onze school of instelling wil de huidige onderwijsvisie behouden en gebruikt ICT alleen voor zover het daarbinnen past. ☐ Onze school of instelling gebruikt ICT om het onderwijs stap voor stap te veranderen en te verbeteren. ☐ Onze school of instelling heeft de ambitie om het onderwijs ingrijpend te gaan veranderen m.b.v. ICT. ☐ Onze school heeft op dit moment een visie waarin ICT een belangrijke rol speelt en deze visie is (voor een groot deel) geïmplementeerd. ☐ Onze school of instelling had de ambitie om het onderwijs ingrijpend te veranderen m.b.v. ICT en/of heeft dat ook gedaan, maar is teruggekomen op (de rol van ICT in) die visie.	J	J	
Stellingen: ☐ Het gebruik van digitale leermiddelen is niet meer weg te denken. ☐ Elke leraar zou in staat moeten zijn om digitale leermiddelen te vinden die passen bij een specifieke onderwijssituatie. ☐ Elke leraar zou in staat moeten zijn om digitale leermiddelen te maken die passen bij een specifieke onderwijssituatie.	J	J	Antwoordopties: • Helemaal mee oneens • Mee oneens • Mee eens • Helemaal mee eens

Als landelijk kenniscentrum leerplanontwikkeling richt SLO zich op de ontwikkeling van het curriculum in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs in Nederland. We werken met het onderwijsveld aan de doelen, kaders en instrumenten waarmee scholen hun opdracht vanuit een eigen visie kunnen vervullen.

We brengen praktijk, beleid, maatschappelijke ontwikkelingen en onderzoek samen en stellen onze expertise beschikbaar aan onderwijs en overheid, bijvoorbeeld in de vorm van leerplannen, tools, voorbeeldlesmaterialen, conferenties en rapporten.

Hoofdlocatie
Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Nevenlocatie
Aidadreef 4
3561 GE Utrecht

Postadres
Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
E info@slo.nl
www.slo.nl

 [company/slo](https://www.linkedin.com/company/slo)
 [SLO_nl](https://twitter.com/SLO_nl)